

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

İKTİSAT KURAMINDA FARKLI BİR YAKLAŞIM:
SÖYLEMSEL İKTİSAT
(D.N.McCLOSKEY ÖZELİNDE BİR İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ebru Işık

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ufuk Serdaroğlu

Ankara-2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

İKTİSAT KURAMINDA FARKLI BİR YAKLAŞIM:
SÖYLEMSEL İKTİSAT
(D.N.McCLOSKEY ÖZELİNDE BİR İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ebru Işık

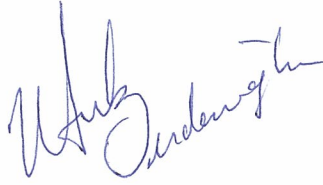
Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ufuk Serdaroğlu

Ankara-2013

ONAY

Ebru Işık tarafından hazırlanan “İktisat Kuramında Farklı Bir Yaklaşım: Söylemsel İktisat (D.N.McCloskey Özelinde Bir İnceleme)” başlıklı bu çalışma 21.06.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ufuk Serdaroğlu(Başkan)

Prof.Dr.S.Alev Söylemez

Yrd.Doç.Dr. Altuğ Yalçıntaş

ÖZET

Işık, Ebru. İktisat Kuramında Farklı Bir Yaklaşım: Söylemsel İktisat(McCloskey Özelinde Bir İnceleme), Master Tezi, Ankara-2013.

Bu çalışma iktisadi ‘İktisatçının söylemi’ olarak ele alan, iktisada postmodernist bakışlar içerisinde değerlendirilebilecek olan ‘söylemsel iktisat’ı McCloskey özelinde tanıtmayı amaçlamaktadır.

McCloskey’nin ‘söylemsel iktisat’ çerçevesinde ortaya koyduğu argümanları, her bir iktisadi yaklaşımın, iktisadi söylemler içinde bir söylem olduğu iddiası ile herhangi birinin diğerine karşı üstün olamayacağını da ifade etmektedir. Bu bakımından ‘söylemsel iktisat’, pozitivist bilgi/bilim anlayışını eleştirmekte ve neo-klasik iktisat yaklaşımının temelini oluşturan ‘evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ ilkelerini de yapısızlaştırmaktadır.

Bu çalışmada McCloskey’nin ‘retorik’ ve ‘söylemsel iktisat’ üzerine vermiş olduğu ürünlerden hareketle tüm iktisadi yaklaşımların ve hatta tüm disiplinlerin retorikten ibaret olduğu ‘kanıtlanmaya’ çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Söylemsel iktisat
2. D.N. McCloskey
3. Modernite
4. Postmodernite
5. Bilim

ABSTRACT

Işık, Ebru. A Different Approach to the Economic Theory: Discursive Economics (with a Specific Reference to McCloskey), Master Thesis, Ankara-2013.

The purpose of this dissertation is to advertise specific to McCloskey who discuss economics as “economist’s discourse” and who can appreciate economics in postmodernist perspectives.

McCloskey's discursive economics arguments which are within the framework express, each of the economic approach in economic discourse is a discourse that cannot be superior to any other. In this term 'discursive economy' is criticizing positivist perception of knowledge/ science and deconstructing ‘universality’, ‘objectivity’ and ‘rationality’ which creates the basis of neo-classical economics.

In this dissertation that is based on McCloskey’s work on ‘rhetoric’ and ‘discursive economics’, it is tried to “be proved” that all of the economic approaches as well as all disciplines are just rhetoric.

Key Words:

1. Economics as Discourse
2. D.N.McCloskey
3. Modernity
4. Postmodernity
5. Science

ÖNSÖZ

Bu çalışma, “iktisat nedir?” sorusundan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu soruya verilen cevapların çeşitliliği, farklı iktisadi yaklaşımların farklı ‘söylem’lere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. İşte bu nedenle iktisadi bir söylem olarak ele almak, farklı bir iktisada, farklı bir bakış ile yaklaşmayı mümkün kılacaktır. Değer yargıları ile yüklü bir iktisadi yaklaşımın mümkün olabileceği görüşü beni bu çalışmayı yapmaya yönlendiren en önemli nedendir bekli de.

Bir başka önemli neden ise Tez Danışmanım, sevgili hocam Prof. Dr. Ufuk Serdaroğlu’ dur kuşkusuz. Onun farklı bakış ve yaklaşımları sayesinde böyle bir konuda master tezi yazmaya cesaret edebildim. Tezin her aşamasında her anlamda yardımını ve desteğini esirgemediği için ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmada olumlu olan her ne varsa onun sayesinde. Karşılaşılabilecek olumsuzlar ise bizzat benden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca bu süreçte insanüstü sabır gösteren sevgili aileme, benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Erdem Yılmazoğlu’ na, gerek kaynak temin etmek gerekse fikir almak için kapılarını sık sık çaldığım arkadaşlarım A.Deniz Bozkurt, Havva Serim, N.Hande Sevgi ve Eren Kırmızıaltın’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR CETVELİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: MODERNİTE VE POSTMODERNİTE

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1.1. Modern, Modernite, Modernizm	6
1.1.2. Postmodern, Postmodernite, Postmodernizm	11
1.2. BİLGİYE YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE MODERNİTE VE POSTMODERNİTE NİN FELSEFİ ARKA PLANI	16
1.2.1. Modernite ve Pozitivizm İlişkisi	16
1.2.2.Pozitivizme Karşı Duruşlar	20
1.2.2.1. Yorumsamacı (Hermeneutic) Yaklaşım	20
1.2.2.2. Postmodern Yaklaşımlar	24

1.2.2.3. Söylem ve Söylem Çözümlemesi	28
1.2.2.3.1.Yapısalcı Yaklaşım	34
1.2.2.3.2.Yapısöküm Yöntemi	36

İKİNCİ BÖLÜM: MODERNİTE VE POSTMODERNİTENİN İKTİSATTAKİ UZANIMLARI (YA DA SÖYLEMSEL İKTİSAT'IN YOL HARİTASI)

2.1. MODERNİTE/POZİTİVİZM VE NEO-KLASİK İKTİSAT İLİŞKİSİ	41
2.2. POZİTİVİZME KARŞI DURUŞLAR ÇERÇEVESİNDE İKTİSADA POSTMODERN YAKLAŞIMLAR	45
2.3. SÖYLEMSEL İKTİSAT	49
2.3.1. SÖYLEMSEL İKTİSADIN YOL HARİTASI	49
2.3.1.1. İktisatta Yorumsamacı Yaklaşım ve Don Lavoie	50
2.3.1.2. İktisatta Yapısöküm Yöntemi ve Jane Rosetti	55
2.3.2. SÖYLEMSEL İKTİSAT	62
2.3.2.1. Bir Söylem Olarak İktisat ve Warren J. Samuels	62
2.3.2.2. Arjo Klammer'in Söylem Çözümlemesi	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: McCLOSKEY'NİN ESERLERİNDEN HAREKETLE SÖYLEMSEL İKTİSADIN İNCELENMESİ

3.1. MCCLOSKEY VE SÖYLEMSEL İKTİSAT	74
-------------------------------------	----

3.2. MCCLOSKEY’NİN ESERLERİNDEN HAREKETLE SÖYLEMSEL İKTİSAT	81
3.2.1.”Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Sözeldir”	83
3.2.2. “Bir Matematiksel İktisatçı da Sözel Yöntemler Kullanabilir- ve Hatta Kullanmak Zorundadır ”	93
3.2.3. İktisatta Metafor Kullanımı	99
3.2.4. İktisatçılar Ne Söyler- Ne Söylemek İster: John Muth’un Makalesinin Söylem Çözümlemesi İle Okunması	103
3.2.5. Hukuksal Bir İktisadi Retorik ya da Coase’un Retoriği	109
3.3. NİÇİN SÖYLEMSEL İKTİSAT	115
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	129

KISALTMALAR CETVELİ

Bknz.: Bakınız

çev.: Çeviren

der.: Derleyen

n .: Number

s.: sayfa

v.:volume

GİRİŞ

Günümüzde neo-klasik iktisat yaklaşımı ve onun uzanımları ‘evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ ilkelerinin taşıdıkları iddiaları ile ‘ana akım’ iktisat tahtına oturtulmuşlardır. ‘Evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ ilkelerinin ise tamamı veya bir kısmı pek çok farklı iktisadi yaklaşım tarafından eleştirilmiş ve eleştirilmektedir. Bu eleştirel bakışlar içerisinde ‘iktisada iktisatçının söylemi’ olarak yaklaşan ‘söylemsel iktisat’ iktisat literatüründe yaygın olarak örneklerine rastlanmayan ancak temelleri 1980’li yıllara kadar dayanan bir yaklaşımdır. ‘Söylemsel iktisat’ farklı iktisadi yaklaşımların farklı söylemlere sahip olduğunu, ‘evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ iddiasında olanların dahi aslında ‘retorik’ yaptıklarını ifade etmektedir. İktisadi söylem olarak ele almak, modernist bilim anlayışını benimseyen iktisadi yaklaşımların da retorikten ibaret olduğu kabulünü beraberinde getirecektir. Kullanılan araçların modernist bilim anlayışına uygun olup olmaması konusu ise bu bağlamda anlamını yitirecektir. Bu anlamsızlaştırma modernist bilim savunucularının benimsediği araçların diğer araçlara göre daha üstün olduğu yönündeki argümanla da desteklenen modernist bilim anlayışının ‘evrensel’, ‘nesnel’ ve ‘rasyonel’ olma iddialarının da sarsılmasına neden olacaktır. Öyleyse ‘iktisat retoriktir, söylemdir’ argümanı ya da ‘söylemsel iktisat’, ‘ana akım’ ya da ‘marjın dışındakiler’ gibi ayrımları da iktisat disiplini içerisinde anlamsızlaştıracaktır.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ‘iktisadın iktisatçının bir söylemi’ olduğu argümanını McCloskey’nin bu alanda yapmış olduğu çalışmalardan hareketle ortaya koymaktır. ‘Söylemsel iktisat’ İktisat literatüründe diğer yaklaşımlar kadar yaygınlaşmamış olmakla birlikte konuya ilişkin oldukça kapsamlı bir literatür olduğu görülmektedir.ⁱ İlgili literatürde retorik ve

ⁱ Türkçe literatür incelendiğinde genelde ‘söylemsel iktisat’, özelde ise McCloskey irdelemesine odaklanan oldukça sınırlı sayıda çalışma vardır. Örneğin bkz.Yalçıntaş,2011:185-197. Diğer yandan söylemsel iktisat kavramsallaştırması da yaygın kullanılan bir kavramsallaştırma değildir. Bu özellikleri dikkate alındığında çalışmanın özgün nitelikler taşıdığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

‘söylemsel iktisat’ı kapsamlı ve derinlemesine irdeleyen düşünür McCloskey olduğu için, McCloskey’nin ürünleri çalışmanın odak noktası olarak seçilmiştir.

İktisatta postmodernist bakışla analizlerin dahil olmasının ardından iktisadın bir söylem olduğu argümanı da iktisat literatürü içerisinde yer almaya başlamıştır. Şöyle ki ilgili literatür incelendiğinde söylemsel iktisadın argüman ve analizlerinin şekillendirilmesinde ‘postmodern’, ‘postmodernite’ ve ‘postmodernizm’ gibi kavramsallaştırmaların(anlamdırmaların) rolü ve etkisinin göz ardı edilemeyecek boyutta olduğu görülmektedir. Diğer yandan sözü geçen kavramsallaştırmaların içeriğinin ifade edilmesi, modern, modernite ve modernizm gibi kavramsallaştırmalara değinilmeden mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda tezin bölümlendirmesi yapılırken kavramsal çerçeve içerisinde öncelikle modernite kavramsallaştırmasına değinilecek, ardından postmodernite kavramsallaştırmasına yer verilecektir. Hem modernite hem de postmodernitenin anlamlandırılmasına ilişkin ilgili literatür incelendiğinde pek çok farklı tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Kullanıldıkları bağlam içerisinde anlamları değişen bu sözcüklerin kavramsal çerçevesi ve kapsamı tezin ana konusunun ‘söylemsel iktisat’ olduğu göz önüne alınarak, ‘söylemsel iktisat’ ile ilişkileri bağlamında bu çalışmada yer alacaktır.

Modernite ve postmodernite kavramsallaştırmaları ilgili literatürde oldukça geniş bir düzlemde ele alınmakla beraber, söylemsel iktisat bağlamında dahi üzerlerine bir uzlaşıdan söz etmek mümkün değildir. Diğer yandan modernite ve postmodernitenin ‘bilgi/bilim’e yaklaşımları hem iktisat disiplininin hem de diğer disiplinlerin oluşturacağı söylemi belirlemesi bakımından oldukça önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde hem modernitenin hem de postmodernitenin bilgiye yaklaşımları bakımından oluşturulacak bir felsefi arka planın ortaya konulması da çalışmanın amacı doğrultusunda yararlı olacaktır. Pozitivizm ile modernist bilim anlayışının karşılıklı geçişliği göz önüne alınarak çalışmanın birinci bölümü içerisinde modernite ile pozitvizmin örtüştüğü noktalar ve posmodernitenin pozitvizme karşı duruşlar içerisindeki yeri ve önemine değinilecektir. Modernite ile pozitvizmin örtüştüğü noktalar

bu alandaki literatüre atfen ifade edilecek, ardından pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde postmodernite, ilgili literatürde çalışmaları bulunan düşünürlerin görüşleri tanıtılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Pozitivizme ya da modernist bilgi/bilim anlayışına karşı duruşlar yalnızca postmodern yaklaşımlarla ifade edilebilecek kadar sınırlı değildir. Çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları dikkate alındığında ‘söylemsel iktisat’ın argümanlarının temellendirilmesi bakımından önemli olan ve pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde ele alınabilecek farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlardan biri yorumsamacı (hermeneutic) yaklaşımdır. Yorumsamacı yaklaşım ‘anlatılanın anlayandan ve anlatandan bağımsız olarak ele alınamayacağı’ biçimdeki argümanı ile pozitivizme ya da modernist bilgi/bilim anlayışına karşı bir duruş sergilemektedir. Yorumsamacı yaklaşım tarihsel süreç içerisinde postmodern yaklaşımlardan daha önceki tarihlere denk geldiği için postmodernite kavramsallaştırması pozitivizme karşı duruşlar bağlamında ele alınmadan önce yorumsamacı yaklaşıma ve temel argümanlarına kısaca değinilecektir.

Çalışmanın asıl konusu olan ‘söylemsel iktisat’ ‘söylem’ ve ‘söylem çözümlemesi’ ile yakından ilişkilidir. ‘Söylem’in ne olduğuna ilişkin bir çerçeve çizmeden ‘söylemsel iktisat’ın ne olduğunun ifade edilmesi güç olacağı için, pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde söylem ve söylem çözümlemesine de değinilecektir. Hem söyleme hem de söylem çözümlemesine ilişkin olarak literatürden yapılan tanımlamalar çalışmanın birinci bölümünde ele alınacak, ardından ‘yapısalcı yaklaşım’ ve ‘yapısöküm yöntemi’ yine pozitivizme karşı duruşlar bağlamında aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümde detaylandırılan modernite ve postmodernite kavramsallaştırmalarının iktisattaki uzanımlarına ise ikinci bölümde yer verilecektir. Bu bölümde ilk olarak pozitivizm-modernite ilişkisinin iktisattaki uzanımı olarak kabul edilen neo-klasik iktisat ele alınacak, çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları çerçevesinde neo-klasik iktisadın ontolojik arka planı ile epistemolojik anlayışı ve metodolojisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Neo-klasik iktisat yaklaşımı ile pozitivism veya modernist bilim anlayışının örtüştüğü noktalar ‘evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ bağlamda ele alındıktan sonra postmodernitenin iktisattaki uzanımları seçilen düşünürlerin görüşlerinden hareketle aktarılmaya çalışılacaktır. İktisat disiplinine diğer disiplinlere kıyasla gecikmeli olarak yansıyan postmodernite ‘iktisatta postmodern yaklaşımlar’ olarak nitelendirilebilecek bir bakışı doğurmuştur. Bu bakış temelde pozitivism veya modernist bilim anlayışına bir karşı çıkış olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda neo-klasik iktisat yaklaşımını eleştirmektedir. ‘Sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin farklı pratiklere sahip olduğu’, ‘mutlak doğrular yerine çoklu söylemlerin mümkün olduğu’ gibi görüşlere sahip olan iktisatta postmodern yaklaşımlar, argümanları bakımından ‘söylemsel iktisat’ ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle ‘söylemsel iktisat’ı iktisatta postmodern yaklaşımlar bağlamında ele almak yanlış olmayacaktır.

Temel argümanları ile ‘söylemsel iktisat’ın irdelenmesine geçmeden önce ‘söylemsel iktisat’ın argümanlarının şekillenmesinde önemli rol oynadığı düşünülen ve birinci bölümde temel özellikleri ile tanıtilen ‘yorumsamacı yaklaşım’ ve ‘yapısöküm yöntemi’nin iktisattaki uzanımları ilgili alanda ürünleri bulunan düşünürlerin görüşlerinden hareketle ‘Söylemsel İktisadın Yol Haritası’ alt bölümü içerisinde ele alınacaktır. Yorumsamacı yaklaşım iktisadın günlük hayat ile daha sıkı bir ilişki içinde olması durumunda öznel pratiklerin kuram ile örtüşebileceğini ifade etmektedir. Yapısöküm yöntemi ile iktisadi metinlerin okunması ise iktisadın, özellikle de değer yargılarından yalıtıldığı iddiasındaki ana akım iktisadın, ne denli değer yargıları ile yüklü olduğu gösterilerek ideolojik arka planının gösterilmesi açısından anlamlı olacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan ‘Söylemsel İktisat’ kısmında ise, ‘söylemsel iktisat’ McCloskey dışında bu alanda çalışmaları bulunan düşünürler çerçevesinde ele alınacaktır. İlk olarak Samuels’in kavramsallaştırması ile *“iktisadi bir söylem olarak ele almanın bilgi ile söylem ve anlam arasındaki ilişkilere odaklanması gerekliliği”* (Samuels, 1990:3)

üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda iktisadı bir söylem olarak ele almanın postmodernist bakışlar ile örtüştüğü noktalar da ortaya konulacaktır. Ardından ‘söylem çözümlemesi’ yöntemi Klamer’ in argümanlarından hareketle değerlendirilerek söylem çözümlemesinin postmodernist nitelikleri ele alınarak ‘söylemsel iktisat’ın yöntemine ilişkin bir çerçeve çıkarılmaya çalışılacaktır.

McCloskey özelinde değerlendirilecek olan ‘söylemsel iktisat’ın temel argümanlarına ise çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir. Çalışmanın konusu temelinde, McCloskey’nin ‘söylemsel iktisat’ ve ‘retorik’ üzerine vermiş olduğu ürünlerinden seçilen örneklerden hareketle, modernist bilim anlayışı çerçevesinde temellenen ana akım iktisadın ‘evrensellik’, ‘nesnellik’ ve ‘rasyonellik’ iddiaları, yine McCloskey’nin yaptığı eleştiriler bağlamında ortaya konulacaktır. Öncelikle McCloskey ve ‘söylemsel iktisat’ a ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak, bilim ile bilim olmayanı birbirinden ayırmanın dayanaklarına ilişkin argümanlar tartışmaya açılacaktır. İzleyen alt bölümlerde ise McCloskey’nin çalışmalarından seçilen örnekler uyarınca iktisadı bir söylem olarak ele almanın bu disiplin için önemine dikkat çekilmeye çalışılacaktır. McCloskey’nin eleştirilerinin odak noktası olan neo-klasik iktisadın ‘bilimsellik’ iddiasının bu yaklaşımın taraftarı olan iktisatçılar tarafından dahi gerçekleştirilemediği, modernizmin etkilerinin pek çok disiplinde artık var olmadığı ve “*modernizmi bir din gibi görmenin*”(McCloskey,1985:147) sonuçları yine bu bölüm altında değerlendirilecektir. ‘Söylemsel iktisat’ ile iktisatta postmodern yaklaşımların örtüştüğüne ilişkin dayanak noktaları ifade edildikten sonra iktisatta retoriksel bir yaklaşımı kabul etmenin bu disipline sağlayacağı yararlar ‘Niçin Söylemsel İktisat’ alt bölümü içinde ele alınacaktır.

Çalışmada bir kavram karmaşasına mahal vermemek adına ‘iktisat’ ve ‘ekonomi’ sözcüklerine farklı anlamlarda yer verilecektir. İktisat bir disiplin olarak ele alınacak, ekonomi ise bu disiplin içindeki insan faaliyetlerini ve bu faaliyetler ile kurumların oluşturduğu bütünü ifade etmek için kullanılacaktır (Buğra, 2005:26).

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE POSTMODERNİTE

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın asıl konusu olan ‘söylemsel iktisat’ın postmodernite ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle postmoderniteye ilişkin bir kavramsal çerçeve çıkarılması bu ilişkinin ortaya koyulması bakımından oldukça önemlidir. Ancak postmoderniteyi moderniteden bağımsız olarak ifade etmek anlamlı olmayacağından öncelikle modernite ele alınacak ardından postmoderniteye ilişkin bir çerçeve çıkarılmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Modern, Modernite, Modernizm

Modern, modernite ve modernizm sözcükleri kimi zaman aynı anlamda kullanılmakla beraber, ilgili literatürde bu sözcüklere ilişkin olarak farklı kavramsallaştırmalar da mevcuttur. Bu farklı kavramsallaştırmalar sözcüklerin kullanıldıkları bağlam içerisinde de farklı anlamlar ifade etmektedir.

Literatürde karşılaştığımız bu farklı kavramsallaştırmaları kavram kargaşasına neden olmamak için ilgili literatüre atfen (her ne kadar farklı yazında farklı tanım ve süreçlerden söz edilse de en azından örtüştüğü noktalar temelinde) anlamlandırmak ya da diğer bir ifade ile içini doldurmak yararlı olacaktır. Bu nedenle modern, modernite ve modernizm sözcükleri ayrı ayrı ele alınacak ve bu sözcüklere ilişkin olarak yapılan farklı kavramsallaştırmalara da çalışmanın bu bölümünde yer verilecektir.

“Eskiden yeniye bir geçiş”i ifade etmek için kullanılan modern sözcüğünün kökeni beşinci yüzyıla kadar dayanır. Beşinci yüzyılda Hristiyanlık sonrası dönemi Pagan dönemden ayırmak için Latince antiquas (eski çağ ile alakalı olan) sözcüğünün karşıtı olarak kullanılmıştır. Sonrasında modern kelimesinin içeriği dönem dönem değişmekle birlikte çoğunlukla antik çağın karşıtı olan ‘yeni’ dönemlerin yenilikçi tavrını ifade etmektedir.(Aksoy ve Aksoy, 1992:58)

Başka bir ifade ile modern, radikal bir değişimden sonra ortaya çıkanı adlandırmak için kullanılmaktadır. Örneğin tarımsal dünyanın yerini endüstriyel, sanayileşmiş dünya almıştır. Öyleyse bu yeni dünya moderndir (Batur,1997:64).

Modern sözcüğü çağcıl, çağdaş, yeni, asri gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Modernist bakış ile her döneme göre kendinden bir sonra gelen dönem daha yeni ve çağdaş olacağı için her bir dönemden kendinden bir önce gelen döneme göre modern olarak nitelendirilmektedir (Kale,2002:32).

Modernite Avrupa 'da yaklaşık olarak on yedinci yüzyıl civarında ortaya çıkan, zamanla tüm dünyaya yayılan toplumsal değerler sistemine ve organizasyonuna verilen isimdir. Genel anlamda gelenek ile karşıtlık ve ondan kopuşu bireysel, toplumsal ve politik yaşam alanlarının tamamındaki dönüşümü ya da değişimi ifade eder. Giddens 'a göre moderniteyi özgün yapan niteliklerinden biri süreksizlik özelliğidir. Süreksizlik özelliği modernitenin harekete geçirdiği değişim hızı kavramı ile açıklanabilir. Gerek

teknoloji, gerekse diğer alanlarda modernite ile birlikte ortaya çıkan değişim hızı modernitenin doğurduğu süreksizliği açıklayabilmek adına iyi bir araçtır. Öte yandan bu süreksizlik değişim alanını da doğurur. Dünyanın değişik bölgeleri birbiri ile bağlantı içinde oldukça toplumsal değişim tüm dünyayı etkisi altına almaktadır.(1990:4)

Modernite rasyonellik, aklın egemenliği, mantık, bilimsel/evrensel doğrular, sistematik düşünme, pozitivizm gibi kavramlarla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir (Kale,2002:31).

Modernite ya da modernliği tanımlamak amacıyla ortaya atılmış birçok görüş ve sınıflandırma vardır. Bu görüşler içinde Paul Wendt'in kullandığı makine metaforu konusunda ise genelde bir uzlaşma söz konusudur. Bu uzlaşmadan yola çıkan Wendt, makine metaforunu kabul etmenin üç temel sonucu olacağını ileri sürer: temelcilik(foundationalism), nesnelcilik(objectivism), kontrol. (1990:48)

Wendt'e göre temelcilik, insanın bilimsel bilgi sunumunu ve dünyayı kavramsallaştırmasını biçimsel hale getirerek onu matematikleştirir. Çünkü insan kendi yarattığı makinenin nelerden oluştuğunu ve nasıl işlediğini bilir. Nesnelcilik ise makinenin, onu yapan insandan farklı olarak, ayrı bir nesne olduğunun ve bir defa çalıştırıldığında, çalışmasına tekrar son verilinceye kadar kendi kendine işleyebileceğinin kabulüdür. Modernite ve modern bilim anlayışı, dünyayı insandan ayrı ve yapıcısı olmayan bir makine olarak ele alır. Böylece modern bilimin öznesi olan bilimci, dünyayı(modern bilimin nesnesi) pasif algılama biçimi ile bilir. Diğer bir ifadeyle bilimci ile dünya arasında bir etkileşim yoktur. Etkileşimin olmaması nedeniyle nesnelcilik, duyguların, geleneklerin ve önyargıların modern bilimin dışına itilmesini beraberinde getirerek metodolojik yargıları da içerir. Makine metaforu'nun diğer bir sonucu olan kontrol ise makinenin, insanın dünyayı kontrol etmesi için bir araç olduğunu ifade eder. Modernizm ve modern bilim anlayışı bu bağlamda bilgiyi yalnızca aramaz aynı zamanda insan tarafından kontrol edilmesini de sağlar. Kontrol özelliği modernist bilim ile teknolojinin de

bütünleşmesini sağlar. Sonuç olarak Wendt'e göre modernite; “ temelcilik, nesnelcilik ve kontrol kavramlarının bileşiminden oluşan bir entelektüel konumdur.” Makine metaforunun sonuçlarının yanı sıra Wendt ‘evrenselcilik’ ve ‘akılcılığın’ da modernitenin özellikleri arasında sayılabileceğini belirtir. (1990:49-51).

Modernizm düşünsel ve sanatsal bir akım olarak değerlendirilebilir. Bu akım çoğunlukla kaynakları Avrupa ve Amerika’da bulunan, ilerici, yenilikçi ya da öncü akımların genel doğasını nitelemek amacıyla kullanılmaktadır.(Güçlü ve diğerleri, 2002:1006)

Modernizmi değerlendirirken Jeanniere bu süreçte bilimsel, siyasi, kültürel ve endüstriyel olmak üzere dört devrimin etkili olduğunu ileri sürmektedir .(1993:16)

Jeanniere’ e göre bilimsel devrim Newton’la başlamaktadır. Evrensel yer çekimi kanunu orta çağ ve modern dünya arasındaki ya da başka bir deyişle iki dünya arasındaki bağları koparmıştır. Böylece tanrı ve yarattığı melekler tarafından kontrol edilen bir doğadan, kendini düzenleyen bir doğaya geçiş söz konusudur. Bu geçişten önce insan, sonlu ve hiyerarşik bir dünyada, doğal ile tanrısal arasında bir aracı olma görevini üstlenmektedir. Orta çağ hem dünyanın maddi yönünü hem de manevi yönünü bir arada değerlendirmektedir. İnsanda da madde ve ruh bir arada olduğu için, insan kusursuz bir aracı olarak düşünülmektedir. Modern dünya da ise fiziksel evren, mekanik olarak düzenlenmiş, insanın yasalarını keşfetmek zorunda olduğu ‘dev bir robot’ olarak görülmektedir. Fizik alanındaki değişimler matematikle tamamlanmaktadır. Bunu ikili devrim olarak tanımlayan Jeanniere, bilimsel devrimin modern dünyaya geçişte önemli bir adım olduğunu ve bu ikili devrimin her ikisinin de pozitivist bir yaklaşımın sonucu olduğunu ileri sürmektedir. (1993:17)

Modernizme geçiş sürecindeki ikinci devrim siyasal alanda gerçekleşmiştir. Demokrasi önce İngiltere ve Amerika’da ardından da Fransa’da gerçekleşmiş ve böylece siyasal devrimde kopuş yaşanmıştır.

Demokrasi böylece, diğer yöntemler içinde bir yöntem değil, devletin tek rasyonel biçimi haline gelmiştir. Yani modern devlet demokratiktir. Demokraside iktidarın kaynağı, örneğin Tanrı gibi bir başka dışsal otoriteden gelmemektedir. İktidar halka içkindir yani kaynağı halktır. İktidar ulus haline gelmiş bir halkın oyu ile meşruiyet kazanabilmektedir. Ancak iktidar yalnızca meşru değil aynı zamanda akla da uygun olmalıdır. Siyasi otoritenin temel amacı böylelikle, iktidarın demokratik biçimini akılda temellendirmek haline gelecektir. (Jeanniere,1997:19)

Jeanniere'nin sınıflandırmasına göre üçüncü devrim kültürel devrimdir. Kültürel devrim diğerleri gibi aniden ortaya çıkmamıştır. Bu devrim, yeni ortaya çıkan dünya görüşü içinde güçlü bir şekilde temellenen bir düşünce hareketidir. Jeanniere bu hareketin Almanya'da Aufklärung, Anglo-sakson dünyasında Enlightenment, Fransa'da ise Lumeries olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Kültürel devrim, düşüncenin laikleşmesi ve her alanda tüm ölçütlerin rasyonelleşmesini beraberinde getirmiştir. Laiklikle birlikte dinsel metinler artık diğer metinler gibi tarihsel bağlamda incelenebilir hale gelmiştir. Dinlerin artık toplumların temelinde yer almadığı, toplumsal yaşamın temellerinin sadece rasyonel temeller olabileceği görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. (1997:20)

Jeanniere'ye göre modernizmin oluşumu sürecindeki son devrim endüstriyel devrimdir. Endüstriyel devrim ile insanın içinde doğduğu yani bir ürünü olduğu doğayı fethetmesi yönünde önemli bir adım atılmaktadır. Öte yandan insan ile doğa arasında bir aracı niteliğinde olan teknik yapı da giderek bir özerklik kazanmaya başlamıştır. Emek süreci parçaları mekanikleşerek, robotlaşma ve bilgisayarlaşma aracılığı ile birbirine bağlı makinelerin özerkliği, en uç noktasına ulaşmıştır. Endüstriyel devrim ile insan üretim sürecinin dışına itilmiş ve üretim süreci de insan faktöründen bağımsız hale getirilmiştir. (1997:21)

Bu bölümde modern, modernite, modernizm kavramsallaştırmaları ilgili literatüre atfen aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kavramsallaştırmalar

postmodern, postmodernite, postmodernizm açıklamalarını daha kolay anlaşılır hale getirmek bakımından önemlidir.

1.1.2. Postmodern, Postmodernite, Postmodernizm

Modern, modernite ve modernizm sözcüklerinin içeriğini anlamlandırırken karşılaşılan zorluklar, postmodern, postmodernite ve postmodernizm sözcükleri için de kuşkusuz söz konusu olacaktır.

Bu sözcükler için ilgili literatürde farklı yazarlar, farklı bakış açıları doğrultusunda farklı kavramsallaştırmalar ve hatta farklı yazım biçimleri kullanmaktadırlar.ⁱ Sözcüklerin bu denli iç içe geçmişliği keskin ayrımların yapılabilmesinin de mümkün olmamasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bu bölümde modern, modernite, modernizm sözcüklerinde yapıldığı gibi bir ayrıma gidilmeksizin ilgili literatüre atfen postmodern, postmodernite ve postmodernizm sözcükleri kavramsallaştırılmaya çalışılacaktır.

Postmodernite modernite sözcüğünün önüne gelen post ön eki yoluyla oluşmuş bir sözcüktür. Post öneki sonrası, daha sonraki gibi anlamları içermektedir. Öyleyse modernitenin önüne gelen post eki ile postmodernite, moderniteden sonraki anlamına geldiği söylenebilir. Ancak bu biçimde yapılan bir kavramsallaştırma postmodernite sözcüğünün modernite sözcüğü olmadan açıklanamamasına da neden olacaktır. Postmodernizm ise oldukça

ⁱ Postmodernizm,, postmodern durum, postmodernite, vb. farklı sözcükler, farklı yazarlar tarafından kimi zaman aynı kavramsallaştırma için kullanılırken, kimi zaman farklı bağlamlarda farklı kavramsallaştırmalar için de kullanılmaktadır. Örneğin Lyotard “postmodern durum” sözcük grubunu kullanmaktadır. Çünkü ona göre büyük anlatılar önemini yitirmiştir ve büyük anlatıların olmadığı bir durumda ise meşruluktan söz edilemez. “postmodern durum” büyük anlatıların inanılır olmadığını ifade etmek için kullanılan bir durumu anlatmak için kullanılmaktadır.(1990:6-7) Jameson ise postmodernite ve postmodernizm sözcüklerini farklı kavramsallaştırmalar doğrultusunda kullanmaktadır. Jameson, postmodernizmi ideoloji, sanat ya da toplumsal sınıf sorunundan bahsederken kullanırken(1990:59), postmodernite ve postmoderni daha genel ifadeler için uygun görmektedir(1990:61-62). Bu çalışmada postmodernite daha genel ifadeleri kavramsallaştırmak amacıyla kullanılacak, postmodernizm ile ise postmodernitenin ideolojik arka planını ifade edilecektir.

kapsamlı bir söylem alanıdır. Bu alan içinde birbirinden farklı (ve hatta karşıt) görüş ve yaklaşımlardan söz edilebilmektedir. En genel anlamıyla postmodernizm modernite olarak anılan dönemin sona erdiğini ve onu izleyen yeni bir dönemin ortaya çıktığı anlamını taşımaktadır (Şaylan,2009: 35).

Postmodernizm, Kuzey Amerika'nın Kıta Avrupa'sından aldığı ağırlıklı olarak Fransız ve Alman kökenli bir kavramdır. Postmodern aydınlar olumlayıcılar ve şüpheciler olarak ikiye ayrılır. Olumlayıcılar, modernizme karşıt olsalar da onun her düşüncesini tamamen reddetmezler. Şüpheciler ise modernizmin en küçük ayrıntısına bile karşı çıkıp, ona karşı radikal bir tavrı benimsemişlerdir. (Kale,2002:35).

Postmodernizm düşüncesi ilk olarak 1930'lu yıllarda Latin Amerika'da ortaya çıkmıştır. Postmodernismo sözcüğünü ortaya atan Onís, bu sözcüğü kullanırken, modernizmin kendi içindeki muhafazakâr gerileyişini tanımlamayı amaçlamıştır. Sözcüğünün Aglo-sakson dünyaya girişi ise zamansal bir kategori anlamında olmuştur. Toynbee 1934 yılında yazdığı 'Study of History' adlı eserinde Fransa- Prusya savaşı ile açılan yeni çağı 'postmodern çağ' olarak isimlendirmiştir. Buna göre postmodern çağ, klasik modern çağdan bir kopuştur. Modern çağın dinamikleri ilerleme ve akılken, postmodern çağın inançları ve duyguları irrasyonellik, belirsizlik ve anarşidir (Anderson,2002:10-12).

1970lere kadar postmodernizm büyük bir yaygınlık kazanmamıştır. 1971'de Hassan postmodernizmi, modernizmi radikalleştiren ya da reddeden daha geniş bir bağlam içinde ele almıştır. Hassan'a göre postmodernite her alana yayılmıştır. Postmodernizm ne modernizm gibi tarafsız bir tutum içindedir, ne de diğer akımlar gibi isyankârdır. Postmodernizm sanat ile toplum arasında farklı türden bir uzlaşma önermektedir. Bu farklılığın ne olduğuna ilişkin bir çerçeve çizmek oldukça güçtür. Ancak Hassan bu çerçevenin ideolojik sınırlarla çevrilmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. (Hassan'dan aktaran Anderson,2002:30-32).

Hassan 1985 yılında yayımladığı ‘ The Culture of Postmodernism’ adlı makalesinde modernizm ve postmodernizm arasındaki farkları ikilikler şeklinde ifade eder. Bu ifadeye göre modernizm; plan, hiyerarşi, semantik, bütünselleştirme, gösterilen, anlatı(büyük tarih), belirlenmişlik gibi kavramlarla nitelenirken; postmodernizm, rastlantı, anarşi, retorik, yapısöküm, gösteren, anlatı karşıtı (küçük tarih), belirsizlik gibi kavramlarla betimlenmektedir.(Hassan’dan aktaran Harvey, 1999: 58-59).

Postmodern sözcüğünü felsefi bağlamda ilk kullanan düşünür ise Lyotard’dır. Lyotard 1979 yılında ‘Postmodern Durum’ adlı kitabında postmoderniteyi dünya koşullarında genel bir değişim olarak ele almıştır.

Lyotard gelişmiş toplumlarda bilginin durumunu postmodern olarak değerlendirmektedir. Ona göre sanayi sonrası toplumlarda bilginin konumu da değişmiştir. Gelişmiş toplumlarda işgücünün yapısında meydana gelen değişimlerle gözlenebileceği gibi, bilgi, son yıllarda üretimin temel gücü haline gelmiştir. Bilim, sanayi sonrası toplumlarında üretimi güçlendirecektir. Hatta ulus-devletler enformasyon için savaşa girecek ve çok uluslu şirketler bu savaşın ulus devletleri de aşacak şekilde içine gireceklerdir. Lyotard bilginin doğasındaki dönüşümü ‘toplumun bilgisayarlaşması’ şeklinde ifade eder. Ancak bu bilimde ilerleme anlamına gelmemektedir. Lyotard bilimsel bilgiye bir başka noktada daha şüphe ile yaklaşır; bu da bilimsel bilginin tümünün bilim ve teknoloji tarafından kapsanmasıdır. Başka bir tür bilgi de mevcuttur ve bu başka türlü bilgi de anlatı olarak adlandırılır. (Lyotard,1990:17-22).

Bu durumda sanayi sonrası toplum ve postmodern kültürde bilginin meşrulaştırılması sorunu çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir. Öyleyse büyük anlatılar önemini kaybetmiştir. Diğer bir ifadeyle postmodern durum büyük meşrulaştırma anlatılarının artık inanılır olmadığı bir durumdur. Lyotard’a göre akıl ve özgürlüğün kademe kademe ilerlediği aydınlanma öyküsü büyük anlatı olarak isimlenir. Lyotard bu anlatıları meta-anlatı olarak ifade eder ve bu anlatılar, tarihsel ve kültürel çeşitliliğe yeterince özen göstermezler. Meta-

anlatı tüm diğer söylemleri konumlandırma, bir hiyerarşi içerisinde sıralama, karakterize etme ve değerlendirme yetisi olan, ayrıcalıklı bir söylem olma savındadır. Ancak toplumsal kimlikler karmaşık ve heterojen olduğundan hakikati bir bütün olarak temsil edemez. Bu yüzden, “meta-anlatılar yalnızca diğer söylemler arasında bir söylemdir” (Lyotard’dan aktaran Serdaroğlu, 2010a:22).

Lyotard’a göre bilimsel bilginin geçerli kılınması için artık büyük anlatılara değil küçük anlatılara başvurulmalıdır. Anlatılar ortadan kaybolmaz, küçülerek düşünceyi besler, yani küçük anlatı yaratıcılığın özsel biçimi olmayı sürdürmektedir (Lyotard’dan aktaran Anderson,2002:42).

Lyotard sanayi sonrası toplum kuramlarını anti-pozitivist felsefeyi, doğa bilimlerindeki son gelişmeleri ve postyapısalcı dil felsefesini sentezleyerek postmodernin geniş kapsamlı bir tanımına ulaşmaya çalışmıştır.

Jameson ise postmodernizmi “geç kapitalizmin kültürel mantığı” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda postmodernizm ideoloji, sanat, ya da toplumsal sınıfın bir sorunu olarak ele alınmaktadır. 1950’lerin sonu ya da 1960 yılların başında ortaya çıktığı kabul edilen moderniteden radikal kopuşlar postmoderniteyi doğurmuştur. Bunun bir sonucu olarak resimde soyut ekspresyonizm, felsefede varoluşçuluk, romanda son temsil biçimleri ve ya modernist şiir ekolü kendisini tüketmiş olan bir ileri modernist dürtünün son ürünleri olarak görülmektedir. Bunlardan sonra gelenler ise Jameson’a göre ampirik, kaotik ve heterojen bir görünüm çizmektedir.(1990:59)

Postmodernitenin doğurduğu kopuşlar, sadece kültürel bazda değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte postmoderne ilişkin teoriler ‘post endüstriyel toplum’, ‘tüketim toplumu’, ‘medya toplumu’, ‘ileri teknolojik toplum’, vb. biçimlerinde adlandırılan, yepyeni bir toplum tipinin yerleştiğini duyuran, iddialı sosyolojik genellemelerle de yakından ilişkilidir. Bu türde teoriler söz konusu yeni toplumsal oluşumun artık klasik kapitalizmin yasalarına göre işlemediğini ortaya koymaktadırlar.(Jameson,1990:61).

Şaylan postmodern, postmodernite ve postmodernizm kavram ve süreçlerine ilişkin farklı yaklaşımları üçe ayırarak açıklamaktadır. Bunlardan ilki “içinde gelecek kestirimleri de olan yeni durum ya da aşama saptamaları” dır. İnsanı ve toplumu belli bir tarihsellik içinde açıklamak iddiasında olan kuramların açık ya da dolaylı olarak ifade edilmiş bir gelecek kestirimleri bulunmaktadır. Bu tip postmodern çözümlemeler daha çok teknolojik gelişme değişkenini esas almışlardır. Bu yaklaşımlardan ikincisi “postmodernizm çözümlemelerine kaynaklık eden, kültür ve estetik alanında ortaya çıkan yaklaşımlar” dır. Postmodernizm özellikle yaygın ve etkin bir biçimde 1960’lı yıllarda sanat çevrelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Üçüncü yaklaşım ise “bilime ve bilgiye yaklaşımların radikal bir eleştirisi ya da başka bir ifadeyle epistemolojinin sorgulanması yaklaşımları” dır. Postmodern eleştiri ve sorgulamaların düğüm noktasını ise asıl bu yaklaşım oluşturmaktadır. (Şaylan,2009: 32-33).

Özetlemek gerekirse farklı birçok düşünür tarafından farklı anlamlarla ifade eden postmodern, postmodernite ve postmodernizm, modern, modernite ve modernizmin bir eleştirisi olarak düşünülebilir. Postmodernizm egemen olan ‘modernist bilim’ anlayışını sorgulayarak doğruluk iddiasında bulunan bir ‘bilim’ anlayışının olanaksızlığının üzerinde durmuştur.

Modern, modernite, modernizm ve postmodern, postmodernite, postmodernizm sözcüklerine ilişkin kavramsal arka planın karmaşası, bu sözcüklere ilişkin farklı yaklaşım ve yorumlar bu alt başlık altında kısaca aktarılmaya çalışılmıştır. Sözcüklere ilişkin olarak yapılan kavramsallaştırmanın derinliği göz önüne alındığında bir çerçeve çıkarılmasının güçlüğü de anlaşılacaktır. Bu kavramsal arka plan çalışmanın odak noktası olan ‘söylemsel iktisat’ın dayanağının ya da diğer bir ifade ile postmodernist bakışın iktisattaki uzanımlarının anlaşılmasında kolaylık sağlaması bakımından sınırlı tutulmuştur.

Modernite ve postmodernitenin iktisattaki uzanımlarına değinmeden önce bu kavramsallaştırmaların bilgiye yaklaşımlarının ele alınması yararlı olacaktır.

1.2. BİLGİYE YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE MODERNİTE VE POSTMODERNİTE NİN FELSEFİ ARKA PLANI

Kavramsal arka plan başlığı altındaki aktarımlarda da izleneceği üzere modernite ve postmodernitenin felsefi dayanaklarına ilişkin olarak farklı görüş ve yorumlardan söz etmek mümkündür. Bu bölümde modernite ile pozitivizm, postmodernite ile de pozitivizme karşı duruşlar arasında bağlantı kurarak, modernite ve postmodernitenin bilgiye yaklaşımları ele alınacaktır.

1.2.1. Modernite ve Pozitivizm İlişkisi

Aydınlanma düşüncesi ile ortaya çıkan moderniteⁱ, bilim anlayışı ve bilgiye yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde pozitivizm ile yakın ilişki içinde olduğu görülecektir. Hem modernite hem de pozitivizm ‘nesnel’, ‘akılcı(rasyonel)’ ve ‘evrensel’ temellere oturmaktadır. Bu bağlamda modernitenin bilgiye yaklaşımının ya da daha kesin bir ifadeyle modernist bilim anlayışının pozitivizmle örtüşüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Pozitivizmin tarihsel gelişimi eski Yunan’a kadar giden süreç içinde Bacon, Comte ve Viyana çevresi çerçevesinde ele alınabilir. Comte ‘pozitivist’ ve ‘pozitivite’ sözcüklerini ‘doğal’, ‘olgusal’ ve ‘gerçek’ kavramlarına karşılık olarak kullanmış ve kendi felsefesini de ‘pozitivizm’ olarak adlandırmıştır(Özlem,2002:82-83).

ⁱ Daha genel bir ifade olarak burada modernitenin kullanılması uygun görülmüştür.

Genel bir tanımını yapmak gerekirse pozitivism, bilgiye, bilimsel ve matematiksel bir kimlik vermektedir böylelikle diğer alanları örneğin ahlaki dışlamaktadır. Bilim doğrudan gözlemlenebilir olgularla ifade edilmelidir. Felsefe, bilim felsefesi ve matematiğe indirgenmelidir. Doğa bilimleri ve insan bilimleri dahil tüm bilimler temelde aynı yöntemi kullanmalıdır çünkü amaçları benzerdir. Normlarda, ahlaki değer yargılarında sosyolojik görelilik vardır. Bu sebeple de bilim daha nesnel alanlarda çalışarak pratik uygulamalara ağırlık vermelidir.(Eren, 1992:77)

Pozitivism evrene dayalı meta anlatıların aksine, belirli problemlere dair çözüm önerilerine veya epistemolojik akıl yürütme süreçlerine odaklanmaktadır (Ferm,1950:329). Pozitivizmin temel pratiği genel önermelerin gözlem yoluyla oluşmasıdır. Bir başka ifadeyle pozitivism göre kuramlar gözlemi yapılabilen, ölçülebilen ve öngörülebilien olgulara dair açıklamalar yapılması süreci ile oluşmaktadır. Bu nedenle pozitivism tüm olguları (beşeri karakterli olsun ya da olmasın) fiziksel karakterli olarak ele almaktadır. Çünkü pozitivism göre dünyada var olan tüm olgular arasında bir neden-sonuç ilişkisi söz konusudur.

Pozitivizme adını veren düşünür Auguste Comte' dur. Comte pozitivismi dünyaya dayalı tüm açıklamaların kaynağı olarak yorumlamaktadır (Pickering,1993:4). Comte' a göre metafizik/teolojik dönemde olguların kaynağını dışsal edimlerle açıklayan insan, pozitivismle doğayı kendisi anlamaya ve açıklamaya başlamıştır. Pozitivism bu sebeple insanın dışsal kaynaklı ve hiçbir fiziksel geçerliliği olmayan yanlış bilgi düzeylerinin eleştirildiği ve bu eleştirileri doğru ve tutarlı akıl yürütme yöntemleriyle geçerli olan bilgiyle değiştirdiği dönemi ifade etmektedir. (Comte,2009:400-403)

Pozitivizmin bilim anlayışında konu farklılığına karşın tek bir bilimsel yöntem vardır. Bu bilimsel yöntem doğa bilimlerinin ideal olduğunu ifade eder. Bilimsel açıklamalar nesneldir. Bu açıklamalarla varsayılan genel yasalara bağlı olarak tekil durumlar açıklanmaktadır(Eren, 1992:78).

Pozitivizmin doğurduğu bu yeni bilim anlayışı modernist bilim anlayışıⁱ olarak nitelendirilmektedir.

Aydınlanma ile birlikte pozitivist düşünce güçlenmeye başlamış ve ardından aydınlanma sonrasında pozitivizm birçok alanda tek egemen yöntem halini almıştır. Sadece ampirik veriler ile doğrulanan kuramların bilimsel olarak kabul edilebileceğini ifade eden Mach ve bilimi, yanlışlanabilirlik, açık ve kesin savlar ileri sürme şeklinde tanımlayan Popper'le birlikte pozitivizm, aydınlanmanın bir ürünü olan modern bilim anlayışını desteklemektedir. (Serdaroğlu, 2010a: 12)

Modern bilim anlayışı 'Kartezyen düalizm' i de içinde barındırmaktadır. Descartes ile ortaya çıkmış olan bu yaklaşım modernizmi ve pozitivizmi derinden etkilemiştir. Buna göre zihin ve beden arasında kesin bir ayrım söz konusudur. Descartes zihin ve bedeni varlıkları birbirine bağlı olmayan tözler olarak tanımlamaktadır. Beden ve zihin birbirinden ayrı olarak var olabilen tözlerdir ancak evrende bir arada var olmakta ve bir bütün oluşturmaktadırlar(Güçlü ve diğerleri,2003:359). Bu bütün içerisinde düşünen özne nesneler arasında benzerlikler ve farklılıklar kurarak kendi bütünü içindeki düalist yapıyı buraya da yansıtmış olur. Bu yapı içindeki konumlara göre ise karşıtlıklar sonucu ortaya çıkan olgulardan biri merkez seçilirken, ona karşıtlık teşkil eden öteki olarak değerlendirilmektedir.(Aksoy ve Aksoy,1992:58) Bu durumda beden ve zihin arasında yapılan bu ayrım, öznenin nesneleri algılayışında da devam ederek, modernist bilim anlayışının bilim olanla bilim olmayanı ayıran keskin çizgileri ile bağlantılı olarak düşünülebilir.

Pozitivistler içinde mantıksal ya da olgucu pozitivistler Viyana Çevresi olarak da bilinirler. Öncüleri M. Schlick, R. Carnap, H. Feigl, P. Frank,

ⁱ Burada modernist bilim anlayışı ile anlatılmak istenen McCloskey'nin ifadesiyle pozitivizmin doğurduğu, evrensel, nesnel, rasyonel bilim anlayışıdır. Bu anlayış çerçevesinde bilim yapma iddiasında olanlar da yine McCloskey tarafından modernist bilimci olarak kavramsallaştırılmaktadır.(1985:141)

K.Gödel, H. Hahn, K. Menger, W. Waisman, E.Mach, B. Russel, L. Wittgenstein olarak sayılabilir. (Eren, 1992:79)

Mantıksal pozitivistlerde yöntem, kısmi gözlem, temel hipotez, genel kuram ve kuramın deney ve gözlemlerle sınanmasıdır. Sınamadan başarılı çıkılırsa kuram kabul edilir. Mantıksal pozitivistlerde amaç kanıtlanabilirliktir. Kanıtlanabilirlik önermenin duyumlara ilişkin olmasını gerektirir. Duyumlara ilişkin olmayan önermeler metafizik önermelerdir. Sınanmalarına olanak yoktur.

Mantıksal pozitivistizmin bilime ve meşru bilgiye ilişkin görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür (Beed,1992:462-463; Demir,1995:228; Serdaroğlu,2010a:14) :

“Bilimin amacı dünyada olup biteni keşfetmektir ki dünyaya ilişkin hakikatler kişilerin öznel düşüncelerinden bağımsızdır.

Bilim ile bilim olmayan arasında kesin bir ayrım söz konusudur. Bilim felsefecilerinin amacı ayırıcı ölçütleri bulmak ve meşru bilgiyi tanımlamaktır.

Bilimsel ilerleme birikimseldir.

Gözlemsel ifadeler ve teorik önermeler arasında kesin bir ayrım vardır.

Gözlem ve deney, hipotez ve teorinin ispatlanmasına temel oluşturur.

Bilimsel bilginin değişmeyen bir rasyonalitesi vardır”.

“Buna göre metafizik iddialar, normatif ifadeler, değer yargıları meşru bilgi değildir. Meşru bilgiye ancak matematik ve mantık kullanılarak, doğa bilimlerinin ve özellikle fiziğin yöntemleri ile ulaşılabilir. Yani meşru bilgiye ulaşma yöntemleri tüm deney alanlarında aynıdır. Genelleme, kural ve kuramlar matematiksel bir mantıkla ifade edilebilir olmalıdır. Tüm bu çıkarımlardan hareketle modern bilimin amacı evrensellik, nesnellik ve

rasyonellik temelinde herkesçe kabul gören her şeyin bilimine ulaşabilmektir” (Serdaroğlu,2010a:14).

Pozitivizminde dayanaklarını bulan modernist bilim anlayışı, dünyanın işleyiş kurallarının akıl tarafından kavranabileceği varsayımında bulunarak, insan aklının bilgiye ulaşım konusunda geçerli bir araç olduğunu ileri sürmektedir. Ancak modernist bilim aklın araçsallığı kadar amaçsallığına da değinmektedir. Akıl hem dünyayı kavramakta kullanılan en temel araç, hem de birincil öneme sahip bir ilke konumundadır. Bu çerçevede yaklaşıldığında pozitivizm ve modernist bilim anlayışı rasyonellik, evrensellik ve nesnellik temeline oturan, ‘yeni’ ile ‘eski’ arasındaki, gerilimden beslenen ve dünyayı anlama konusundaki bilgi edim sürecinin ancak ‘yeni’ sayesinde gerçekleşeceğini ifade eden ve bu nedenle de modernizmle oldukça örtüşen bir yaklaşımdır.

1.2.2.Pozitivizme Karşı Duruşlar

Pozitivizme karşı duruşlar bilgi felsefesi yazınında antipozitivist, nonpozitivist gibi farklı alt gruplandırmalar içerisinde sunulmaktadır. Bunlar içerisinde hangi yaklaşımın pozitivizme ne ölçüde karşı bir duruş içerisinde olduğu konusunda ise fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir. Öte yandan yorumsamacı yaklaşım, postmodern yaklaşımlar, yapısalcı yaklaşım, söylem çözümlemesi ve yapısöküm yöntemlerinin bu alt başlık altında ele alınması konusunda bir uzlaşıdan söz etmek mümkündür.

1.2.2.1. Yorumsamacı (Hermeneutic) Yaklaşım

Yorumsamacı yaklaşım ve yorum bilgisine ilişkin bir kavramsal çerçeve çıkarılmasının, gerek pozitivizme bir karşı çıkış olduğu için, gerekse dili ve anlamayı temel alan bir yaklaşım olduğu için söylem çözümlemesinin

daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan ortaya çıkış süreci dikkate alındığında yorumsamacı yaklaşım postmodern yaklaşımlardan önce yer aldığı için bu kısmın pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde ele alınacak olan postmodern yaklaşımları içeren bir sonraki bölümden önce ortaya koyulmasının daha uygun olduğu düşünülmüştür.

‘Yorum bilgisi’ (hermeneutics) ise felsefe sözlüğündeki tanımına göre kutsal kitaplar, şiirler, felsefe metinleri gibi ilk bakışta kavranması güç olan çok okumalı metinlerin en iyi biçimde yorumlanmaları amacıyla geliştirilmiş kuramlar, yöntemler ve yaklaşımlar bütünü olarak ifade edilmektedir. İnsan anlamasına yönelik, her türden yazılı ya da sözlü metnin, tarihte meydana gelmiş olayların, doğadaki işleyişlerin ve düşünülebilecek tüm yaşam pratiklerinin en iyi nasıl anlaşılabilceğine yönelik olarak geliştirilmiş yorumlama kuramları, anlayışları ya da öğretileri bütünü de yorum bilgisi olarak isimlendirilmektedir. (Güçlü ve diğerleri,2002:1613).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde yorum bilgisi anlamadan bağımsız olarak düşünülmemektedir. Anlama ile bu eylemi gerçekleştiren özne arasındaki ilişki yorum bilgisinin temeline oturmakta ve bunun üzerine geliştirilen kuramlar da bu ilişkin üzerine temellendirilmektedir.

Yorumsama ise (hermeneutic), bildirme, haberdar etme, çevirme ve açıklama sanatı olarak ifade edilebilir. Kökenine bakılacak olursa yorumsama, tanrıların habercisi ya da elçisi olan Hermes’in tanrıların mesajlarını dünyadaki ölümlülere iletmesi biçimindeki bir inançtan doğmuştur. Ancak Hermes’in bildirdikleri Tanrıların mesajlarının doğrudan bir aktarımı değildir, onların ölümlülerin dillerine çevrilmiş halleridir. Diğer bir deyişle yorumsama ‘düşüncenin ifade edilmesi/bildirilmesidir’. Zaten ifade sözcüğü dışa vurma açıklama ve çevirme gibi birçok farklı anlamı içinde barındırır. Öyleyse ‘düşüncenin ifadesi’ denildiğinde de dışa vurma, açıklama ve çevirme kavramlarının hepsi kapsanılmış olacaktır (Gadamer, 1995: 11). Öyleyse yorumsamanın üç anlamı vardır, bunlar: söylemek, izah etmek ve

tercüme etmektir. Bu üç anlam hep birlikte ya da ayrı ayrı yorumsamanın konularını oluştururlar.

Antik çağda yorumsama ilk olarak Platon ile ortaya çıkmaktadır. Platona' a göre yorumsama, verilen bir şeyi doğru anlamaktır. Bu anlamda yorumsama, şimdiye kadar karanlıkta kalan anlaşılmaz olan nesne, fikir ya da olayın anlaşılabilir bir açıklamasından ibarettir ve aynı zamanda şimdiye kadar bilinmeyen bir şeyin bildirimi ve aktarımı da olabilir(Gadamer, 1995: 13).

Yorumsama ile birlikte hem felsefede hem de kültürel anlamda ortak bir dil oluşmuştur. İlk olarak Gadamer' in 'Hakikat ve Yöntem'i yayınlandığında (1960), yorumsama, edebi, adli ve teorik metinlerin anlaşılmasında kullanılan teknik bir terimdir. Ancak bugün yorumbilgisi ya da yorumsama hem 'özgül bir felsefi disiplin'i hem de teorik bir yönelimi, bir akımı anlatan daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. (Vattimo,1993172-173).

Gadamer'e göre yorumsama pek çok farklı niteliğe sahiptir. Yorumsama ortaya çıktığından bu yana, teolojik, filolojik, hukuksal ve felsefi yorumsamadan bahsetmek mümkündür. Bunlar içinden felsefi yorumsama, anlamının ancak anlayanın özgül tasarımlarını devreye sokmasıyla mümkün olacağı olgusundan hareket etmektedir. Yorumcunun katkısı, bizzat 'anlama'nın niteliğine aittir. Bu durum ise öznel ön kabullerin meşrulaştırılması anlamına gelmemektedir. Çağlar, kültürler, sınıflar, ırklar ile aradaki zorunlu mesafe, anlamaya gerilimini ve yaşamını veren özneler üstü yöndür.(Gadamer,1995:23)

Gadamer yorumsama ile 'retorik' arasında da çok sıkı bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü retorik haklı kılma/ikna etmeye dayalı argümanı, yorumsama ile birlikte paylaşmaktadır. Almanya'da 18.yüzyılda temelinden dağılmış olan retorik geleneği, estetik alanında olduğu gibi

ⁱ Her bir yorumsama tanımlarının daha detaylı bir incelemesi için bkz. "Yorumbilgisi Üzerine Yazılar", Doğan Özlem, 1995:22-28

yorumsama alanında da etkili olmuştur. Buradan hareketle de modern matematiksel mantığın tekerci iddialarına karşın itirazlar gelişmiştir.(1995:24).

Yorumsama sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin farklı yöntemler kullandığını ifade etmek anlamında da kullanılmaktadır. Doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin inceledikleri nesnelerin farklı oluşu 'çifte yorumsama' yı gündeme getirmektedir. Sosyal bilimlerin inceleme konusu insandır. Bu nedenle sosyal bilimlerin nesnesi olan insanın bilimcinin yorumundan bağımsız olamayacağı ve yine incelediği nesnenin de kendi yaşam pratikleri söz konusu olduğu için yorumdan bağımsız olamayacağı söz konusu olmaktadır. (Giddens,2003:15).

Yorum bilgisinin önemli bir temsilcisi Wilhelm Dilthey olarak kabul edilmektedir. Alman Tarihçi Okul içinde yetişmiş olan Dilthey, yorumsama geleneğinin gelişmesinde ve sosyal bilimlere ilişkin bir yöntem olarak kabul edilmesi yönünde büyük katkılar sağlamıştır. Dilthey' e göre doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin (tin bilimlerinin) yönteminin farklı olması gerekir. 'Bilim' kavramı genelde doğa bilimlerine göre konumlanmıştır. Yani bilim denildiğinde ilk akla gelen doğa bilimleri olmaktadır. Bu durumda toplumsal ve insani olgular normatif diye nitelendirilerek doğa bilimlerinin çevrelediği bir sınır içine hapsedilmektedir(Özlem, 2003a: 25).

Öte yandan Dilthey'e göre 1870li yıllarda sosyal bilimci akımlar felsefeye yöneldiği sırada doğa bilimleri ile de bir karşıtlık içerisindedir. Sosyal bilimler, klasik mekanik içinde yetkinliğe ulaşmış görünen doğa bilimleri karşısında kendi özgül haklarının mücadelesine girmek zorunda kalmış ve bir yandan da bu karşıtlığı çözmek için çabalamıştır (Misch,1995:52).

Dilthey sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin konu ve yöntem olarak birbirlerinden ayrı olduklarını ifade eder. Doğal olgular tekrar ve süreklilik gösterdiği için deney yapma ve doğrulama olanağı daha kolaydır. Bu sebeple de bir zaman kısıdı olmaksızın, evrensel ve tüm zamanlarda geçerli olabilecek teoriler ve kanunlar oluşturabilmek mümkündür. Matematiksel

ifadelerin kullanımı, doğal olguların genel geçer, evrensel ve genel ifadelerine uygun olacağından kullanımı da uygundur. Ancak sosyal bilimlerin konusu insandır. İnsanlar da değerler ve normlarla yaşarlar. İnsanların davranışlarına ve eylemlerine yön veren de bunlardır. Bu değer ve normlar bir doğa objesi gibi ele alınamaz. Çünkü sosyal bilimlerin karşı karşıya olduğu insan sadece fiziksel olarak hareket eden bir varlık değildir. Onu çevreleyen bir de simgeler dünyası vardır. Dilthey'e göre insanlar doğumlarından ölümüne değin kendi koydukları kurallarla çevrelenen bir dünyada yaşarlar. Bu kurallar öylesine insanı çevrelemiştir ki bu kurallar onların evrene bakış biçimlerini de belirler. Sözü geçen kurallar bütününe tarih de denilebilir. Öyleyse Dilthey için insan, işte bu tarihselliğin içinde tutukludur (Dilthey'den aktaran Özlem, 2003b: 109). Bu nedenle de tarihselliği içinde barındıran bir yöntem olan yorum bilgisi insanı çalışma alanı olarak belirleyen sosyal ve insani bilimler için daha uygun bir yöntem olarak görülmektedir.

Yorumsama ve yorum bilgisi pozitivizm ve onun bir uzanımı olan modern bilim anlayışı ile yukarıda sayılmış olan kabulleri doğrultusunda örtüşmemektedir. Modern bilimin evrensel, nesnel ve akılcı bilim anlayışı ile yorum bilgisinin tarihselliği de barındıran yöntemi de bu anlamda birbirinden oldukça farklı görülmektedir. Bu nedenle pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde tıpkı post modern yaklaşımlar gibi yorumsama ve yorum bilgisi de oldukça önemli bir argüman olarak kabul edilmektedir. Diğer bir açıdan dili merkeze alması nedeniyle yorumsama, söylem ve söylem çözümlemesi ile paralel argümanlar da içermektedirⁱ.

ⁱ İlerleyen bölümde söylem ve söylem çözümlemesinin argümanları ortaya koyulduğunda yorumsama ile arasındaki paralelliğin algılanmasının daha kolay olacağı görülecektir. Bknz.s.29.

1.2.2.2. Postmodern Yaklaşımlar

Özellikle 20. yüzyılın başlarında doğa bilimlerinde yaşanan bazı gelişmeler modernite ve pozitivistizmin eleştirilerek postmodern argümanlarla sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama pozitivist olmayan postmodernist bir bakış çerçevesinde modern bilim kuramının felsefi arka planını da tartışmaya açarak bilimde, sanatta ve felsefede yeni bir akımı başlatmıştır.

Bu 'yeni bilim paradigması'nda bilimin içeriği de farklılaşmaktadır. Buna göre, gerçeklik karmaşıktır; içerisinde çeşitlilik, karşılıklı etkileşim ve özgüllük vardır. Gerçeklik hiyerarşik değil heterarşiktir, birbirine bağlı olmayan pek çok düzenden oluşmuş olabilir bu sebeple gerçek, bütüncül ve uyumlu bir yapıya sahip değildir. Öte yandan gelecek belirsizdir, dolayısıyla bilimde öndeyi olanağı yoktur. Ayrıca her nedenin bir sonuç doğuracağı biçiminde ifade edilen tek yönlü bir nedensellik yoktur. Gözlemcinin bakış açısı incelediği olaya fiilen katılır. Bunların sonucu olarak nesnellik diye bir şey de yoktur. Bir şey ona bakıldığı yerden görünen hali ile bilinir. Tümel bilgi ve tek bir doğru yoktur (Özlem,2001:61).

Hem doğa bilimlerindeki gelişmeler hem de bunun sosyal bilimlere uzanımları özellikle de bilim felsefesi alanında sarsıcı değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler pozitivistizmi temel alan modern bilim anlayışını hem temelden sarsmakta hem de radikal eleştiriler getirmektedir.

20.yüzyıl ortalarında pozitivistizm ve modernitenin sarsılmasında etkili bir başka olay ise pozitivistizme bir başkaldırı niteliği taşıyan ve postmodernizm ve pozitivist olmayan duruşları ortaklaştırmakta yararlı olacağı düşünülen 'Kuhn'cu Gelenek'ⁱ in ortaya çıkışıdır. Kuhn'cu Gelenek nitelemesi ile

ⁱ Kuhn'cu Gelenek” bilimin bilimsel bir yöntem, katı bir biçimde izlenmesi gereken bir dizi kural tarafından yönlendirildiği düşüncesini çürütmektedir. Kuhn’a göre olağan bilim döneminde bilimsel araştırmayı yönlendiren başlıca etken örnek sorun çözümleridir. Bu örnek sorun çözümleri üstü örtük analogiler tarafından yönlendirilir. Yeni sorunlar çözümlerinin ışığı altında tanımlanırlar ve yeni çözümlerde aynı biçimde meşruluk kazanırlar.(Güçlü ve diğerleri,2002:858).

1960larda bilim felsefesini derinden etkileyen ve Thomas Kuhn, Paul Feyerabend, Imre Lakatos, Stephen Toulmin, Russel Hanson, Larry Laudan, Michael Polanyi gibi bilim felsefecilerinin katkılarıyla ortaya çıkan anti pozitivist gelenek kastedilmektedir. Bilim felsefesi ile sonradan ilgilenmeye başlayan Thomas Kuhn'un katkıları pozitivist bir karşı isyan niteliğindedir denilebilir (Demir,1995:227-228).

Kuhncu Gelenek pozitivistin bizzat kendisine karşı çıkar. Mantıksal pozitivistlere göre bilimin temel ilkesi doğrulanabilirliktir. Popper bunu biraz geliştirerek bu ilkenin yanlışlanabilirlik olduğunu ifade eder. Kuhncu Gelenek ise her ikisini de kabul etmez. Onlara göre:

“Bilim adamları bilişsel etkinliklerini ancak paradigmalarla sürdürebilirler

Farklı paradigmalar, birbirleriyle kıyaslanamayacak kadar farklı standartlara sahiptir.

Bilimsel bilgi birikimsel değil, devinimsel nitelik taşır.

Bir paradigmadan diğerine geçiş, ani bir algı dönüşümü gerektirir “(Demir, 1995:229).ⁱ

Pozitivizme karşı duruşlar çerçevesinde bir diğer önemli isim de Lakatos'dur. Onun yaklaşımında pozitivism tekil bilimsel kuramlara ait kuralları hâkim kılar. Buna karşın Lakatos'a göre bilim aslında birbiri ile ilgili yöntemle dayalı bir araştırma programı ile gelişebilir. Bir araştırma programı diğerinin açıkladığı her şeyi açıklayıp ona ilave bir şey daha açıklıyorsa o zaman önceki araştırma programının yanlışlanabileceğini savunan Lakatos bu görüşü ile de Popper ile aynı yöntemde ilerlemiş gibi görünebilir. Ancak Popper kuramın yanlışlanabilirliğini, Lakatos ise araştırma programının yanlışlanabilirliğini ifade etmektedir (Serdaroğlu,2010a:17-18).

Pozitivist olmayan görüşler içerisinde Wittgenstein'in görüşleri oldukça ilgi çekici bir bölümü oluşturur. Ludwig Wittgenstein'in 1920'li yıllarda yayımladığı eseri 'Tractatus' pozitivist görüşü, özellikle de mantıksal pozitivizmi destekler nitelikte olmakla birlikte 1950'lerde yayımladığı ikinci eseri 'Felsefi Araştırmalar' ise pozitivist olmayan görüşe öncülük eden bir eser niteliğindedir. Wittgenstein'a göre her dil kendine özgü kurallarıyla bir bütün oluşturur, dili meydana getiren öğelerin her biri anlamlarını bu bütünlükten alırlar. Bu nedenle dilin hiçbir ögesi veya kuralı, bütünlüğün verdiği anlamı bozmadan veya onu dönüştürmeden dışarıdan anlaşılmaz (Wittgenstein'den aktaran Demir, 1995:230).

Birçok farklı düşünceye sahip olmalarına karşın Beed(1991) pozitivist olmayan görüşe sahip bilim felsefecilerinin belli noktalarda uzlaşabileceklerini düşünmüş ve bunları şu şekilde sıralamıştır(Beed,1991:471-472, çev. Serdaroğlu,2010a:18-19):

“Normatif- pozitif bilim ayrımı yapılamaz.

Bilimsel araştırmaların hiçbir aşaması değer yargıların bağımsız değildir.

‘ Tek doğru yöntem’ söz konusu değildir.

Mevcut bilimsel kuramların değerlendirilmesinde evrensel kabul görmüş temeller mevcut değildir.

Öngörü, açıklayıcılık, içsel tutarlılık, varsayımların sınırlandırılması v.b. kriterler bilimsel kuramlarda kullanılabilir; ama bunlar kuram seçiminde belirleyici rol oynayamaz.

Bilimsel çalışma, metafizik temellere de dayanabilir.

Bilimciler, bilimsel çalışmalarında dayatılmış yöntemleri kullanmak zorunda değildirler. Kural koyucu bir yöntembilim anlayışı doğru değildir.

Bilimcilerin çalışmalarında, kanaatlerini, inançlarını, retorik ve ikna yöntemlerini temel almaları, matematik ve istatistiki yöntemleri temel almalarıyla eşdeğerdir.

Toplumsal bilimlerde sözel analizler, matematiksel ve istatistiki analizlerden daha az değerli ya da daha az geçerli değildir.

Toplumsal bilimlerde tüm zaman ve mekânlarda geçerli olacak pek fazla yasadan söz etmek mümkün değildir.”

Bu ortak noktalardan yola çıkarak pozitivist olmayan bakışın modernizmin doğurmuş olduğu modern bilim anlayışına karşı bir duruş sergilediği ve bu sebeple de postmodern olarak nitelendirilebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2.2.3. Söylem ve Söylem Çözümlemesi

Tezin konusu olan ‘söylemsel iktisat’ temellerini söylem ve söylem çözümlemesinde bulmaktadır. Bu nedenle bu kısımda söylem ve söylem çözülmesi pozitivistlik karşı duruşlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Söylem ve söylem çözümlemesine ilişkin oldukça kapsamlı bir yazın söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde söylem ve söylem çözümlemesi ‘söylemsel iktisat’a dayanak teşkil eden unsurları ile kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır.

Söylem:

Kendi içinde tutarlı, belirli bir düzeni bulunan düşüncelerin, tek bir tümce ya da birden çok tümceyi içeren yazılı ya da sözlü dilseller metinlerin tümüne birden söylem adı verilir (Güçlü ve diğerleri,2002:).

‘Söylem’ terimi köken olarak Yunanca ‘logos’a Latince ‘discursus’a dayanmaktadır (Kabaağaç ve Alovera,1998:180). Antik çağlarda ise bu kavram özellikle retorik ve mantık bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğüne göre ise ‘söylem’in “söz, dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı, sözce; bir ya da birden çok tümceden oluşan, başı sonu belirli olan bildiri, tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce” anlamlarına geldiği ifade edilmektedir. (Vardar ve diğerleri,1988:188)

Başka bir ifadeyle söylem “tek tümceden daha geniş olup, özellikle konuşulan dilin sürekli olarak genişlemesini göstermek üzerine dil bilim alanında kullanılan terim” olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda söylemin geniş kavrayışlar içinde birçok farklı uygulaması da oluşabilmektedir. En genel anlamıyla söylem, dilbilimde baştan kuramsal bir konumu olan davranışsal bir birliktir, bilinebilir herhangi bir olayı kuran sözcelerin topluluğudur biçimde ifade edilebilir. (Crystal,1992:106)

Söylem, etkin, dinamik bir açıklama ve yorumlama süreci olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple de öznesinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Özne söylemi oluşturur, söylem derin yapısı olan bir inşadır; bu derin inşa söylemin kavramsal yanını ortaya koymaktadır. Dış dünya ise söylem için bir gösterme alanı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca söylem zamandan bağımsız olarak da nitelendirilemez. (Çotuksöken, 2002:170). Bu noktadan bakıldığında özden ve zamandan bağımsız olarak değerlendirilmeyen söylemin ‘nesnel’ olabilmesi de söz konusu olmayacaktır. Söylem öznesinin kişisel deneyimlerini ve yaşadığı dönemin özelliklerini yansıtacaktır.

Öte yandan her bir söylem ancak tarihsel öznenin ürünü olan diğer söylemlerle ilişkisi içinde değerlendirilebilir(Çotuksöken,2002:174). Diğer bir ifadeyle söylemi oluşturan birey ya da bireyler örtük ya da açık bir biçimde kendi ideolojilerine paralel olduğunu düşündükleri söylemler arası göndermelerden yararlanırlar. Söylem, dilin somut, yaşayan bir bütün olarak anlaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Dil incelemelerinin de temel gereci söylemdir ve söylem genellikle tümceyi aşmaktadır. (İnceoğlu ve Çomak, 2009:44-45).

Bununla birlikte söylem üretimi, her toplumda söylemin sahibi için güç yaratır. Söylem, söylem toplulukları tarafından üretildiğinden, güce sahip olan da bu topluluklar olacaktır. Bu sebeple toplumda nasıl ki güç çeşitli gruplar arasında paylaşılmışsa buna uygun bir biçimde söylemin üretimi de paylaşılacaktır. Güç dengelerinin değişmesi durumunda ise, paylaşımın yeniden yapılması gerekecektir. (Foucault,1992:15)

Söylem Çözümlemesi:

Bu kısımda iktisatta söylem çözümlemesine geçmeden önce ‘söylem çözümlemesi’ yöntemi üzerine, iktisatta kullanılan söylem çözümlemesinin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmak amacıyla genel bir çerçeve çizilecek ve ardından bu yöntemin iktisatla nasıl bir etkileşimi olduğunun üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Söylem çözümlemesi yönteminin detaylı açıklamasına ya da bu yöntemin diğer disiplinlerle olan etkileşimlerine ise değinilmeyecektir.

Son yıllarda sosyal bilimlerde görülen gelişmelerden biri de dil çözümlemesine gösterilen ilgi olmuştur. Dil çözümlemesi birçok alanda bireysel davranış ve sosyal ilişkilerin anlaşılması için önemli bir işlev yüklenmiştir. Ancak dil çözümlemesi ne kadar geniş alana yayılırsa yayılsın, yazılı metinlerle sınırlı kalmaktadır. 1960’lı yıllarla başlayan dil

çözümlemesine olan bu ilgi önce yorumsamacı ve sonra yapısalcı yaklaşımları beslemiştir. Masalların ve mitlerin öyküleri de böylece yapısalcı ve yorumsamacı yaklaşımla birlikte dil çözümlemesi alanı içine dahil edilerek dil çözümlemesi yeni bir çehre kazanmıştır. Yazılı metinlerin yanında sözlü iletişimin önemi bu sayede daha iyi anlaşılmış ve bu durum yeni alt disiplinlerin de ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır (Demir, 1995: 256-257).

Bu gelişmelerle birlikte sosyal bilimlerde makrodan mikroya doğru bir yönelim gerçekleşmiştir. Sosyal yapılara makro düzeyde yaklaşan teoriler eleştirilmeye başlanmış, mikro düzeydeki yorumlamalara ağırlık verilmiştir. Bu da gündelik konuşma ve ilişkileri de ilgi alanı içine alan mikro çalışmaların önemini artırmıştır. Diğer bir yandan sözcüklerin ve dolayısıyla dilin bağlam bağımlı olduğu, aynı sözcükler kullanılsa bile farklı sosyokültürel veya ideolojik bağlamda değişik anlamlar ifade edilebileceği görüşü doğmuştur. Bu görüş ‘söylem çözümlemesi’ yaklaşımını gündeme getirmiştir (Van Dijk, 1985:3-8).

Dil çözümlemesinden farklı olarak söylem çözümlemesi sözlü sözceleri sadece kelimeler olarak değil, aynı zamanda belirli bir eylem türü olarak görmektedir. Diğer bir ifadeyle “konuşmacı ve dinleyicinin inanç, bilgi ve anlayışına göre kelimeler veya cümleler, belirli bağlamlarda kullanıldıklarında, yeni anlamlar ya da işlevler kazanmaktadırlar”. Cümlelerin dilbilgisi açısından anlamı kendiliğinden bu bağlamsal anlamı vermekte yetersiz kalmaktadır. Öyleyse dilin soyut ilkeleriyle, somut bağlamların ilişkilerinin de incelenmesi işlemi söylem çözümlemesi ile yapılmalıdır (Demir, 1995: 258).

Söylem çözümlemesi felsefe sözlüğündeki tanımıyla “geniş anlamıyla sözlü ya da yazılı söylemlerin yapılarının incelemesi” olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tanım daha da detaylandırılacak olursa söylem çözümlemesi belli bir söylemin içindeki cümlelerin arasındaki ilişkilerin nasıl kurulduğunu inceleyen bir yöntemdir. “Bir yandan dinleyici ya da okuyucunun

söylemi anlama koşullarını araştırırken, öte yandan söylemi oluşturanın istediği anlamının edinilmesi için başvurduğu stratejileri çözümlemektedir”. Diğer bir ifadeyle söylem çözümlemesinin söylemi oluşturanın karşısındakini ikna ederken kullandığı araçları deşifre eden bir yöntem olduğu söylenebilir. “Bir bütün olarak metnin ya da konuşmanın okuyucusunda ya da dinleyicisinde yol açtığı etkileri ortaya koyan, metinlerin belirgin ve örtük varsayımlarını irdeleyen, kendi içinde belli duyarlılıkları ve yaklaşımları bulunan, söylem gerçeğini her yönüyle inceleyen özgül bir soruşturma düzlemidir”ⁱ. (Güçlü ve diğerleri,2002:1340)

Öne sürülen bir önerme ya da kullanılan bir kelimenin hangi ifadeyi karşılamak için kullanıldığı ve nerede kullanıldığına bağlı olarak anlamı değişebildiği için, sosyal bağlam hesaba katılmadan yapılan yalın dil çözümlemesi fazla bir anlam ifade etmez (Macdonell,1986: 1-7). Bu sebeple bir dil çözümlemesine söylem çözümlemesi diyebilmemiz için, dil çözümlemesini sosyal bağlamları da hesaba katarak yapmak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle söylem çözümlemesi analizi bağlam bağımlıdır.

Tıpkı söylemin öznesinden bağımsız olarak düşünülmesinin mümkün olmaması gibi, söylem çözümlemesi analizi de öznesinden bağımsız düşünülemez. O öznenin kendi yaşam edinimleri de mutlaka analize yansıtacaktır.

Bir yöntem olarak söylem çözülmesi, söz-sözcük-sözcük öbeği ve söylemler arasındaki örüntüleri ve anlamları, metnin örtük yapısındaki anlamları ya da yan anlamları ortaya koymakla birlikte, dilin kullanımıyla oluşan söylemin, dilin somut ve yaşayan bir bütünü olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. (İnceoğlu ve Çomak, 2009: 74)

Söylem çözümlemesi, sözcük ve sözcük öbeklerinin gerçek ve yan anlamları üzerinde durduğu gibi metaforik anlamlarını da göz önünde

ⁱ Buradaki “söylem çözümlemesi” tanımı Bilim ve Sanat Yayınları tarafından çıkarılmış olan “Felsefe Sözlüğü”ndeki “söylem çözümlemesi” tanımından hareketle oluşturulmuş olup, sözlükten aynen alınan cümleler italik yazı karakteri ile gösterilmiştir.

bulundurmaktadır. Bir sözcüğün ya da söz öbeğinin gerçek anlamı dışında kullanılmasına metafor, bu kullanım sonucu oluşan anlama ise metaforik anlam adı verilir. Metafor genellikle iki nesne ya da varlık arasındaki benzerlik ya da eş değerlik ilişkisi aracılığıyla bir gösterge ya da göstergeler bütününe bir başka gösterge ya da göstergeler bütününe yerine kullanılmasından kaynaklanır. Kimi metaforlar, tümcedeki öğelerin düzenleniş biçiminden ya da tümce kuruluşundan deyiş özelliklerinden doğabilir.(Özkırımlı,2001:200). Metaforun yapılış biçimi ne şekilde olursa olsun, söylem çözümlemesinin inceleme alanı içinde yer almaktadır.

Metafor kavramı 'retorik'ⁱ ile de yakından ilişkilidir. Eski Yunanca ve Latince terimlerin Türkçe karşılıkları çeşitli sözlüklerde ve çevirilerde farklı biçimlerde kullanılmıştır. Konuşma sanatı, söz söyleme sanatı, ikna etme sanatı gibi anlamlarda kullanılan retorik etkili söz söyleme sanatı olarak da ifade edilmektedir. (Dürüşken,2001:3). Retorik kavramı söz söyleme sanatı olarak ifade edildiğinde söylem ve söylem çözümlemesi ile yakından ilişkili olarak görülmektedir.

Söylem çözümlemesi yöntemini kullananlar söylemi hem konuşma, hem de yazı olarak görmektedirler ve söylemin anlamının nasıl belirlendiği sorusunun hem belirleme hem de değişme yanıyla ilgilenmektedirler. Bu noktada karşımıza söylem çözümlemesi tartışmaları içinde en önemli sorulardan biri olan söylemi neyin belirlediği sorusu çıkmaktadır. Söylem öznenin edimi sonucu ortaya çıkan ve o özne tarafından belirlenen bir şey midir, yoksa kendi içinde kendi kendini öznesiz olarak belirleyen ve kendisi özneleri yaratan ve değiştiren bir toplumsal pratik türü müdür? Bu sorulara verilen yanıtlara göre söylem çözümlemesi yöntemini kullananlar farklılıklar göstermektedirler. Söylem kavramına ilişkin olarak farklı yaklaşımların varlığı bu kavramın kullanım alanının zenginleştiği ve hatta onu bir analiz

ⁱ Retorik kavramına ilişkin detaylı bir çalışma için bkz. B.Vardar, Dil Bilimleri Sözlüğü,1988,s.189; E.Özdemir, Edebiyat Bilgileri Sözlüğü, 1990,s.255; Aristoteles, Retorik, 1995.

yöntemi, söylem çözümlemesi yöntemi haline getirmiştir (Sancar,2005:585-586).

Söylem Çözümlemesi yöntemi ile açık dilsel yapılardan örtük ideolojik yapılara ulaşmak amaçlanmaktadır. Dilin kurgulanan anlamları yansıtan bir araç olması nedeniyle, söylem çözümlemesindeki amaç, dilin karmaşık yapısını, içeriğini, 'eşzamanlı' ve 'artzamanlı' açılardan inceleyerek ortaya koymaktır (İnceoğlu ve Çomak, 2009: 45).

'Açık dilsel yapılardan örtük ideolojik yapılara ulaşmak' ile kast edilen söylenen ile söylenmek istenilen arasındaki farkın ortaya koyulması ve bununla beraber ortaya koyulan metnin ideolojik arka planının da görüntülenebilmesidir. Bu biçimde deşifre edilen metin, dilsel bir çözümlemeye uğramış olmakla birlikte bir 'söylem' halini almış olacaktır.

Metinlerin deşifre edilmesi söylem çözümlemesinin temel ilgi alanı olmakla beraber, sözcüklerin deşifre edilmesi daha çok yapısalcı yaklaşım ve yapısöküm yönteminin inceleme alanı içinde yer almaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde yapısalcı yaklaşım ve yapısöküm yöntemi ana hatlarıyla ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.2.2.3.1. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı Yaklaşım daha çok dil bilimlerinde kullanılan bir yöntemdir. 20.yüzyılda Batı düşüncesinde en çok görülen özelliklerden biri, dilin, siyasal kültürel ve epistemoloji ve yöntem ile ilgili tartışmalarda merkezde olmasıdır. Bu anlamda dil bilimi önem kazanmıştır. Yapısalcılığın dil bilimi alanında kurucusu ise Ferdinand de Saussure' dir.

Sistemlere ya da daha sonraki yaygınlaşan terimi ile yapılara yönelik çağını başlatan Saussure her şeyden önce dilin içkin yapısının yani iç gerçekliğinin ele alınması gerektiğini önermiştir (Vardar,1999: 14).

Saussure' a göre dil toplumun zorunlu olarak benimsediği zorunlu bir uzlaşımlar bütünüdür. Öyleyse bireyler 'dil yetisi' ile birbirine bağlıdır, yani bireyler yaklaşık olarak aynı kavramlarla ilgili aynı göstergeleri kullanırlar. 'Dil' bir topluluk tarafından paylaşılır; buna göre tek bir kişi yeni sözcükler ya da anlamlar yaratamaz. Dil bireyin dışındadır, yalnızca topluluğun tüm üyeleri tarafından imzalanmış bir anlaşma ile var olmaktadır (2001: 36-42).

Bu anlaşmanın önemli bir özelliğini hiç kimsenin onu imzalamadan önce değerlendirme fırsatı olmamasıdır. Birey bilgileri reddedebilir, inançlardan vazgeçebilir, ancak bu bilgi ve inançları kendisine ileten anlamlar ve sözcükleri kabul etmektedir. Sözcükler ve anlamlar bireyin beynine yerleşmiştir; birey tek başına dil yaratamaz ya da onu değiştiremez .(2001: 44-45).

Saussure dilin bir 'göstergeler sistemi' olduğunu ileri sürmektedir. Dilde yer alan her ögenin bir nesnenin karşılığı olduğu biçimindeki klasik dil düşüncesini eleştirmektedir. Ona göre klasik dil düşüncesi, sözcüklerden önce var olan hazır kavramlar bulunduğu varsayımını içermekte; isim ve nesneyi bağlayan bağın çok yalın bir işlem olduğu izlenimini doğurmaktadır. Fakat bu Saussure' a göre doğru değildir. O bunu, dil göstergesinin bir nesne ile bir ismi değil, bir kavramla duyumsal olan bir işitimi imgesini birleştirdiği tezi ile açıklar. Saussure kavram ile bu işitimi imgesinin birleşimine 'gösterge' adını verir. Sonrasında da kavram yerine gösterge, gösterilen işitimi imgesi yerine ise gösteren terimlerinin kullanımını tercih eder(Saussure, 2001:107; Tuncer, 2005: 55).

Saussure' un dil bilim alanında ortaya attığı bu görüşler birçok alanda insan ve toplumu inceleme konusu olarak seçen pek çok disiplini etkilemiştir. Bu disiplinler üzerine çalışma yapan araştırmacılar da Saussure'un görüşlerinden etkilenmişlerdir. Bunlardan biri de Levi-Strauss 'tur.

Levi-Strauss çalışmalarında Saussure 'nin dilbilim anlayışını yapısalcı bir yaklaşımla toplumsal ilişkilere uygulamış ve insanların toplum içinde nasıl

anlaştıklarını, karmaşık ilişkilerle basa çıkıp onları nasıl anlamlandırdıklarını çözümlemeye çalışmıştır. Bu anlamda Lévi-Strauss'un kültürel antropolojisi,

Saussure'un yapısalcı dil görüşünün kapsamının genişletilerek toplumbilimlerinin bir başka alanına başarıyla uygulanışına çok iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yapısalcı dilbilimin temel ilkelerini, antropolojinin kendisine konu edindiği akrabalık ilişkileri ile söylem dizgeleri gibi olgulara uygulayan Lévi-Strauss, söz konusu olguları her durumda 'gösteren/gösterilen' ayrımı doğrultusunda betimler (Güçlü ve diğerleri, 2002: 889).

Yapısalcılık toplum bilim anlayışı olarak değerlendirildiğinde, hümanizmi reddetmiş, toplumsal olayları dinsel ve toplumsal yapılar, kurallar, kodlar ve sistemler çerçevesinde betimlemiştir. "Yapısalcı eleştiri, Descartes'ten bu yana felsefi gelenek üzerinde egemenlik kurmuş bulunan özne kavramını ortadan kaldırmak istemiştir. Bu eleştiri çerçevesinde özne yalnızca dilin, kültürün ya da bilinç dışının bir etkisi olarak betimlenerek dışlanmış ya da radikal bir ölçüde merkezleştirilerek öznenin nedensel ya da yaratıcı bir etkinliği olabileceğini reddetmiştir. Yapısalcılık simge sistemlerinin, bilinç dışının ve toplumsal ilişkilerin öncelik taşıdığını, bunların karşısında öznelliğin ve anlamın türevsel olduğunu vurgulamıştır. Buna göre anlam, özerk bir öznenin iradesiyle yaratılmaz. Özne, dil içindeki bağlantıları yoluyla oluşmuştur. Böylece öznellik, bir toplumsal ya da dilsel 'inşa' olarak görülür" (Tuncer,2005: 58).

1.2.2.3.2. Yapısöküm

Saussure' un bu yapısalcılık analizi dili merkeze alması ve dil merkeziliğin buradan yola çıkarak sosyal bilimlere yansması anlamında söylem çözümlemesine giden yolda bize yardımcı olacaktır. Saussure'un yapısalcılığı sonraları pek çok defa eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlardan her anlamda kendinden en çok söz ettirenlerden birisi de Jacques Derridadır.

Yapısalcı yaklaşım metni alçak/yüksek, aydınlık/karanlık vb. gibi ikili karşıtlıklara ayırmakta ve bu karşıtlıkların işleyiş mantığını anlatmakla sınırlı kalmaktadır. Derrida ise bu karşıtlıkların yerlerini korumak için kendilerini nasıl dönüştürdüklerini ya da yok ettiklerini sergilemek istemektedir. (Eagleton, 2004:167-168).

Derrida'ya göre dilsel yapı içindeki terimler, zıtlık sebebiyle aynı değeri taşımaz. Bu terimlerin arasındaki ilişki bir egemenlik ilişkisidir. Terimlerden biri egemen konuma sahiptir, diğeri ise onun ötekisidir. Yani egemen terim kendini kurarken bir başka terimi kendi karşıtı, kendi-olmayan ve ya öteki olarak olumsuzlamış olur. Derrida iki karşıt terim var olduğunda sonuçta mutlaka birinin egemenliğinin söz konusu olacağını ifade etmektedir (Derrida'dan aktaran Serdaroğlu, 2010a: 29).

Derrida bu noktada, metinlerin barındırdıkları keyfi üstünlükleri ve varsayımları açığa çıkarmaya yönelik olarak, 'yapısöküm' olarak adlandırdığı bir yöntem ortaya atmaktadır. Yapısöküm, metnin içerdiği metafiziksel söylemin ikinci 'ikinci' yapısını sorgulayan, yani metnin kör noktasını bulmaya, olumsuzladığı ve dışladığı terimlere bağımlılığını göstermeye çalışan kuramsal ve siyasal bir konum olarak düşünülebilir. Yapısöküm, metnin merkezi argümanlarını düzenlemek yerine marjinal ya da uç olan argümanlarını inceler. Öte yandan özne-nesne, doğru-yanlış, iyi-kötü, kadın-erkek gibi kutupsal karşıtlıkların içerdiği üstünlüksel yapıyı sökmeye ve ters çevirmeye çalışır. Bu gerilimleri açığa çıkarır, ancak onları çözmez. Yapısöküm diğer bir ifade ile kendi kendini yapısöküme uğratır ve kendi otoritesini de ortadan kaldıran bir başka kurmaca yaratır. (Rousenau, 1998: 195-196).

Derrida' nın 'yapısöküm' yöntemi iki yönü olan bir işlemdir. Bunlar: 'tersine çevirme' ve 'yerinden etme' dir. Tersine çevirme işlemi egemenlik bağlamında ikili yapının baş aşağı edilmesi, yerinden etmek ise egemen terimin tabi terime olan bağıllığının ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir. Bu durumda 'anlamın bağlam bağımlı' olduğu görülecek ve söylemsel

ifadelerin kesinlik iddiaları sorgulanabilecektir. Derrida'ya göre yapısöküm, yazı dışı anlamların, sistem ötesi hazır seçeneklerin, kirlenmemiş saf kimliklerin olanaksızlığını gösterir. Öyleyse yapısökümün bir metnin nasıl okunması gerektiğini belirlediği söylenebilir (Serdaroğlu, 2010a: 29; Mutman ve Yeğenoğlu, 1992: 54).

Yapısöküm bir anlamlandırma süreci içinde var olmaktadır. Her hangi bir metnin yazılması başka metinlerden yapılan alıntı ve göndermeler nedeniyle bir yapısökümdür ama aynı zamanda da yeni bir metin olduğu için bir inşadır. Ayrıca metni okuyan bir kişi, daha önce okuduğu metinlere göndermeler yaparak metni anlamlandırmaktadır. Göndermeler yaparak anlamlandırma işlemi 'yapıştırma' ve 'montaj' olarak adlandırılmaktadır. Öyleyse metnin yapısökümü aslında bu yapıştırma ve montajlar ile anlamlı hale gelmektedir. Metni yazan kişiyi kendi öznel önem atfetme pratikleri çerçevesinde bu işlemi gerçekleştirirken, okuyan kişi ise kendi öznel pratiklerini metni anlama işlemi üzerine yansıtmaktadır. Öyleyse yapısöküm hem metnin üreticisi olan yazarı, hem de metnin tüketicisi olan okuru/dinleyeni anlama sürecinin içine dahil etmektedir. (Şaylan,2009:264).

Derrida bir tümceyi okurken tümcenin anlamının çoğunlukla sonuna kadar ortaya çıkmadığını ifade eder. Dilin bu şekilde zamansal bir süreç olmasının önemli bir sonucu, göstergelerin birbirinin aynı olmayan bağlamlardan geçmesidir. Anlam bağlamdan bağlama geçtiğinde ise asla aynı kalmaz, çünkü gösterilen dolaşıma sokulduğu çeşitli gösteren zincirlerince değiştirilecektir. Öyleyse Derrida dilin herhangi bir yapısal özelliği olmadığını söyler. Dil metaforlarla doludur. (Sarup,1995: 58-59)

Derrida' ya göre edebiyat ile felsefe, eleştiri ile yaratma arasında bir ayrıma gidilemeyecektir. Felsefe, hukuk, siyaset kuramı çalışmaları, tıpkı şiirlerde olduğu gibi metaforlarla dolu olduğundan, onlar da en az şiir kadar kurmacadır. Yani "dil gerçekliği yalnızca yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda gerçekliği oluşturur". Dil bir gerçeklik türünden bir başkasına geçerek çalışır. Bu nedenle de temeli itibari ile metafordur. Metaforlar dili ve felsefeyi baştan

sona kaplamıştır. Anlam çevrede dolanır ve metaforlar anlamın çoğalmasını sağlar. Bu sebeple dilin bu kendine özgü anlam yapısı, dışarıda ondan bağımsız gibi görülen dış gerçekliğin nesnel bir aktarımını gerçekleştirmesine olanak vermez. Yani dilden bağımsız bir dış gerçeklik olsa bile bu Derrida'ya göre dilin özerk yapısı nedeniyle ancak görelî bir biçimde temsil edilecektir (Şaylan, 2009:252-254).

Derrida bilim, ideoloji ve ya kurgusal olanla diğerlerini birbirinden ayıracak olan nesnel ölçütün ortadan kalkmasına yol açan fikirler ortaya atmıştır. Bu fikirler postmodern olarak nitelendirilebileceğimiz düşünürleri derinden etkilemiş ve böylece Derrida da postmodern düşüncenin bir parçası haline gelmiştir. İktisatta postmodern bakışlar içerisinde de Derrida'nın katkıları azımsamaz. İktisatta postmodern bakış içindeki birçok düşünür de Derrida'dan ve onun 'yapısöküm' yönteminden etkilenmiştirⁱ

Bu bölümde modernite ve postmodernite kavramsallaştırmaları ve anlamlandırmaları ilgili literatüre atfen tanıtılmaya çalışılmış ve bunların felsefi arka planları üzerinde durulmuştur. Modernite ile pozitivizm, postmodernite ile pozitivist olmayan görüşler arasında bir paralellik ortaya koyulamaya çalışılmış ve bu bağlamda postmodernitenin felsefi alandaki uzanımlarına da çalışmanın kapsam ve sınırlılıklar çerçevesinde yer verilmiştir. Yorumsamacı yaklaşım, söylem ve söylem çözümlemesi ve son olarak da yapısalcı yaklaşım ve yapısöküm yöntemi bu çerçevede ana hatlarıyla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise burada sözü edilen kavramların iktisat ile ilişkileri irdelenecek, 'söylemsel iktisat' ın ana argümanları şekillendirilmeye çalışılacaktır.

ⁱ İlerleyen bölümlerde(s.55) bunun bir örneğine de yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE POSTMODERNİTENİN İKTİSATTAKİ UZANIMLARI (YA DA SÖYLEMSEL İKTİSAT'IN YOL HARİTASI)

Bu kısımda bir önceki bölümde kavramsal bir çerçeve çıkarılmaya çalışılan modernite ve postmodernitenin iktisattaki uzanımları üzerinde durulacaktır. Buradaki temel amaç bu kavramların iktisat disiplini ile nasıl etkileştiklerini ve bu etkileşimin ürünlerini ana hatlarıyla ortaya koymaktır. Bu nedenle modernitenin iktisattaki uzanımı olarak neo-klasik iktisadın argümanları sunulacaktır. Hem ana akım iktisat olarak değerlendirildiği için hem de pozitivizmle yakın ilişkide olduğu için modernitenin iktisattaki uzanımına örnek olarak neo-klasik iktisat seçilmiştir. Postmodernite için ise kavramsal çerçeve çizilirken yaşanan zorluklar burada da geçerlidir. Postmodernitenin ne olduğunu tanımlamak kadar bunun iktisattaki uzanımının hangi iktisadi yaklaşım ile karşılanacağına ilişkin bir saptama yapmak da zordur. Bu nedenle de bir önceki bölümde postmodernite ile ilgili olarak çizilen kavramsal çerçeve, postmodernitenin iktisattaki uzanımlarının belirlenmesinde de etkili olacaktır. Bu nedenlerle postmodernitenin iktisattaki yansımalarını bu alanda çalışmaları bulunan düşünürlerin görüşlerinden hareketle aktarmaya çalışmak daha anlamlı olacaktır. Ancak tezin konusu, kapsamı ve sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda bu alandaki literatürün tamamına burada yer vermenin anlamlı ve olanaklı olmayacağı düşünüldüğü için bu bölümde modernite ve postmodernitenin iktisattaki uzanımlarına genel olarak değinildikten sonra 'söylemsel iktisat'ın argümanları şekillendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda postmodernitenin

iktisattaki uzanımlarına ilişkin literatür kısaca tanıtılacak ve ‘söylemsel iktisat’ın temel argümanları bu alandaki literatürden seçilen yazarın görüşleri çerçevesinde ifade edilecektir. Bu bölümde amaçlanan hem ‘söylemsel iktisat’ın argümanlarının daha kolay biçimde ortaya koyulması hem de bu alanda ilgili literatürdeki bakış, görüş ve tartışmaların aktarılmasıdır.

2.1. MODERNİZM/POZİTİVİZM-NEO-KLASİK İKTİSAT İLİŞKİSİ

Bir önceki bölümde modernite ve pozitivism ilişkisi ana hatlarıyla ortaya koyularak bu konuya ilişkin kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Pozitivizmin/modernizmin iktisat disiplinine nasıl yansıdığı ve etkileri bu alt başlıkta ele alınacaktır.

Toplumsal gelişmeler, sorunlar ve krizler kuşkusuz diğer tüm disiplinleri etkilediği gibi iktisat disiplinini de etkilemektedir. Bu etkileşim bazen de disiplinler arası ya da felsefe-sanat-bilim arasında gerçekleşmektedir. Modernizm ya da modernite kavramı sanatta ve bilimde birçok alanı etkilemiş ve yeni akımların doğmasına öncülük etmiştir. Bilimsel yöntem özelinde, modernite kavramının bir karşılığı da pozitivism olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pozitivizminⁱ ortaya çıktığı dönemdeki koşullar da bu düşünce akımının hem ortaya çıkmasında hem de yaygınlaşmasında önemli role sahiptir.(Buğra, 2005:182-183):

“Anlam ve anlamsızlık arasındaki, bilgi aktarmak amacıyla söylenebilecek olanlarla söylenemeyecek olanlar arasındaki karşıtlığa

ⁱ Pozitivizm kavramına ve bu kavramın modernite ile ilişkisine s.16’da değinilmiştir.

dayanan bir bilgi kuramı oluşmak amacıyla olan pozitivizm, iki dünya savaşı arasında Viyana'da ortaya çıkmıştır.”

Pozitivizmin iktisat disiplinine girişi ise marjinalist devrim ile olmuştur. Ancak marjinalist devrim öncesinde de pozitivist bilgi/ bilim anlayışının izlerini taşıyan iktisadi yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin J.B.Say iktisadi analizde pozitivist bilgi anlayışı öne çıkan iktisatçılardan biridir. Say Bacon'un ileri sürdüğü tümevarımın fiziksel bilimlerde olduğu gibi iktisatta da kullanılması gerektiğini savunmuştur. Senior, Mill ve Gossen de marjinalist devrim öncesinde, pozitivist bilgi anlayışı ile iktisada yaklaşan düşünürler arasında sayılabilir. (Eren,1992:146)

Bu örneklerden hareketle pozitivizm ve iktisat arasındaki ilişkinin neo-klasik iktisat öncesindeki yaklaşımlarda da iktisadı şekillendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak neo-klasik iktisat ontolojik arka plan, epistemolojik anlayışı ve özellikle de metodolojisi ile modernizm ve onun uzanımı olan pozitivizmin bilgi/bilim anlayışını yansıtmaktadır. Şöyle ki neo-klasik iktisat anlayışının epistemolojisi 'bilimsel pozitivizm', metodolojisi ise 'sayısal istatistiki analiz' üzerine kurulmuştur(Mac Donald 1995:177).

Bu durum neo-klasik iktisadın varsayımlarının sunumuna da yansımıştır. Modelleştirme yaparken matematik, mantık ve ekonometriden yararlanan neo-klasik iktisat yaklaşımı, bu biçimde ortaya koyacağı iktisadi analizlerin de sonuçlarının nesnelliğini garanti altına aldığını iddia etmektedir.(Nelson,1995:139) Bu bakımdan neo-klasik iktisat yaklaşımı, iktisadı 'nesnel' bir temel üzerine inşa ettiği iddiasıyla pozitivizmin bilgi/bilim anlayışı ile paralellik taşımaktadır.

Neo-klasik iktisat yaklaşımında modelleştirme iktisatla özdeş bir kavram olarak anılmaktadır. Diğer bir ifadeyle neo-klasik gelenekten gelen bir iktisatçı için 'kuram' 'modeli' çağrıştırmaktadır. Model ise modernist bilgi/bilim anlayışı uyarınca hazırlanmış, tutarlı ve matematiksel olarak ifade edilmiş düşünceler biçiminde ortaya konulmaktadır. Matematiksel denklemlerle ifade edilmiş tanım ve varsayımlar biçiminde sunulduğu iddiasında olan bir model,

neo-klasik iktisat yaklaşımına göre herkes tarafından kolayla tanınabilecek iyi bir modeldir. (Strassmann;1994:153)

Söz konusu modellerin oluşturulmasında ise ‘iktisadi akılcı insan’ varsayımının rolü oldukça önemlidir. Pozitivist bilgi/bilim anlayışı çerçevesinde kendiliğinden var olan ve bir kanıtlama gerektirmeyen ‘iktisadi akılcı insan’(homoeconomicus) önermesi neo-klasik iktisadın temel varsayımlarını da şekillendirmektedir. İktisadi akılcı insan kavramı insan-insan, insan-toplum ve insan-eşya ilişkilerinin nesnelleştirilmesinde oldukça yararlı olmuştur. Temel güdüsü kar, zarar, fayda gibi tekil kavramlara dayalı olan iktisadi akılcı insan, gerçek bir insanı değil, hipotetik bir insanı temsil etmektedir. (Kara,2001:25-26)Bu temsilden hareketle toplumsal ilişkilerden kopuk, soyut bir düzeyde evrensel genel yasalara ulaşmak mümkün olabilmektedir. (İşgüden ve Köne, 2002:100)

Oysa *“her bir insan edilgen bir duyu, bilgi kaydedicisi değil; duygu, bilgi yorumlayıcısı, yaratıcısıdır”*(Bulutay, 1989:63). İnsana bu perspektifle yaklaşıldığında neo-klasik iktisadın “iktisadi akılcı insan”ı nesnel ve evrensel bir ön kabul olmaktan uzaklaşacaktır. Çünkü bilgiyi yorumlayan insan bunu kendi öznel deneyimleri ile şekillendirecek ve farklı öznel deneyimler yegane ‘rasyonel’ insan varsayımını ortadan kaldıracaktır.

Buna karşın neo-klasik iktisat geleneğinden gelen iktisatçılara göre toplum bir bireyler topluluğudur; iktisadi ve toplumsal olaylar, bireysel davranışlardan yola çıkılarak açıklanabilir. Bu durum ise *“bir fizikçinin fizik sorunlarını atom ve atomun temel parçacıklar, bir biyologun ise konuları kromozom ve genel düzeyinde ele almasına”* benzetilebilir. (Guerrien, 1999: 8)

Neo-klasik teoriye göre toplum, bireyler topluluğu olduğu için iktisadi olaylar bireyden hareketle incelenebilir. Bu model Robinson Crusoe örneğine dayanır(Guerrien,1999:9). Neo-klasik gelenekten gelen iktisatçılar bu yöntemin iktisadi gerçekliği açıklamak için uygun olan tek yöntem olduğunu iddia etmektedirler.

Neo-klasik iktisat iktisadi olarak 'rasyonellik' üzerine kurulurken, yöntemsel olarak da 'olguculuk' ve 'nesnellik' temellerine oturmaktadır.

Pozitivizmin var olanı olgusal olana indirgeyen yöntemi, neo-klasik iktisat okulunun hem içeriksel hem de yöntemsel çerçevesini önemli ölçüde belirlemiştir. Bu bağlamda neo-klasik iktisadın bilim anlayışı uyarınca, görmenin, algılamanın ötesinde bir gerçeklik yoktur. Bilimi gözleme ve duyularla sağlanan algılamalara dayandırarak, bunlarla sınırlayan neo-klasik iktisadın bilim anlayışının temel amacı metafiziği bilimin dışında bırakmaktadır. Ancak bu yaklaşım *"duyularla gerçeğe ulaşılabilineceği biçimindeki temel anlayışı ile kendisinin de metafizik bir anlayışa sahip olduğunun bilincinde değildir"*. Çünkü duyularla algının herkes için basit, tek boyutlu, nesnel olduğu iddiası da metafizik bir ilkedir. (Bulutay, 1989:64)

Şöyle ki olgular değer yargıları ile yüklü gözleyenin, yine değer yargılarıyla yüklü gözlemleri ile gerçeklik olarak tasvir edilmekte, üstelik bu şekilde ulaşılan gerçeklik de kuramsal olana indirgenerek -gerçek kuramla örtüştürülerek- genelleştirilip, evrenselleştirilmektedir. Böylece olguların altındaki insani ilişkileri göz ardı edip, gözlem alanı sınırlandırılarak neo-klasik iktisat olguculuğun temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kara,2001:23-24)

Neo-klasik iktisat olguculuğun doğal bir sonucu olarak iktisadi kategorileri tümüyle nesnelleştirmekte ve nesnel analize uygun varsayımlar seçmektedir. Nesnellik ilkesi karar birimlerinin rasyonel davranmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle nesnellik ve rasyonalite arasında zorunluluk ilişkisi mevcuttur. Rasyonellik ilkesini benimsemek nesnelliği de beraberinde getirecektir. Bu sebeple de rasyonellik ilkesi iktisadi davranışların pozitivist ifadesini mümkün kılan önemli bir rol oynamaktadır.(Kara,2001:25-26)

Sonuç olarak neo-klasik iktisadın dayandığı yöntem pozitivist yöntemdir ve pozitivist yöntem de modernitenin bir sonucudur. Öyleyse neo-klasik iktisat akılcı ve bireyci dinamiklerin egemenliğini sürdürdüğü,

gerçekliğin nesnel kavranabilirliği mümkün kabul edilerek evrensel doğru varsayımların yapılabildiği bir bilim anlayışı içinde anlamlıdır.

2.2. POZİTİVİZME KARŞI DURUŞLAR ÇERÇEVESİNDE İKTİSADA POSTMODERN YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın bu bölümünde pozitivist yöntemi eleştiren ve argümanlarını bu çerçevede şekillendiren ve burada genellikle ‘iktisada postmodern bakışlar’ biçiminde ifade bulan iktisatçıların görüşlerine yer verilecektir. Şöyle ki ‘postmodernist iktisat’ başlığı ile iktisat yazınında yer alan bir iktisat geleneğinin mevcudiyeti tartışmalı olduğu için ‘iktisada postmodern yaklaşımlar’ başlığı altında bu alandaki iktisatçıların temel argümanları özetlenerek aktarılmaya çalışılacaktır.

Moderniteye bir tepki olarak ortaya çıkan postmoderniteninⁱ iktisada yansıması, doğa bilimlerindeki bazı gelişmeler ve pozitivist olmayan felsefi akımların etkisiyle biraz gecikmeli olarak ortaya çıkmıştır. İktisatta postmodernizm tartışmaları temelde iktisat biliminin pozitivist yöneme dayalı felsefi temellerini yöneltiren eleştirilerle başlamıştır. Bazı heterodoks iktisat okulları içindeⁱⁱ de neo-klasik iktisadı ve özellikle de kullandığı pozitivist yöntemi eleştiren yaklaşımlar söz konusudur. Ayrıca iktisada postmodernist bakışı sadece söylemsel iktisat ile özdeşleştirmek de yanlış olacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde söylemsel iktisat dışında iktisada postmodernist bir bakışla yaklaşan düşünürlerin yaklaşımlarına ilişkin örneklerle değinmek anlamlı olacaktır.

ⁱ Postmodern postmodernizm ve postmodernite kavramlarına ilişkin detaylı bir açıklama s.11 de yapılmıştır.

ⁱⁱ Örneğin “kurumcu iktisat okulu”, “Avusturya okulu”, “Alman tarihçi okul”, “Keynesyen iktisat okulu” belli başlı argümanlar çerçevesinde neo klasik iktisadı farklı yönlerinden eleştirmektedirler.

İktisatta yöntem tartışmaları yazınına bakıldığında postmodernizmin iktisada diğer disiplinlere göre (örneğin, sosyoloji, siyaset bilimi, v.b.) daha geç bir tarihte, 1980li yıllarda girdiği görülmektedir. Diğer sosyal disiplinlerde 1960lı yıllarda gözlenen postmodern yansımalar, iktisat disipliniinde 1980lere kadar ortaya çıkamamıştır(Beed,1991:474).

1988'de Blaug 'İktisatta Yöntem' adlı eseri ile yöntem tartışmalarına farklı bir boyut getirerek postmodernist bakışın iktisada yansımada önemli bir katkıda bulunmuştur. Blaug bu kitapta yöntem tartışmaları bağlamında Kuhn, Feyerabend ve Lakatos gibi düşünürlerin görüşlerini tartışmaya açmıştır. Blaug'un çalışmasında bilim ve bilim olmayan arsındaki ayrım, yanlışlamacılık ölçütü ile vurgulanmıştır. Daha sonrasında iktisat yöntemi ile uğraşanlar da bu yanlışlamacılık ölçütünü eleştirmiş ve buna alternatif aramışlardır (Backhause,1994:3).

Bu eleştirilerden biri Caldwell tarafından yapılmıştır. Caldwell Popper'le birlikte adından sıkça söz ettiren yanlışlamacılığın oldukça sınırlayıcı bir yöntem olduğunu ve toplumsal bilimlerde uygulanabilirliğinin son derece tartışmalı olduğunu ifade etmektedir. Caldwell'e göre kuramlar arasında seçim yapmak için bir ölçüt belirleme zorunluluğunun terk edilmesi gerekmektedir. Buna göre yöntem bilimciler kullandıkları yönetime eleştirel bakabilmeli ve onu yeniden yapılandırabilmelidirler.(2002) Caldwell'in pozitivizme ve yanlışlamacılığa getirdiği bu eleştiriler iktisatta modernist bilim anlayışının egemenliğine karşı çıkan ya da diğer bir ifadeyle iktisada postmodern bakışla yaklaşan iktisatçılar tarafından daha da derinleştirilmiştir.

Shelia Dow da bunlardan birisidir. Ona göre iktisattaki modernizme karşı ilk başkaldırı 'Büyük Bunalım'la gerçekleşmiştir. Keynes'in efektif talep kuramı üzerine yaptığı çalışmalar 'makro ekonomi' alanını doğurmuştur. Böylece ortodoks klasik iktisada bir tepki doğmuştur. Ancak Dow'a göre Keynes'in kuramının Ortodoks terminolojiye tercümesi ile birlikte iktisatta modernizm tekrar yükselmiştir (Dow,1992:150).

Sonrasında 1980'lere gelindiğinde iktisatta yöntem tartışmaları hız kazanmıştır. Bu tartışmalar ders kitaplarına, öğretim yöntemlerine kadar yayılmış ve Dow' a göre postmodernizme doğru bir hareketlenme söz konusu olmuştur. Bu yeni tartışmalar evrensel tek bir kural koyucu yöntemin yerine bir tür çoğulculuğu öne çıkarmıştır. Dow'a göre iktisadın yöntemine ilişkin olarak gelişen bu çoğulculuk savunuculuğu postmodernizmin etkisinden kaynaklanmaktadır (1992:151).

Ancak Dow'a göre iktisatta postmodernizm tartışmaları döngüsel bir biçimde ilerler. Öncelikle postmodernizmi tanımlayıp hangi iktisadın bu tanıma uygun olduğuna karar verenlerle birlikte, postmodern iktisadı tanımlayarak buradan bir postmodernizm tanımına ulaşanlar da mevcuttur. Dow'a göre postmodernizm hiçbir kuram ve yöntemin mutlak olarak doğru olamayacağını kabul ederek, çeşitli yöntemlere, disiplin ve etkilere açık olmaktır (1992:160). Dow'un bu tanımlamasına göre iktisatta postmodernizm hem yöntemsel olarak çoğulculuğu, hem de kuramsal olarak çoğulculuğu içeren oldukça geniş bir kavramdır.

Dow sosyal bilimler ile doğa bilimlerinin kullandıkları yöntemin aynı olmasına (yöntemsel monizm) da karşı çıkmıştır. Ona göre doğa bilimleri ile sosyal bilimler ya da daha özel bir örnek olarak iktisadı birbirinden ayıran pek çok özellik mevcuttur. Bunları ise kısaca şöyle sıralamak mümkündür (Dow,1996:38-40):

- İktisatta deney yapmak neredeyse imkansızdır çünkü deney çevreden soyutlanamaz. Bu yüzden gözlem kaynağı diğer bilimlerden farklıdır.
- Toplum sürekli değişim geçirir ve oluşturulan teorilerin tarih içerisinde farklı açıklama güçlerine sahip olmaları da bu nedenle çok doğaldır. 'Evrensel kanun' kavramı bu yüzden son derece sınırlıdır.
- İnsan, diğer bilimlerin araştırma nesnelerine oranla çok daha karmaşıktır. Davranışı ise sistematik değildir ve bu nedenle insan davranışını formüle etmek oldukça güçtür.

- İktisatçının dünya görüşü, insan davranışlarına ilişkin evrensel bir görüşe sahip olması önünde bir engel teşkil eder. İktisatçının 'doğru' insan anlayışı, kendisini nesnel bir gözlem yapmaktan alıkoyar.

Tüm bu yukarıda sayılanlar iktisatta modernizmin bir uzanımı olan ana akım neo-klasik iktisat pozitivizmin savunuculuğunu yaparken, iktisadın kendine özgü pratiklerini göz önünde bulundurmadığının bir ifadesidir. Bu noktada iktisadı doğa bilimlerinden ayıran özellikleri sıralayarak aslında sosyal bilimlerle doğa bilimlerinin kullanacakları yöntemin farklı olması gerektiği vurgusu da yapılmaktadır. Çoğulculuk ve çoklu yöntem söylemleri ise postmodernizm ile birlikte anılan söylemlerdir.

İlgili literatürde çalışmaları olan bir başka düşünür Ruccio'ya göre postmodernizm terim olarak farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak postmodernizmin iktisattaki uzanımı yapısöküm ve postyapısalcılığı içeren söylemsel bir biçim olarak anlaşılmaktadır. Ruccio İktisatta postmodernizmin D.N.McCloskey, A.Klamer,ⁱ S. Resnick ve R.Wolff tarafından temsil edildiğini ileri sürer. Postmodernizmin iktisada yansıması, modernist görüş içinde ve nesnel olma iddiası ile yola çıkan iktisatçıların konuşma ve yazma biçimlerini eleştirmek şeklinde olmuştur. İktisada postmodernist bakışla yaklaşmak, iktisatta mutlak doğru iddiaları ve bunlar üzerine yapılan tartışmaların terk edilmesi, bunun yerine çoklu analizlerin ve metaforların kullanıldığı ikna stratejilerinin geliştirilmesine öncü olmuştur. Öyleyse "doğruların söylemsel doğası" üzerine yapılan bu postmodernist vurgu, iktisatçıların ürettiği bilgilerin bir "kurgu" olarak adlandırılması anlamına gelir. Her bilgi belirli bir söylem içinde üretildiğinden metin ve onun dışında olduğu ifade edilen dünya arasında bir sınır çizmek güçleşmektedir (Ruccio, 1991: 501-506).

ⁱ A.Klamer'in görüşlerine izleyen bölümde(s.69) yer verilecektir. Adı çoğunlukla McCloskey ile birlikte anılan Klamer'in (Bknz. The Consequences of Economics Rhetoric, 1988) görüşlerinin aktarılması tezin ana konusu olan "söylemsel iktisat"ın daha iyi anlaşılabilmesi bakımından da oldukça önemlidir.

Ruccio iktisatçıların ürettiklerinin bir kurgu, bir yapıntı olduğunu vurgulayarak, iktisadın bağlam bağımlı olduğunu da altını çizmektedir. Her durum için farklı bir kurgu yapmak mümkün olduğundan evrensel, genel geçer bir iktisattan söz etmek mümkün olmayacaktır. Evrenselliği ve nesnelliği ortadan kaldırdığınızda ise modernizm ve pozitivistlikten söz etmek de mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Ruccio'nun iktisada yaklaşımı da postmodern olarak nitelendirilebilir.

Yukarıda aktarılmaya çalışılan görüşler iktisatta postmodernizmin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bir sonraki alt başlıkta ise 'söylemsel iktisat'ın ana argümanları ilgili literatüre atfen seçilmiş olan düşünürlerin çalışmalarında hareketle tanıtılmaya çalışılacaktır.

2.3. SÖYLEMSEL İKTİSAT

Bu alt bölümde McCloskey'nin eserlerinden hareketle söylemsel iktisadı tanıtmaya geçmeden önce söylemsel iktisadın argümanlarının şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen yorumsamacı yaklaşım ve yapısöküm yönteminin iktisattaki uzanımları "Söylemsel İktisadın Yol Haritası" alt başlığında değerlendirilecektir. Ardından "Söylemsel İktisat" alt bölümünde ise McCloskey dışında söylemsel iktisat üzerine çalışmaları bulunan Samuels ve Klammer özelinde söylemsel iktisadın ana argümanları ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. SÖYLEMSEL İKTİSADIN YOL HARİTASI

Bu alt bölümde 'söylemsel iktisat'ı McCloskey'nin ilgili eserleri kapsamında değerlendirmeye geçmeden önce yorumsamacı yaklaşım ve

yapı söküm tekniklerinin iktisattaki uzanımları, bu konularda eser vermiş iktisatçıların çalışmalarından hareketle aktarılmaya çalışılacaktır. Bu yaklaşımların iktisattaki uzanımlarının ortaya koyulması tezin ‘iktisadın bir söylem’ olduğu yönündeki iddiasını şekillendirerek söylemsel iktisadın argümanlarının McCloskey özelinde tanıtımına geçmeden önce, bu argümanların daha iyi anlaşılması için bir arka plan oluşturacaktır.

İlk olarak iktisatta yorumsamacı yaklaşım Don Lavoie’nin çıkarımları çerçevesinde aktarılacak ardından Jane Rosetti’nin bakış açısı ile iktisatta yapı söküm yöntemi ve bu yöntemin iktisat disiplini üzerinde nasıl etkiler doğuracağı ifade edilecektir.

2.3.1.1. İktisatta Yorumsamacı Yaklaşım ve Don Lavoie

İktisatta Yorumsamacı yaklaşım söylemsel iktisadın argümanlarının şekillenmesi bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Burada yorumsamacı yaklaşım Alman Tarihçi Okul çerçevesinde ele alınmayarak Lavoie’nin argümanları çerçevesinde aktarılması daha uygun bulunmuştur. Bunun nedeni çalışmanın asıl konusu olan söylemsel iktisat ile Lavoie’nin yorumsamacı yaklaşımı arasındaki paralelliktir. Bu bağlamda bir geçiş unsuru olabileceği düşünüldüğünden söylemsel iktisadın argümanlarını şekillendirmeye geçmeden önce Lavoie’nin bakışı ile iktisatta yorumsamacı yaklaşım ifade edilmeye çalışılacaktır.

Lavoie “Hermeneutics Subjectivity, and the Lester/Machlup Debate: Toward a More Antropological Approach to Empirical Economics” makalesinde yorumsamacı bir yaklaşımla modern iktisadın konumunun ne olacağını sorgulamaktadır. Yorumsamayı ‘anlama’nın felsefesi olarak ifade eden Lavoie’ ye göre iktisatçıların ‘anlama’yı ne denli anladıkları merak

konusudur. Lavoie'nin makalesinde üzerinde durduğu bir başka nokta ise yorumsamacı bir bakış ile iktisada yaklaşılmalarının akademik pratiği nasıl etkileyeceğidir. Bu çerçevede Lavoie makalesinin amacını üç nokta etrafında şekillendirmektedir. Bunlardan ilki iktisatçıların yorumsamayı daha fazla ciddiye almaları durumunda iktisadın daha antropolojik olması gerekliliğinin söz konusu olacağıdır. Diğer bir ifadeyle iktisatçıların günlük yaşama ilişkin daha fazla ampirik araştırma yapacaklardır. İkincisi yorumsama ile günümüz iktisatçıların 'anlama'ya bakış açılarının ne denli sofistike olduğuna ilişkin bir ölçüt getirilecektir. Son olarak iktisadın antropolojik yapısı ile anlama arasında bir köprü kurulabilecektir (1990:167).

Lavoie'nin yorumuna göre "eğer iktisatçıların yorumsamayı daha iyi öğrenebilirlerse hem kuramsal hem de ampirik olarak yaptıkları araştırmalarda önemli bir değişim olacaktır". Bu durum ise iktisat disiplini içinde bir devrim niteliği taşıyacaktır. İktisada yorumsamacı bir yaklaşımla bakmanın getireceği bir başka yenilik ise bu yaklaşım sayesinde iktisadın daha 'antropolojik' bir yapı kazanacağıdır. Daha "antropolojik bir iktisatla kast edilen iktisatta daha fazla ampirik çalışma yapılacağı ve günlük hayatla bağının bu biçimde kurulacağıdır"(1990:167-168).

Lavoie iktisadın yeterince antropolojik olmamasının nedeninin iktisatçıların giderek günlük hayattan kopmaları olduğunu ifade etmektedir. Eğer iktisadın daha iyi anlaşılması isteniyorsa, yeniden günlük hayata ilişkin pratiklere yer verilmesi gerekmektedir. Bu sayede iktisat yaşayan bir disiplin haline gelecektir. Öte yandan Lavoie'nin ifadesiyle "iktisatçıların iktisadı 'bilimsel' bir söylem haline getirme çabası içine girmeden önce de bir iktisat söylemi zaten mevcuttu"ⁱ.(1990:168-169)

ⁱ Lavoie burada "bilimsel" söylem ile aslında neo-klasik iktisadın söylemini kast etmektedir. Ona göre neo-klasik iktisattan önce de bir iktisat söylemi zaten mevcuttur. Dolayısıyla ana akım haline gelmiş olan neo-klasik iktisadın ürünü olan "bilimsel" iktisat söylemi yegane iktisat söylemi olarak düşünülmemelidir.

Yorumsamacı yaklaşım bilimin ‘karşılıklı konuşmadan’ daha fazlası olmadığı iddiasındadır ki bu iddia pek çok ‘iktisat bilimciyi’ⁱ rahatsız edecektir. Onlara göre bilimi bu biçimde karşılıklı konuşmalara ya da söyleme indirgemek etrafımızdaki dünyayı açıklama konusunda oluşturulmuş tüm yapıları yıkacaktır. Ancak Lavoie’ye göre söylem kuramlarından biri olan yorumsama, iktisadın gerçekliğine zarar vermeyecek, tam tersine kuram ve ampirik çalışmaları daha yalın bir ilişki içinde ele alarak iktisatçıların gerçekle daha yakın ilişki içine girmelerini sağlayacaktır(1990:170).

Ana akım iktisat/ neo-klasik iktisat içinde günlük hayata ilişkin ampirik çalışma yaptığı iddiasında olanlar da vardır. Bu iktisatçılar ekonometrik modeller kurmak amacıyla belli resmi istatistiklerden yararlanırlar. Bu istatistikleri ise çoğunlukla devletin ilgili birimlerinden elde ederler. Verilerin hangi koşullar altında toplandığı ya da nasıl elde edildiği konusu ise önemsenmez. Ancak bu biçimde elde edilen verilerin günlük hayatı yansıtmayı yansıtmadığı ise oldukça tartışmalıdır. Bu verilerin çoğunlukla anketler ile oluşturulduğu düşünüldüğünde, pozitivist bir yaklaşım benimsenmiş olsa dahi yanılsama ya da doğrulama imkanının bulunmaması da bir başka önemli noktadır. Bu sebeple Lawoie anketler yerine mülakat yönteminin kullanılmasının daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı kanaatindedir. (Lavoie,1990:171)

Lavoie’ ye göre iktisatta yorumsamacı yaklaşım ile öznellik (subjectivity) ilkesi arasında bir bağlantı söz konusudur. İktisatçıların gözünde ‘öznellik’ seçim kuramsal açıklamalarda seçilen bir nesnenin anlam ve sonuç koşulları için açıkça algılanabilirken, bir ‘bilimci’ için algılanması mümkün olamamaktadır. Öznellik kavramının yorumsamacı öğeleri iktisatçıların bu kavramı anlamalarını engelleyerek kavramı dışarıdan gözlemlenen bir nesne gibi algılamalarına neden olmaktadır. Bu durumda

ⁱ Burada “iktisat bilimci” nin tırnak içinde belirtilmesinin nedeni bu iktisatçıların neo-klasik iktisadın öne sürdüğü “bilimsel” iktisat söyleminin savunucuları olmalarından kaynaklanmaktadır. İlk bölümde modernite kısmında ifade edilen “modernist bilimciler”(s.16) ile buradaki “iktisat bilimciler” birbiri ile örtüşmekte ve aynı geleneğe mensup “bilimciler” e karşılık gelmektedir.

öznellik kavramının sınırları, iktisatçıları yeterince yorumsamacı olmaktan korumuş olmaktadır. Diğer bir ifadeyle iktisatçıları yaptıkları çalışmalarda gözlemlediklerini iddia ettikleri denekleri için var olan öznellik ilkesinin bilimci olarak kendileri için de var olacağına inanmaktan kaçınmaktadırlar. (1990:172).

Buna göre iktisat bilimci gözlemlenen bir nesne ise öznellik ilkesi geçerli ancak gözlemi yapan bilimci (özne) ise öznellik ilkesi geçerli olmayacaktır.

Öznellik temelde ‘yaşam dünyası’ⁱ nin bir iddiasıdır, günlük anlamının bir derecesidir. Yorumsamacı yaklaşımın ısrarla altını çizdiği gibi kuramlar ilgili oldukları gerçeklik temelinde biçimlenirler ve sonunda sahip oldukları biçim anlamının bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle tüm anlamalar ilgili kuram ve ilgili gerçeklik bağlamında anlamlıdır. Bu nedenle Lavoie ampirik araştırmalar yapan iktisatçının antropolog gibi davranmasını önermektedir. (1990:172).

Lavoie seçim kuramsal modellerde bireylerin (ajanların) seçimlerinin ele alınarak, onların yaptıkları seçimler sonucunda katlanacakları fırsat maliyetlerin dahi analize dahil edilebilir durumda olduğunu ifade etmektedir. Seçim yapmanın kuramsal olarak özneliği barındırdığı kabul edilmekle beraber günlük hayatta “insanlarının zihinlerini okumak” mümkün olmadığı için, öznellik vurgusunun pratikte anlamsız olduğu ifade edilmektedir. Günlük hayatla ilgili araştırmalar yapan iktisatçıların daha ‘nesnel’ olaylara ihtiyaçları vardır. Ancak bu durumda kuram ve gerçek hayat birbiri ile örtüşmemekte ve iktisat aslında dünyanın öznel anlamı üzerine çalışması gereken bir disiplinken, ‘nesnel şey’ler üzerine çalışmalıymış gibi bir zorunluluk gündeme getirilmektedir. Daha önce sözü edildiği üzere modernist bilim anlayışı bilimin ‘nesnel’, günlük hayatın ise öznel öğeler barındırdığını iddia etmektedir. Bu durumda öznel olan günlük hayat açıkça bilim dışı olarak kabul edilmektedir.

ⁱ “Yaşam dünyası” kavramı ile ifade edilmek istenen günlük hayatın pratikleridir. Bunlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde öznellik kavramı günlük hayata ilişkin bir kavram olarak görülmekte ve ondan soyutlanması mümkün olamamaktadır.

Kuramsal olarak öznellik ise modernist bilimin kabul ettiği ölçüde disiplin içine ‘fırsat maliyeti’ gibi kavramlar ile dahil edilmektedir. Öznelliğin anlamının farklı yorumlanmasından ötürü iktisatçılar öznellik ile günlük hayatı birbiriyle örtüştürememektedir. Bu anlayışı benimseyen iktisatçılara göre madem ki öznellik söz konusu olduğunda ampirik çalışma yapmak mümkün değildir o zaman öznellik nesnelleştirilerek tamamen kuramsal bir ilke olarak kalmalıdır. Öyleyse disiplin içinde nesnellik ve öznelliği bir araya getiren, öznelliği pozitif ve tahmin edilebilir bir içerikte muhafaza eden bir birleştirmeye ihtiyaç vardır. Bu da ne kuramsal olarak ne de pratikte mümkün görünmemektedir (1990:175-176).

Bu noktada Lavoie daha önceki bölümdeⁱ sözü geçen Gadamer’in anlama kavramına değinmektedir. Lavoie anlama kavramına ilişkin problemin bu kavramın iktisatçılar açısından çok fazla öznel bulunması değil yeterince öznel olmaması olarak ifade etmektedir. İktisat disiplinin nesnesi olan insan ya da ajanların tercihleri ele alındığında hem bu tercihleri yapanın öznel yorumu, hem de bunun üzerine araştırma yapan bilimcinin öznel yorumu söz konusu olacağı için nesnellik iddiası iki noktada sarsılacaktır. Giddens bu durumu ‘çifte yorumsama’ⁱⁱ olarak kavramsallaştırmaktadır (Giddens ,2003: 15). Bu durumda öznellik temelinde seçim kuramsal olarak çalışma yaptığı iddiasında olan iktisatçılar dahi yeterince öznel değildirler. Öznel tercihler üzerine nesnel bir çalışma yapıyormuş gibi görünen bu iktisatçıların yaptıkları da aslında değer yargılarına ve öznel bakış açısına göre şekillendiği için iktisatçıların kendi anlamlandırmalarından ve dolayısıyla yorumsamadan bağımsız değildir (Lavoie,1990:176).

Lavoie’nin önemle üzerinde durduğu nokta, iktisatçıların kuramı temellendirirken üzerinde çalıştığı iktisadın bireyinin (ya da ajan) öznel davranışları olabileceğini kabul ederlerken, kendileri ‘bilimsel’ çalışma yaparken öznellikten uzak durmayı başarabildikleri iddiasında olmalarıdır. Bu

ⁱ Bknz.s.21.

ⁱⁱ Giddens’in “çifte yorumsama” ile ilgili görüşleri için bknz.s.23.

durumda ikili bir yorumsama söz konusu olmaktadır. Ya da diğer bir ifadeyle iktisatçılar ‘yorumsama döngüsü’ içine girmiş olmaktadır (Lavoie,1990:176).

Lavoie’nin yorumsamacı yaklaşımı iktisat disiplinine özellikle de bu disiplin içinde yapılan ampirik çalışmalara farklı bir bakış sunmaktadır. Lavoie’ye göre daha antropolojik, günlük hayatla daha sıkı ilişkisi olan bir iktisat disiplini yorumsamacı yaklaşımın iktisatçılar tarafından iyi anlaşılması ile mümkün olacaktır. Bu durumda hem bilimcinin kişisel deneyimleri hem de günlük hayatın öznel pratikleri kuramla buluşabilecek ve bu sayede ‘nesnel’ bir iktisat inşa etme çabasına da gerek kalmayacaktır.

Lavoie makalesinde öznellik ve öznenliğin anlaşılmasına da önemli bir yer ayırmıştır. Öznenliğin yorumsamacı yaklaşımının bir olmazsa olmazı olduğunu ileri süren Lavoie göre öznenliğin anlaşılması iktisadi günlük hayata daha yakın bir disiplin haline getirecektir. Yorumsamacı yaklaşımı bu biçimde ele aldığımızda gerek öznenliğe yapılan vurgu, gerekse nesnenin öznenle bağımsız olmayacağı üzerine kurulu olan felsefi arka planı ile pozitivistlikten ve dolayısıyla da modernizmden oldukça uzaktır.

2.3.1.2. İktisatta Yapisöküm Yöntemi ve Jane Rosetti

Bu kısımda yapisöküm yöntemi ile iktisadi metinlerin okunması üzerinde çalışmaları olan Rosetti’nin “Deconstructing Robert Lucas” makalesinden hareketle yapisöküm yöntemi kullanılarak yapılan iktisadi metin çözümlemesi aktarılacaktır.

Daha önce de ifade edildiği üzere yapisöküm Derida ile gündeme gelen ve yapısalcı görüşü hem temel alan hem de eleştiren bir yöntem olarak

bilinmektedirⁱ. Derida toplumsal kabullerle kimi kategorilerin (erkek, doğal, rasyonel) diğerlerine göre (kadın, yapıntı, duygusal) öncel olduğunun kabul edildiğini ve bunun metinlerdeki ifadeler içine gizlenmiş olduğunu ifade etmektedir. Ona göre dünya birinci katagori çerçevesinde anlaşılmakta ve onun etrafında örgütlenmektedir. Yapısöküm yöntemi ile söz konusu öncel grubu hiyerarşik açıdan bozuma uğratmak, yazarın içinde bulunduğu sosyal yapıyı, seçtiği gruplandırmaları ve buna ilişkin olarak da değerler sistemini deşifre etmek mümkün olabilecektir. (Rosetti,1990:229)

Rosetti bu argümanları iktisat özelinde aşağıdaki biçimde detaylandırmaktadır (1990:230-231):

Öncelikle bazı sözcükler, mutlak bir anlama sahipmiş gibi görülebilirler ancak bu bir yanılsamadır ve paylaşılan bağlamın gözlemlenemeyecek kadar küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin 'istihdam' iktisatçılar için oldukça açık bir anlama sahiptir. Çünkü iktisatçılar düşüncelerini bu biçimde yapılandırmışlardır. İşgücü piyasasındaki anlamı ile istihdam, bu piyasada çalışmaya karşılık gelmektedir. Ancak bu kavram, dışarıdan bakan biri içi bunları ifade etmeyebilir. Çünkü kavram bağlam bağımlıdır. Bağlamının ne kadar açık ifade edildiğinin ise bu durumda bir önemi yoktur.

Yapısöküm yöntemi bağımsız bilinç olanağını reddetmektedir. Temel, yalıtılmış, toplumsal yaşama öncel bir özben (self) yoktur. Topluluk olmaksızın özben kendi başına bir anlam ifade etmez. Ya da diğer bir ifadeyle yaratılmış bir özben kavramının bir anlamı yoktur. Bu kavram yalnızca diğerleriyle karşıtlık içinde var olabilir. Bu karşıtlıklar özbeni tanımlar.

Toplumsal bağlamın dışında bağımsız bir 'ben' olmamasına rağmen aynı durum bağımsız bir hakikat(truth) için geçerli olmamaktadır. Dil ve düşünce sistemini önceleyen ve ondan bağımsız olan bir tanrı ya da hakikat olabilir. Ancak eğer hakikat varsa bile ona rasyonel soruşturma yoluyla ulaşmak mümkün değildir. Çünkü böyle nesnel, yansız ve kapsamlı bir

ⁱ Yapısöküm yönteminin daha detaylı bir açıklaması için bkz.s.36-39.

hakikate ulaşmak için nesnel olma yeteneğine sahip olmak gerekir ki insanoğlu böyle nesnel olma yeteneğine sahip değildir. Benlikler sadece belirli yapılar içinde var olabildiği için o yapıların dışına çıkarak yargılama yapılamaz. İnsan, bir biçimde kendini bu ağıdan kurtarması söz konusu olsa bile kendi varlığının bir parçasını kaybedecektir.

Sonuçlandırılmış bir yapısöküm söz konusu olamaz. Süreç mantıksal olarak hiçbir zaman bitemez, çünkü bir kesinlik ya da bir mutlak yoktur. Her yapısöküm doğal olarak yeni bir yapılandırmadır. Bu yüzden diğer metinler gibi yapısökümün de yapısöküme uğratılması olasıdır. Yapısöküm bir süreçtir ve bu sürecin herhangi bir mantıksal son noktası yoktur.

Rosetti iktisatçıların en az üç nedenden ötürü yapısöküm yöntemini öğrenmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Bu nedenlerden ilki yapısökmün iktisat ve dil üzerine yapılan son çalışmalar arasında bağlantı kumasıdır. İkinci olarak bu yöntem iktisadi düşünceler tarihi için yeni bir yaklaşım getirmektedir. Son olarak bu yöntem iktisatçıların ne yaptıklarını ve niçin bunu yaptıklarını anlamayı sağlayan özel ve biraz da provokatif bir yaklaşım önermektedir .(1990:225)

Rosetti'ye göre son yıllarda iktisat ve retorik alanında yapılan çalışmalar, iktisatçıların nasıl iletişim kurduklarına, nasıl ikna ettiklerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda iktisatçılar metafor kullanımına da özel bir önem atfetmektedirler. Bu durum ise Popper'in bilimin sınamalar, hipotezler ve yanlışlamacılık ilkeleriyle ilerleyeceği görüşü ile örtüşmemektedir. Eğer iktisat Popper'in görüşüne paralel biçimde onun yöntemi ile ilerleseydi, o zaman metafor gibi sözcüklerin iktisat için bir anlam ifade etmemesi gerekirdi. Ya da bir model kuran iktisatçının bu modelin doğru olduğuna kimseyi ikna etmesi gerekmezdi. (1990:226)

Rosetti iktisatçıların Popper'in yöntemini kullanmadıklarını ancak diğerlerini bu yöntemi kullandıklarına ikna etmeye çalışmakta olduklarını ifade etmektedir. Bazen ikna yöntemleri içinde sınamalar da yer alabilir. Çünkü diğer iktisatçılar bunu ikna edici bulmaktadırlar. (1990:226)

Rosetti'ye göre yapısöküm temelci olmayan dil bilim okullarının eleştiri tekniklerinden birisidir. Temelci olmayan görüşü savunanlar edebi eleştiriler için nesnel ve kuramsal bir temel bulunabileceği savını reddetmektedirler.

Dil ve anlamın tamamen bağlam bağımlı olduğu fikrini savunan Rosetti'ye göre aynı zamanda kelimelerin anlamları da bağlam bağımlıdır. Örneğin 'kaya' kelimesi pek çok özelliğe sahiptir: cansızdır, sert bir nesnedir, mineraller içerir. Ancak tüm bunlar kayaya atfedilen sıfatlardır ve bunlardan hiç biri kendi başına kayayı tanımlamamaktadır. Kelimelerin anlamları yer, zaman ve kültüre göre farklılık göstermektedir. Derida bu durumu "anamlandırılmış bir kavram hiçbir zaman onun anamlandırıldığı içerikten bağımsız olarak kendini ifade edemez" biçiminde ortaya koymaktadır. Ona göre her bir kavram birbiri ile ilişkilendirilmiş bir sistem içerisinde oluşturulur. Kelimeler onları birbirinden ayıran ve birbiri ile ilişkilendiren karşıtlıklar ağı içinde anamlandırılırlar. Bu durumda hiçbir kelime bağımsız bir anlam taşımamaktadır. İçerik değiştikçe yeni karşıtlıklar oluşacak ve yorum ve anlam da değişecektir. (1990:227-228).

Bu bağlamda 'çalışan (employed)' kavramı ele alındığında, bu kavramın bir iktisatçı için oldukça açık(saydam) bir anlamı olduğu düşünülebilir. Bir iktisatçı çalışan kavramını ile istihdam edilmiş, işgücü piyasasında bir tazminat(ücret) karşılığı çalışan kimsenin kast edildiğini bilmektedir. Oysaki bu açıklama sadece piyasa temelli bir işbölümü söz konusu olduğunda bir anlam taşıyacaktır (Rosetti,1990:230).

Rosetti Robert Lucas'ın "İşsizlik Politikası" (Unemployment Policy)(1981) çalışmasından hareketle iktisada 'yapısöküm' analizi uygulamıştır. Rosetti'ye göre Lucas Keynes'in gayriiradi işsizlik kavramını yapısöküm ile yeniden şekillendirmektedir. Ancak kendisi böyle bir yöntem uyguladığının farkında değildir. Rosetti Lucas'ın gayriiradi işsizliğin kendiliğinden var olan bir kavram değil 'bir inşa(construct)' olduğunu farkına vardığını ileri sürmektedir. Lucas'ın kendi ifadesiyle "gayri iradi işsizlik iktisatçıların açıklamaya çalıştıkları bir olgu değil, tam tersine Keynes'in

ortaya atmış olduğu teorik bir yapıdır.” (1982:243) İkinci olarak Lucas iradi ve gayri iradi işsizliğı birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını iradi işsizliğin içinde gayri iradi bir unsur, gayri iradi işsizliğin içinde ise iradi bir unsur olduğu görüşündedir. Aynı zamanda eğer bir gayriiradi işsizlik varsa bu mutlaka iradi bir işsizliğin de var olduğu anlamına gelecektir. Lucas’a göre Keynes’in gayri iradi işsizlik açıklamasının merkezinde bireysel işgücü yer almaktadır ve uygulanacak makro politikalar da bunun üzerine kurulmaktadır. Ancak Lucas’a göre gayri iradi işsizlik eğer bir yapı ise gerçekte var olmayan bir yapıyı bir istikrarsızlık olarak kabul edip, bunu önlemeye çalışmak oldukça anlamsızdır(Rosetti,1990:233).

Lucas Keynes’in ortaya attığı “gayri iradi işsizlik” kavramını bir yapı olarak nitelendirmekte ve bu sebeple de gerçekte var olup olmadığının bilinemeyeceğini ileri sürmektedir. Ancak bu biçimde yapısızlaştırma amacıyla olduğu “gayri iradi işsizlik” yerine kendisi bir başka yapı oluşturmaktadır.

İşte bu noktada Lucas’ın yapısökümü devreye girmektedir. Lucas yeni bir işsizlik ‘yapı’sı kurarak Keynes’in hiyerarşisini tersine çevirir ve kendi işsizlik yapısı anlayışının daha ‘iyi’ olduğunu iddia etmektedir. Okuyucuyu da buna ikna etmek için argümanını kendi yöntemi ile desteklemektedir. Lucas analizinin merkezine makro ekonomiyi alır, işgücünü ise tali bir etken olarak değerlendirir. İşsizliğin iradi ve gayriiradi olarak değil bir bütün halinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Lucas’ın işsizlik ‘inşa’sı ‘yeni klasik iktisat’ öğretisinin kabul ettiği işsizlik tanımlaması ile örtüşür. İşsizliğin politik değil ekonomik bir sorun olduğu ve ekonominin kendi dinamikleri ile çözüme kavuşabileceği kabulündedir. Tabi ki Lucas’ın bu yeni işsizlik yorumunun daha iyi ya da daha kötü olduğunu söylemeye olanak yoktur. Çünkü işsizliğin nesnel bir tanımını ortaya koymak mümkün değildir. Rosetti’ye göre Lucas’ın bu yorumunun sadece bir öncekine alternatif olduğu söylenebilir.(1990:233-234)

Öte yandan Rosetti bir sorunu ekonomik yöntemlerle çözebilecek olmanın bu yöntemlerle çözme mecburiyetini doğurmadığını ifade etmektedir. İşsizliği politik açıdan anlamsızlaştırmak da aslında oldukça politiktir. Lucas'a göre işsizlik hangi oranda olursa olsun, iktisadi sistemin bir sonucudur. Bu noktadan bakıldığında Lucas politika ve iktisat arasında bir hiyerarşi geliştirmekte ve bunu iktisat lehine yapmaktadır. Çünkü Lucas'a göre iktisat daha 'nesnel' olduğu için daha 'bilimsel'dir (1990:238-239).

Bu örnek iktisatı yapısöküm ile okuyarak bazı kavramların nasıl yapısızlaştırıldığına ilişkin oldukça anlamlı bir örnektir. Lucas Keynes'in 'gayriiradi işsizlik' tanımlamasını yapısızlaştırarak Keynes'in hiyerarşisini tersine çevirmekte ve bunun üzerine yapısöküme uğrattığı kavram yerine yeni 'bir inşa' oluşturmaktadır. Ancak Rosetti'ye göre Lucas uyguladığı yöntemin yapısöküm olduğunun farkında değildir.

Rosetti'ye göre iktisatta yapısöküm çözümlemesi ekonominin nasıl işlediği ile ilgili iktisadi araştırmaların nesnel bir anlayışa ya da açıklamaya doğru doğrusal biçimde ilerlemediğini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle 'yapısöküm' ekonominin gerçekte nasıl çalıştığını anlamak şeklindeki bir amaca ulaşmanın imkansız olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü nesnelliğe ve hakikate ulaşılamaz bu sebeple iktisatta yapısöküm uygulaması ile nesnel iktisadın var olduğu düşüncesi de derinden sarsılmaktadır. İktisadi modeller ve kuramlar belirli bakış açısı ile inşa edilmektedir. İktisat ve ona ilişkin anlayışlar, iktisatçıların içinde bulunduğu toplumsal bağlamdan hareketle oluşmakta ve yine bu bağlamdan hareketle yorumlama ve açıklamalar yapılmaktadır. Bağlam bağımlı ve nesnel olmayan modellerin veri bir gerçekliği-ki bu gerçeklik oldukça öznel-dir- açıklayabilme gücü olduğundan bahsetmek de anlamlı olmayacaktır. Dolayısıyla iktisadi kuramların ya da modellerin değerlendirilebileceği nesnel bir temel yoktur. Bir kuramın diğerine tercih edilebilir olup olmaması da yine bakış açısında, değer yargılarına göre farklılık gösterecektir (1990: 240).

Rosetti, kuramları nesnel bir temelden hareketle değil, ikna edebilme güçleri zemininde değerlendirmenin iktisatçıları rahatsız edebileceğini ifade etmektedir. Ona göre ikna edebilme gücü, kuramcılarının yorumlama vizyonu, görüşlerinin mevcut toplumsal algılara ve entelektüel kurumlara ne kadar uygun olduğu, varsayımların ne kadar iyi tanımlandığı ve yorumlandığı gibi etkenlere bağlıdır. İkna etme gücü yalnızca sözel anlatım ile sınırlı değildir. İstatistiksel sınamanın da ikna etme gücü mevcuttur. Eğer nesnellik arzulanıyorsa ve matematiksel yöntemlerin nesnel olduğu düşünülüyorsa, bunların kullanımı potansiyel olarak büyük bir ikna etme gücüne sahip olmaktadır (1990:240).

Diğer alanlarda olduğu gibi iktisatta da, daha genel olan toplumsal değişimler hem iktisadi değişimin sonucudur, hem de iktisadi şekillendirmektedir. Diğer bir ifadeyle iktisadi ve siyasi kuramlar hem entelektüel dünyayı, gruplandırmaları, bakış açılarını biçimlendirir, hem de onlar tarafından biçimlenir. Bu durumda toplumsal değerler kuramları, kuramlar politikaları, politikalar ise yaşamı biçimlendirecek; bu durumda iktisat bunlara bağlı olarak şekillenip yeniden toplumsal değerleri belirleyecektir. Burada söz konusu olan ise iktisadın inşasının toplumsal değerler üzerinde yarattığı değişim ve dönüşüm olacaktır. Ortaya atılan bir kuram dünya görüşü ve değer yargıları ile şekillenerek yine bu değer yargılarının dönüşümünü de beraberinde getirecektir. İşte bu sebeple iktisat 'bir inşa'dır ve bağlam bağımlıdır. (Rosetti,1990:241)

Rosetti'ye göre iktisatta yapısöküm uygulaması ne disipline kaosu egemen olmasına davetiye çıkarmak anlamına gelmekte, ne de ekonominin gerçekte nasıl işlediğini bulmak için daha yeni bir yöntem önermektedir. Çünkü bu yöntemle göre bir kuramın değeri ya da kullanışlılığı üzerine mutlak yargılar oluşturulması söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle yapısöküm yöntemi tüm kuramların ve yöntemlerin 'bağlam bağımlı' olduğunu, belirli bir bakış açısı ile oluştuğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır (1990:241).

İktisatta yapısöküm uygulaması, iktisatçılar ve özellikle de iktisat tarihçileri için önemli sonuçlar doğurur. Örneğin iktisatta yapısöküm yöntemini uygulayan bir iktisat tarihçisi iktisadın bir bilim olarak belli bir sabit noktaya doğru ilerlediği görüşünü kabul edemez. Yapısöküm yöntemi sürekli yenilenen araştırmayı ve söylemi beraberinde getirir. Öyleyse daha önce de belirtildiği üzere hiçbir yapısöküm sonuçlandırılmış olarak değerlendirilemez. Her bir yapısöküm aslında bir sonraki değişimin temelini hazırlar niteliktedir. Yapısöküm ile iktisat toplumsal dünyaya yeniden bir dönüş yapmakta ve anaakım iktisadın bilimsellik iddiasının dışına çıkmaktadır. (Rosetti, 1990:242).

İktisatta yapısöküm yönteminin uygulanması iktisadın bağlam bağımlı bir disiplin olarak ele alınmasını ve kuramların toplumsal dünyadan soyutlanmadan değer yargılarından ve öznel deneyimlerden arındırılmadan ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Yapısöküm uygulaması sonucunda yapısızlaştırılan kategoriler bir başka yapısöküm uygulamasını ve yeni inşaları doğuracak ve böylece ortaya koyulan kuramlar toplumsal yaşam ile daha yakın ilişkili bir yapı kazanacaktır. Bu durumda iktisatçıların çalışmaları da kendi bağlamları içerisinde gelişerek daha özgün bir nitelik taşıyacaktır.

2.3.2. SÖYLEMSEL İKTİSAT

Bu alt bölümde söylemsel iktisadın ana argümanları McCloskey dışında seçilen iktisatçılar çerçevesinde ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda söylemse iktisat üzerine çalışmaları bulunan Samuels ve McCloskey'le pek çok ortak çalışmaya imza atmış Klammer'in kendi çalışmalarından hareketle söylemsel iktisadın temel argümanları ortaya koyulacaktır.

2.3.2.1. Bir Söylem Olarak İktisat ve Warren J. Samuels

Bu kısımda iktisat ve söylemi ortak bir paydada buluşturan Samuels'in iktisadi nasıl 'bir söylem' olarak ele aldığı aktarılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede Samuels' in editörlüğünü yapmış olduğu "Economics as Discourse" adlı kitabın girişinde yazdığı makalesindeki iddialardan hareket edilecektir. Daha çok iktisatta postmodern yaklaşımlar olarak anılan bakışlara yakın olan Samuels'in yaklaşımı iktisadi bilgi üretiminin bir toplumsal eylem türü olduğu ve iktisatçıların eserlerinin de, içinde yer aldıkları toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Samuels'e göre iktisadi bir söylem olarak ele almanın anlamı ve önemi aşağıdaki cümle ile ortaya konulmaktadır. (1990:1):

"İktisadın bir söylem olarak ele alınması bilgi (veya gerçek) ile söylem (veya dil) ve anlam arasındaki ilişkilere odaklanmayı gerektirmektedir".

Diğer bir ifade ile 'bir söylem olarak iktisat'tan bahsedebilmek için bilgi, söylem ve anlam arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında yarar vardır.

İktisatçılar ekonomiyi anlamaya ve açıklamaya çalıştıklarını iddia ettikleri için bilgiye gereksinim duymaktadırlar. Bilgi edinme sürecinde ise öznel deneyimlerin ne ölçüde bilim olarak kabul edileceği veya bilginin hangi anlamda gerçeği yansıttığı konusunda tutarlı olmaya çalışmaktadırlar. Bu noktadan bakıldığında iktisadi yaklaşımların epistemolojik olarak farklılıklar taşımalarının temel nedeninin bilgiye ve bilgi edinme sürecine ilişkin yaklaşımlarının farklı olması gibi görülebilir. Dolayısıyla iktisatta yöntem konusu, epistemoloji ve bilgi felsefesi ile paralellik göstermektedir (Samuels,1990:1).

Yöntemsel araştırmalar ise kişinin bakış açısına bağlı olarak kural koyucu (prescriptivism) ve betimleyici (credentialism) biçiminde iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. Kural koyuculuk, uygun epistemolojik kriterleri

belirleyerek, kural biçiminde ortaya koymak demektir. Bu yaklaşım belli çizgiler, sınırlar çizerek örneğin bilim ile idealist sezgiyi, tümevarım ile tümünden gelimi, yanlışıyla ile doğrulamayı birbirinden ayırdığı iddiasındadır. Kural koyuculuğa göre ‘bilimsel gerçek’ ve ‘bilgi’ için tek bir tanım kabul edilmektedir. Betimleyicilik ise farklı deneyim, tanım ve betimlemelere açıktır. Bu alternatif yöntem, epistemolojik betimlemeleri bilim açısından hiyerarşik ve tercihsel bir sıralamaya tabi tutmaz (Samuels,1990:2).

Samuels’in ifadesiyle: *“ayrıca epistemolojik anlayışların kendilerini ve başkalarını ikna etmeye yönelik olarak ortaya koydukları, söylem, kuram ve deneyimleri ya da ‘retorik’, insani çabaların bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle belki de kural koyucular, önerme, model, kuram ve analiz tekniklerini, tanımladıkları kurallara diğerlerini ikna etmek için kullanıyor olabilirler. Epistemolojik kuram ve geleneksel deneyimler kural koyucuların açıklamalarındaki tereddütlerini ortadan kaldırmak için ikna etme fonksiyonunu yerine getiriyor olabilir. Bu durumda epistemoloji retorikten başka bir şey olmayacaktır.”* (Samuels,1990:3)

İktisadın bir söylem olduğunu ortaya koymak için önemli olan diğer bir kavram da ‘söylem’¹in kendisidir. Söylemin belirleyici aracı dildir. Bu sebeple de iktisatçıların nasıl bir dil kullandıklarını anlama gerekliliği önem taşımaktadır. İktisadi eylemlere ilişki olarak ya günlük konuşma dili, ya teknik dil ya da matematiği kullanmaktadırlar. Öyleyse iktisat söylem aracı olmalıdır. Diğer bir ifadeyle iktisatçıların anlattıkları hikayeleri, ve/veya iktisatçıların iddia biçiminde ortaya attıkları bilgileri belirleyen, kullandıkları sözcüklerin içerikleri ya da dildir (Samuels, 1990:4).

Samuels’e göre iktisadın bir söylem olarak ele alınması, iktisatla uğraşanların ne yaptığını belirlemeye çalışmaktır. Zira çoğu iktisatçı bu süreç içinde dili kullanmaktadır. İktisatçılar iktisadi bilgilerini kullanırken de önyargıları onları bir şekilde yönlendirmektedir. (1990:5).

¹ Söyleme ilişkin bir açıklama için bkzn. s.28

Samuels'ın iktisadın bir söylem olarak ele alınması ile ilgili argümanları aşağıdaki biçimde örneklenebilir (1990:6-11):

- Veri kümesi yorumsal olarak belirlenmiştir: Bir şeyi tanımlamak, belli paradigmlar çerçevesinde onu kuramsallaştırmak anlamına gelmektedir. Bilgi paradigma bağımlı, olgu ise söylem bağımlıdır. Ve kuram ile olgu arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Bu etkileşime de kültür ve deneyim aracılık eder. Yani doğal gerçeklik bizi çeşitli yönleriyle belirler, ancak bu belirleme yorumsal bir inşa niteliğindedir.
- Bir dil olarak iktisat: Ekonomi üzerine yazmak, ekonomiyi tanımlamak, yorumlamak ve açıklamak için farklı anlatım biçimleri (sözel, matematiksel, grafiksel) kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle bir insan kurgusu (artifact) olan ekonomi hakkında yazabilmek için yine insanın yapıtısı olan dil kullanılmaktadır. İktisat büyük ölçüde bir metaforlar sistemidir. Düşünce okulları arasında yapılacak olan seçim, aslında metafor sistemleri ve söylem biçimleri arasında yapılan bir seçimdir. Bir dil olarak iktisat, anlam sistemine egemen olan bütün bir iletişim sisteminin, mit ve sembollerin bir parçasıdır, önyargı ve varsayımlarla yüklüdür.
- İktisadi 'gerçeklik' in anlamı: iktisatta söylem çözümlemesi bazı sorular sorar. 'İktisadi gerçeklik' nedir?, hangi mantığa göre gerçektir? İnsandan ayrı, onu aşan, ondan bağımsız bir şeyler olduğunu varsaymak ile paradigma bağımlı bir gerçeklik üzerine çalışmak arasında fark vardır. Bütün bilimci ve araştırmacılar, realist olmalarına (ontolojik açıdan) ve gerçeğin bizim düşündüğümüzden bağımsız olarak var olduğuna inanmalarına rağmen, 'gerçeklik' in almasıık biçimleri arasında seçim yapmak zorundadırlar. Dil, paradigma ve kültür, epistemolojiyi büyük ölçüde belirlemektedir.
- İktisadi gerçeklik ile dil ilişkisi: İktisatta söylem çözümlemesine göre dil, kültür ve algının hem nedeni hem de bir sonucu niteliğini taşır. İktisatçılar dil ile ilişki içindeyken, ne zaman dilsel bir inşa

gerçekleştirecekleri, ne zaman dilden bağımsız bir biçimde iktisadi gerçekliği aradıkları konusunda dikkatli olunması gerekir.

- Çoklu yorumlar: Her türlü bilimsel çalışma çoklu yorumlar arasından bir tercih yapmayı gerektirir. Bu iktisat için de geçerlidir. Ekonomi karmaşık ve heterojen bir çalışma alanı olarak ifade edilebilir. Bu bölünmüşlük ve parçalılık, çoğulcu, çoklu yorum ve çözümlemeleri gerektirmektedir. Çünkü iktisatçıların ekonomiyi çok farklı şekilde yorumlaması, politika alanında önemli sonuçlara yol açabilmektedir. Ekonomi için geçerli olan bu çok yönlü yorumlar, ekonomi üzerine yazılan metinler için de geçerlidir. İktisatçıların ekonomi üzerine yorumları farklı olduğu gibi iktisatçıların başyapıtları üzerine yapılan yorumlar da birbirinden farklıdır.
- Gerçekliğin toplumsal inşası: Bu varsayım ikili bir temele dayanmaktadır. Birincisi iktisadi gerçekliğin toplumsal algısıdır. İnsan iktisadi gerçeklik üzerine fikirlerini bireysel algı ve toplumsal çerçeve temelinde oluşturur. İkincisi ise, gerçeklik, insana verilmiş bir şey değil insan yapımı bir şeydir. Ekonomi insan yapımıdır ve insan eyleminin bir ürünüdür. Bu açıdan bakarsak, kuramlar iktisadi gerçekliği açıklamaktan çok onun oluşmasına yardımcı olurlar. Politika, ekonominin yaratılmasında etkin bir işlevdir. Kuram ise gerçekliğin tanımının bir temeli ve ekonominin yaratılışını etkilemek için uygun bir kontrol nesnesidir. Kuram ve pratik arasında totolojik bir ilişki vardır. 'Nedir' tanımı, 'ne olması gereklidir'i beraberinde getirir. Bu da gelecekte ne olacağını belirler.
- Dil bilişsel süreç ve seçici algı: Bilgi ya da inanç, algılama sürecinin bir işlevidir. Algı ise önyargı, güç, kültür ve ideolojilerin bir işlevidir ve manipülasyona açıktır. Seçici olan algı, bilişsel süreçlerin bir parçasıdır ve biliş büyük ölçüde toplumun simge sistemini içeren dil tarafından belirlenir. Deneyim ve algı arasında da karşılıklı bağımlılık vardır. bu karşılıklı bağımlılık, kültür, kurumlar ve dil tarafından dolayımlanır. Kültür kurumların, dil ise deneyim ve algının ürünüdür. Yani algı dil ile bağımlıdır.

- Yorumsamacı döngü: Alternatif kuramlar arasında seçim yapmak bir üst ölçüt olmadığı için yoruma bağlıdır. İdeolojinin, mitlerin ve toplumun sembol sistemlerinin işlevi, yorumsal temele dayalı olarak ihtiyari bir şekilde seçilen gerçekliğin üstünün örtmektir.
- Nihilizm ve Rölativizm sorunu: İktisatta söylem çözümlemesine olası bir karşı çıkış, böyle bir çalışmanın nihilizm ve rölativizme götüreceğidir. Ancak söylem çözümlemesi savunucularına göre, nihilist ve rölativist söylem çalışmalarının alternatifi, statükoya ayrıcalıklı bir konum atfetmektir. Oysa ki statüko, devamlı olarak değişmektedir ve kural koyuculuk her zaman pratikle gerilim içinde olacaktır. Ayrıca, söylem analizi yapmak, tüm kurumların toptan bir şekilde yok edilmesini ya da ortadan kaldırılmasını savunmak anlamına gelmez. Bir kişi mutlakçılığa ve/veya statükoya inansa bile, yine de mutlak olanın ve statükonun ne olduğuna ilişkin alternatif formülasyonlar arasından seçim yapmak zorundadır. Sonuçsuzluğa, rölativizme ve nihilizme vurgu yapmak iktisatçıların ve diğer tüm insanların seçim yapamayacağı anlamına da gelmez. Ancak bütün iktisatçılar nihai yanıt ve duruşlara sahip olmak zorunda değildir. İktisatçılar seçim yaparlar ve yapmalıdırlar da, ancak seçim yapmak beraberinde kesinliği getirmez. Bireyler hem çözümlemelerinin anlamlı olduğuna inanarak, hem de bu çözümlemelerin epistemoloji ve söylem çözümlemesi tarafından koyulan sınırlarla belirlendiğini kabul ederek faaliyette bulunabilirler.

Yukarıdaki argümanlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 'bir söylem olarak iktisat' ın önceki bölümde ifade ettiğimiz postmodernist bakış ile örtüşen noktaları görülecektir. Kuram ve politikanın iç içeliği, söylemin kuram ve ideoloji yüklü olduğu, kuramlar arasında nesnel bir değerlendirmeye olanak tanıyacak bir üst-ölçüt olmaması, iktisatta ve iktisadi

metinlerde çoklu yorumların mümkün olduğu gibi tezler söylem çözümlemesinin postmodernist niteliklerini ortaya koymak için kullanılabilir.ⁱ

2.3.2.2. Arjo Klamer'in Söylem Çözümlemesi

İktisatta söylem çözümlemesi üzerine çalışan iktisatçılardan biri de Arjo Klamer' dir. Bu kısımda pek çok açıdan McCloskey'le ortak argümanlara sahip olan Klamer'in görüşleri söylem çözümlemesi üzerine olan çalışmalarından hareketle örneklendirilmeye çalışılacaktır.

İktisatta 'söylem çözümlemesi' yaklaşımının temel argümanı iktisadi bilgi üretiminin bir sosyal eylem türü olduğu ve iktisatçıların eserlerinin de içinde yer aldıkları sosyal ilişkileri bağlamında ele alınması gerekliliğidir. Söylem çözümlemesi pek çok disiplinde kullanılmasına karşın bu yöntemin nasıl uygulanacağına ilişkin genel kurallar söz konusu değildir. Ancak pek çok sosyal disiplin söylem çözümlemesini kişinin kendisini ortaya koymasını sağlayan mülakat yöntemi aracılığı ile uygulamaktadır. (Corsaro,1985: 167).

Klamer, değişik ekollerden gelen iktisatçılarla yüz yüze görüşerek onların mesleklerine, iş arkadaşlarına ve diğer disiplinlere bakışlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu görüşmelerin sonunda ulaştığı düşünceleri şöyle özetlemek mümkündür:

"İktisatçılar ortak olarak bir düzleme sahip değillerdir. Üzerinde tartıştıkları konularda birbirlerini anlamamaktadırlar" (Klamer, 1983:237; 1984:285).

ⁱ Bu çerçevede değerlendirildiğinde Samuels'ın , "bir söylem olarak iktisat"ın nasıl şekillendiğine ilişkin yorumları tezin ilerleyen bölümlerinde McCloskey özelinde değerlendirilecek olan "söylemsel iktisat"ın argümanları ile de örtüşmektedir.

İktisatçıların ortak bir düzleme sahip olmaması ile kast edilen, her bir iktisat ekolünün kendine has bir üslubu olmasıdır. Farklı ekollerden gelen iktisatçıların her biri kendi ekolünün daha iyi olduğunu düşündüğü için bir uzlaşa sağlayamamaktadırlar.

“İktisatçıların savundukları hiçbir argüman, sorudan bağımsız değildir. Diğer bir ifadeyle kullanılan argümanlar kesin değildir ve ancak içinde kullanıldıkları bağlamda anlam kazanırlar” (Klamer, 1983:243; 1984:285).

Bir iktisatçı argümanını şekillendirirken analize öznel deneyimlerini de dahil eder. Dolayısıyla da ortaya koyulan argümanlar durumdan bağımsız değildir.

“İktisadi söylemde bir kuramın değerlendirilmesi için kesin bir ölçütün olmaması, değer yargılarının temel alınmasına neden olur. Gerek varsayımlar gerekse iddialar savunulurken kullanılacak olan üslubun seçiminde, değer yargıları önemli bir rol oynar”(Klamer, 1984: 284).

Yapılan seçimler değer yargılarıyla yüklüdür. Bir seçim yapılması durumunda nesnellik ölçütünden bahsetmek ve bunun yanında değerlendirme yapabilmek için bir ölçüt aramak çok da akıllıca bir davranış gibi görünmemektedir.

“Tüm bunların sonucu olarak da iktisatta kuramlaştırma, dünyayı keşfetmek değil onu inşa etmektir. Örneğin monetaristler ve keynesyenler gibi iki farklı okul dünyayı keşfetmedeki iki farklı rakip değil, onu inşa etmenin iki farklı biçimidir.” (Klamer, 1984: 284).

Bu açıdan değerlendirildiğinde ortaya koyulan argümanlar farklı ekoller farklı bakış açılarına ve değer yargılarına sahip oldukları için farklılık göstermektedir. Aslında her bir ekolün ve bu ekollere dahil olan iktisatçıların yaptıkları kendi öznel deneyimleri çerçevesinde yeni bir dünya ‘inşa’ⁱ

ⁱ Burada bahsi geçen inşa, bir önceki kısımda Derrida’nın yapıbozum tekniğinin iktisada uygulanması anlatılırken değinilen inşa kavramı ile paralel olarak düşünülebilir. Burada inşa edilen dünya inşa

etmektir. İnşa ettikleri bu dünyayı açıklamak için de kendi üslupları çerçevesinde araçlardan yararlanırlar. Bu durum ise daha önceki bölümlerdeⁱ üzerinde durulan olan modernizmin bilim anlayışı ile örtüşmemektedir.

Ayrıca Klamer'e göre iktisatçılar sadece bir model inşa edip, bunun ardından ampirik sınamalar yapmazlar. Aynı zamanda iyi bir modelin nasıl görünmesi gerektiğini de dikkate alırlar. Sağduyuya başvurarak, diğer iktisatçıların ve kendilerinin çalışmaları hakkında konuşarak onları felsefi bir biçimde ele almaktadırlar. Çünkü iktisat 'ikna sanatı' nı da içermektedir. Evrensel standartlar ve kesin ampirik sınamalar olmadığı zaman, iktisatçılar değer yargılarına güvenmek zorundadırlarⁱⁱ. Elbette kendi değer yargılarının da ikna edici olduğunu gösterme çabası içerisinde olacaklardır .(1989)

Klamer çalışmalarındaⁱⁱⁱ iktisatçıların yazılı metinlerinden hareketle retoriksel analiz de yapmıştır. P. Samuelson'un ilk baskısı 1948'de yapılan 'Economics' adlı kitabının retoriksel okuması bunun örneklerinden biridir. Klamer bu kitabı seçmesinin nedenini, "kitabın birçok üniversitede iktisat derslerinde okutulan bir kitap olması ve iktisat öğrencilerinin bu kitapla iktisatla tanışıyor olması" biçiminde ifade etmektedir. (1990:130)

Klamer'e göre bu kitapta Samuelson, iktisadı "hazır-yapım bir yemek" olarak okuyucuya sunmaktadır. Yani tüm öğrencilerin yapması gereken tıpkı fizikte olduğu gibi "sunulan bilgi elmasını yemektir" (Klamer, 1990:132-133). Klamer'ın bu kitabı retoriksel okumasının sebebi iktisatçıların ikna etmek için bir çaba içerisinde olduklarını göstermektir. Bu da dinleyicileri gündeme getirir. Modernist bilim anlayışı, dinleyicilerin rolünü tamamen yok

edenden bağımsız olarak kendiliğinden oluşmuş değil, inşa edenin öznel deneyimleri ile şeklenmiş olan bir dünyadır.

ⁱ Modernizmin bilgi/bilim anlayışı daha önce (s.16) açıklanmıştı.

ⁱⁱ Üçüncü bölümün "Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Söze'dir" kısmında bu durum McCloskey'nin yaptığı çıkarımlar çerçevesinde ayrıntılı bir biçimde örneklenecektir.

ⁱⁱⁱ Bknz. A.Klamer, "Levels of Discourse in New Classical Economics", History of Political Economy, No:16/2, s. 263-290, 1984; "Economics as Discourse", The Popperian Legacy in Economics (der. N. Marchi) içinde, Cambridge, Cambridge University Press, s.259-278, 1988; "The Textbook Presentation of Economic Discourse", Economics as Discourse (der. W.J.Samuels), içinde, London, Kluwer Academic Publishers, s.129-154, 1990; "Towards the Native's Point of View The Difficulty of Changing the Conversation", Economics and Hermeneutics (der. D. Lavoie), içinde, London, Routledge, s. 17-31, 2005.

saymaktadır. Bunun yerine bilimsel araştırmanın ürünlerini vurgulayarak, onların evrensel bir dille yazılmış gibi görünmelerini sağlamaktadır. Retoriksel çözümlemenin kabulü ise böyle evrensel bir dilin olmadığı, bilgi ürünlerinin yerel söylemsel pratikler içerisinde üretildiği ve anlamlarının buradan türediğidir. Diğer bir ifade ile anlatılan, dinleyici grubu öznelliğinde anlam kazanmaktadır ⁱ.(Klamer,1990:133)

Klamer' e göre Samuelson'un kitabında genel olarak 'bilimselci'ⁱⁱ bir retorik hâkimdir. Okuyucular, iktisatçıların ne türden araştırmalar yaptıklarını ya da araştırma stratejilerini bu kitap yardımı ile öğrenemezler (Klamer,1990:151). Ayrıca Klamer, Samuelson' ın ders kitabındaki bilimselci retoriğin, diğer akademik yazılardaki retoriği taklit ettiğini ifade etmektedir. Öğrenciler, öğrendikleri şeyin zor olduğuna inandırılmaktadır. Ancak Klamere göre iktisat bir söylemdir, Samuelson'ın metninin de gösterdiği gibi retorikseldir ve bir ideolojiyi savunmaktadır. Klamer, bilimselci retoriğin işe yarıyor gibi görüldüğünü, ancak yanlış beklentiler yarattığını ortaya koymaktadır. Ona göre iktisadın 'bilimsel' yanıtlar üretebileceği beklentisi hayal kırıklığı ile sonuçlanacaktır. Hayal kırıklığı ise insanlarda şüpheli olma eğilimini artıracaktır:

“Hayal kırıklıkları biriktiği zaman, daha fazla insan kralın çıplak olduğunu söylemeye cesaret edebilecektir. Bu insanlar, belli kurumlardaki ya da üniversite yönetimlerindeki resmi görevliler olursa, bunun sonuçları daha farklı olacaktır. İktisatçılar kendi pratikleri hakkında daha dürüst olmaya kendi ders kitaplarıyla başlayabilirler. İktisadi söylemin daha dürüst bir hale gelmesiyle, iktisadın bir araştırma disiplini olduğunun altı çizilecek ve onun retoriksel doğasına vurgu yapılacaktır; öğrenciler, iktisadın tartışma sanatını da içerdiğini ve anlaşılabilirliğin iktisadi söylemin tuzu biberi olduğunu öğreneceklerdir.” (Klamer, 1990:151-152)

ⁱ Anlatılanın anlayandan ve anlatandan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği konusu yorumsamacı yaklaşım çerçevesinde daha önce açıklanmıştı(s.20-24).

ⁱⁱ Klamer'in "bilimselci" retorik olarak ifade ettiği retorik, modernist bilim anlayışının doğurduğu "bilimsel" olma iddiası çerçevesinde şekillenen bir retorik olarak ifade edilebilir. Bu retorik yapılan çalışmanın "bilimsel" olduğunu karşısındakine kabul ettirmeyi amaçlamaktadır.

Klamer iktisatta söylem çözümlemesi analizi yaparak Samuelson'un kitabından ve onun özelinden hareketle tüm iktisatçıların okuyucu ya da dinleyicileri kendi argümanlarına ikna etmek adına bir çaba içinde olduklarını, her bir iktisatçının ortaya koyduğu argümanını kendi öznel pratiklerine göre şekillendirdiğini ileri sürmektedir.

Klamer'e göre yöntem ve retorik iktisadın üzerinde bir üstsöylem (metadiscourse) niteliği taşımaktadır. İktisat ise ekonomi üzerinde ve onun içinde barındırdığı tüm unsurlar üzerinde bir üstsöylem olma niteliğine sahiptir. Bu sebeple iktisatçıların ortaya koydukları argümanları kullandıkları yöntemi şekillendirecek ve kullandıkları yöntem de iktisada ve ekonomiye nasıl baktıklarının bir yansıması olacaktır. Diğer bir ifadeyle karşılaşılan bir probleme yaklaşım biçimleri iktisatçıların hangi gelenekten yetiştiklerini gösterir niteliktedir. (2005:20)

Bu perspektifte değerlendirildiğinde Klamer neoklasik iktisat'ın 'Kartezyen düalizmden'ⁱ fazlasıyla etkilendiğini ve bu sebeple de bakış açılarının bu yaklaşım ile sınırlı kaldığını ifade etmektedir. Neoklasik iktisadı savunanlara göre ekonomi kesinlikler ve keskin çizgiler üzerine inşa edilmiştir. Ekonomiyi bu biçimde algıladıkları için, bunun üzerine geliştirdikleri kuramlar da böyle şekillenmektedir. Ekonomiyi algılayış biçimleri, hem kullandıkları yöntemi hem de bu yöntem ile ortaya koydukları kuramları şekillendirmektedir. Nesnelliğe olan bağlılıklarının da temelinde bu yaklaşımları yer almaktadır.(2005: 25)

Öte yandan iktisadın bir 'söylem' olduğu görüşünü benimseyen iktisatçılara göre ekonomi böyle keskin çizgiler barındırmaz. Tıpkı günlük hayat gibi ekonomi de belirsizlikler içermektedir. Ekonomiyi bu biçimde yorumlayan bir iktisatçının kullanacağı yöntem ve bu yöntemle şekillenecek kuramlar da bu anlayışa göre yönlenecektir. Klamer'e göre böyle bir iktisatçı

ⁱ Klamer burada Kartezyen düalizmi, dünyayı iki bölüme ayırma biçimindeki Kartezyen eğilim olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre eğer bir cümle nesnel değilse mutlaka öznelidir. Bu ikisi dışında bir alternatif olmamakla beraber, birinden biri mutlaka var olmak durumundadır. Eğer sabit standartlara karşı bir tutum sergileniyorsa bu mutlaka tüm standartlara karşı durulduğu anlamına gelmektedir.(2005:20).

metaforik anlatımlara ve özellikle de hikayelere önem verecektir. Ekonomiye ya da hayatı keskin çizgiler biçiminde yorumlamak, günlük hayattan uzak ve entelektüel yaşamı yansıtmayan bir iktisat disiplinin oluşmasına temel hazırlayacaktır. Çünkü günlük hayat böyle keskin çizgiler ya da sınırlara sahip değildir. Klamer, iktisadı bir söylem olarak ele alanların bu keskin çizgileri en aza indirgeyerek, mutluluk, adalet ya da özgürlük gibi mutlak tanımını yapmanın mümkün olmadığı kavramları dahi disiplini içine dahil edebileceklerini ifade etmektedir. Klamer'e göre günlük hayatta bir probleme yaklaşırken onun çözümünü önce belirli sınırlar içinde arar, bildiğimizi düşündüğümüz durumlarla arasında bağlantı kurar ve daha sonrasında başka insanlarla bunu paylaşır ve sonucu yorumlamaya çalışırız. İşte iktisadı bir söylem olarak ele almak, ya da iktisada söylem çözümlemesi yöntemi ile yaklaşmak tam olarak da günlük hayatta karşılaşılan probleme ilişkin nasıl bir yöntem izleniyorsa onu beraberinde getirecektir. (2005:27)

Bu bölümde öncelikle modernite ve pozitivism ilişkisi çerçevesinde neoklasik iktisat yaklaşımının temel argümanları ifade edilmeye çalışıldı. Ardından iktisatta postmodern yaklaşımlar ilgili literatüre atfen tanıtılmaya çalışıldı. Bu bağlamda iktisatta postmodern yaklaşımlar ile üçüncü bölümde üzerinde durulacak olan McCloskey özelinde söylemsel iktisadın argümanları arasında da paralellikler kurulmaya çalışıldı. 'Söylemsel İktisat' alt bölümünde ise öncelikle söylemsel iktisadın argümanlarının ortaya çıkışında etkili olduğu düşünülen yorumsamacı yaklaşım ve yapısöküm yönteminin iktisattaki uzanımları ifade edilerek söylemsel iktisada ilişkin bir yol haritası çıkarılmaya çalışılmıştır. İzleyen alt bölümde ise söylemsel iktisadın argümanları Samuels ve Klamer'in çalışmalarında hareketle aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde tezin asıl konusu olan söylemsel iktisada McCloskey'nin eserlerinden hareketle yaklaşılabilecektir. Öncelikle söylemsel iktisadın argümanlarına genel bir bakış sunulmaya çalışılacak, ardından McCloskey'nin eserlerinden hareketle söylemsel iktisat irdelenmeye çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MCCLOSKEY’NİN ESERLERİNDEN HAREKETLE SÖYLEMSEL İKTİSADIN İNCELENMESİ

Bir önceki bölümde genel olarak modernite ve postmodernitenin iktisattaki uzanımlarına daha özelde ise postmodernist iktisadın analizlerinden biri olan ‘söylemsel iktisat’a ilişkin literatürdeki örneklerden hareketle ‘söylemsel iktisat’tan ne anlaşıldığı ortaya koyulmaya çalışıldı. Bu bölümde ise McCloskey’nin ‘söylemsel iktisat’ ya da ‘söylem çözümlemesi’ analizi ile konu detaylandırılacak ve örneklenecektir.

3.1. MCCLOSKEY VE SÖYLEMSEL İKTİSAT

D.N.McCloskey’nin iktisadın pek çok farklı alanında eserleri bulunmaktadır. 1968 yılında Milton Friedman ile Chicago Üniversitesinde çalışmaya başlayan McCloskey burada daha çok fiyat teorisi üzerinde çalışmış ve on iki yıl kadar Chicago’da kalmıştır. McCloskey 1979 yılında Iowa Üniversitesi’nde çalışmaya başlamış ve burada iktisat tarihi, etik, retorik ve feminist iktisat alanlarında eserler vermiştir. McCloskey’nin iktisadın farklı alanlarında yaptığı bu çalışmalarda dünya görüşü, ideolojisi ve iktisat anlayışındaki değişimlerin izlerini görmek mümkündür. Şöyle ki yaşamındaki, anlayışındaki dönüm noktaları onun iktisada bakış açısını değiştirmiş ve bu

da eserlerine yansımıştır.ⁱ McCloskey'e bu bağlamda bakıldığında 'bilimin onu uygulayan öznesinden bağımsız olamayacağını' bir örneği olduğu da söylenebilir.

Bu çalışmanın konusu temelinde McCloskey'nin 'söylemsel iktisat' ve 'retorik' üzerine vermiş olduğu eserler irdelenecek, diğer alanlarda yapmış olduğu çalışmalar ise ele alınmayacaktır. Öncelikle McCloskey'nin bakış açısıyla 'söylemsel iktisat'ın temel argümanları ortaya koyulacak, ardından da McCloskey'nin bu alanda vermiş olduğu eserlerin bir irdelemesi yapılarak, bu eserlerden hareketle 'söylemsel iktisat'ın ne olduğu ve önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

McCloskey'e göre dil ifadenin bir aracı olduğu için oldukça önemlidir. Bununla birlikte farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde ve farklı deneyimler sonucunda kullanılan dil ve bu dile içkin olan tüm söylemler farklılık göstermektedirler. Bunun bir örneği de aynı sözcüğe farklı dillerde farklı anlamlar atfedilmesidir. Örneğin 'bilim' sözcüğü 19.yüzyıl sonlarına kadar İngiliz dilinde de bugün olduğu kadar büyük bir saygınlığa sahip değildir. Ancak 19. Yüzyılla birlikte ortaya çıkan akımlar 'modern bilim' anlayışını doğurmuş ve 'bilim' sözcüğüne de büyük bir 'saygınlık' getirmiştir. 1867 de Oxford İngilizce sözlüğünde 'bilim' kelimesi için kullanılan ifade, İngilizlerin çoğunlukla kullandığı gibi, Fizik ve deneysel bilimleri kapsamakta, teoloji ve metafiziği ise dışarıda bırakmaktadır. Almanca' da ise Wildhagen/Heraucourt sözlüğünde geçen tanımlamada klasik bilim tanımı beşeri bilimler için kullanılırken, sanatı da kapsamak için ise tarihsel-felsefi bilimler ifadesi kullanılmıştır (McCloskey,1985:20-23). Diğer dillerde felsefe, tarih ve hatta sanat bilim dışına itilmek yerine bilime dahil edilmeye çalışılırken, İngiliz dilinde bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Doğa bilimleri 'bilim' olarak kabul edilirken, sosyal ve beşeri bilimler yaygın olarak kabul gören bilim tanımının dışında tutulmuştur.

ⁱ McCloskey hayatındaki köşe taşlarını ve yaşadığı değişimleri bir biyografik kitapta "Crossing: a Memoir" toplamıştır. Bu kitap iktisatçı kimliği ile McCloskey'nin bakış açısındaki farklılaşmaları Donald'dan Dee'ye ve Deidre'ye doğru giden yolculuğu ile paralel bir biçimde değerlendirebilmek bakımından oldukça önemlidir.(1999).

Modern bilim anlayışının bilime getirmek istediği bu ‘saygınlık’ hem doğa bilimlerini daha farklı bir biçimde konumlandırmakta hem de bilim ile diğer bilme biçimleri arasına keskin bir sınır çizmektedir. (McCloskey,1989:228).

McCloskey’ ye göre 19.yüzyıl sonlarına kadar kimsenin bilim ile bilim olmayanı ayırmaya ilişkin bir derdi, bu konuda bir rahatsızlığı yoktur. Ancak 19. yüzyıl sonlarından başlayıp bugüne uzanan süreçte bu sınırın çizilmesi oldukça önemli bir mesele haline gelmiştir. İşte bu bağlamda iktisat bilim midir yoksa değil midir soruları sıkça sorulmaya başlanmıştır. İktisadın naif bir retoriğe sahip olduğunu ve bu sebeple pek de alışılmamış problemleri içinde barındırdığını, bununla birlikte bir ‘bilim’ olduğunu savunanların yanı sıra iktisadın fazla ‘insani’ bir disiplin olduğu görüşünde olanlar da mevcuttur. Onlara göre iktisat fazla insani olduğu için ‘bilim’ olarak nitelendirilmesinde problemler oluşmaktadır. Öte yandan bilimin zaten ‘insani’ olması gerektiği çünkü insanlar için yapılmakta olduğu görüşünü savunanlar da mevcuttur (McCloskey,1985:22-23). Modernist bilimin savunucularına göre bilim olanla bilim olmayanı birbirinden ayırmak mümkündür. Buna göre bir çizgi çekerek çizginin bir tarafında kalanlar bilim diğerleri bilim değil biçiminde yaptıkları bu ayrımı şu biçimde bir tablo göstermek mümkündür:

Bilim	Bilim Olmayan
Bilimsel	İnsani
Gerçek	Değer
Hakikat	Seçenek
Nesnel	Öznel
Pozitif	Normatif
Katı, duygulara önem vermeyen	Duygulu, sezgili
Kesinlik	Belirsizlik
Şeyler	Kelimeler
Bilme yetisi	Hisler
Sert	Yumuşak
Yang,	Yin
Eril	Dışıl

Tablo 1: Bilim ile Bilim Olmayı Birbirinden Ayıran Sınır Çizgisiⁱ

Yukarıdaki tabloda bilim ile bilim olmayan arasına bir sınır çizgisi çekilmiş ve sınırın sol tarafında bulunanlar bilime atfedilen özellikler olarak belirtilirken sağ tarafında kalanlar bilim olmayı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu durumda bilim nesnellik, pozitivizm, kesinlik ve hakikat üzerine kuruluyken, sezgiler, değer yargıları öznellik ve duygular bilimin dışında kalmaktadır. McCloskey'e göre bilim ve bilim olmayı birbirinden

ⁱ Bu tablo McCloskey(1985:176)'den alınmıştır. Ancak tabloyu bu haline getiren Julie Nelson'dur. Nelson bu tabloyu feminist iktisatla ilgili argümanlarını güçlendirmek amacıyla kullanmıştır.

ayırırken bu denli keskin çizgilerin kullanılması anlamlı değildir; böyle bir çizgiye gerek olup olmadığı dahi tartışmalıdır.

İşte bu noktalardan McCloskey iktisatçıların modernist, temelci (foundationalist) ve Kartezyen epistemolojilerini eleştirmektedir. Ona göre bilimin, bilim olanla bilim olmayanı ayırmak ya da hakikati aramak gibi işlevleri yoktur. Bunun yerine bilim karşısındakini söylediklerine ikna etmeye, diğer bir ifadeyle ‘retorik’e dayalıdır. ‘Retorik’ kavramını disiplin altına alınmış konuşma olarak tanımlayan McCloskey’e göre iktisatçıların söyleme ilişkin iki tavır takınırlar: resmi retorikⁱ ve örtük retorikⁱⁱ. ‘Resmi retorik’ iktisatçıları modern anlamda bilimciler olarak nitelendirmektedir. Ya da iktisadın resmi retorisi ‘modernist’ tir. Çünkü iktisat resmi retorik olarak ‘bilimsel’ yöntemler izlediği iddiasındadır. Buradaki bilimsel yöntemler, genel olarak kabul gören, mantıksal pozitivizm, davranışçılık, işlemselcilik ve varsayımsal tümünden gelimsel düşüncelerin tümüyle paralel yöntemlerin bir karmasıdır. Kullanılan bilimsel yöntemler çoğunlukla 19.yüzyıl fiziğini temel almaktadır. Bu sebeple McCloskey böyle ‘bilimsel’ yöntemler izleyen bir disiplinin resmi retorisinin ‘modernist’ olduğu görüşündedir. McCloskey’e göre ortaya çıktığı dönemde iktisada ve diğer pek çok sosyal disipline model olan modernizmin bazı çıkarımlarını şu biçimde sıralamak mümkündür (1985:146-147):

- *“Tahmin(öndeyi) ve kontrol bilimin odağındadır.*
- *Sadece gözle görülebilen tahminler ya da uygulamalar teorisinin gerçekliği ile ilgili olabilir.*
- *Gözle görülebilirlik, nesnel, yenilenebilir deneyleri gerektirir. İnsanlara soru sorularak yapılan anketler kullanışsızdır, çünkü insanlar yalan söyleyebilir.*

ⁱ Resmi retorik McCloskey’nin kavramsallaştırmasıyla bir konuda karşısındakini ikna etmeye çalışan kişinin bunu açıkça yapması biçiminde ifade edilebilir.(1985:6)

ⁱⁱ Örtük retorik ise McCloskey’e göre karşısındakini ikna etmeye çalışan kişinin bunu üstü kapalı bir biçimde yapması olarak ifade edilebilir. Örneğin iktisat ders kitaplarında da örtük retorik kullanılmaktadır. (1985:6)

- Sadece ve sadece bir deney sonucunda bir teorinin yanlış olduğuna karar verilebilir.
- Nesnellik değerlidir. Öznel gözlemler, iç gözlemler, bilimsel bilgi değildir, çünkü öznellik ve nesnellik arasında hiçbir bağlantı yoktur.
- Kelvin'in ünlü özdeyişi: "eğer ki bir şeyi rakamlarla ifade edemiyorsan, bilgin sığdır ve tatmin edici değildir". (Kelvin 1983) Jacob Viner in bu söze karşılık "evet ve eğer numaralarla ifade edersen sığ ve tatmin edici olmaz" demiş, Frank Knight ise "hesaplayamıyorsan bir şekilde hesapla" diye karşılık vermiştir.
- İç gözler ve meta-fiziksel inançlar estetik değildir ve sadece hipotezin keşfedilmesinde belki yararlı olabilir. Ama hipotezin doğruluğunun kanıtlanmasında kesinlikle kullanışlı değildirler. Çünkü kanıtlama zamanlar üstüdür.
- Bilimseli bilimsel olmayandan, pozitif normatiften ayırmak yöntemin işidir.
- Bir olayın bilimsel açıklaması kanun oluşturacak başka olaylar doğurur.
- Bilimci (iktisatçı) değer yargısı, ahlak ya da sanat üzerine hiç bir şey söylememelidir.
- Hume'un Çatalı: bir kütüphaneye gittiğinizde elinize aldığınız kitap "Nicelik ya da sayılarla ilgili herhangi bir soyut anlatım içeriyor mu?" "Olgu ve varoluş sorunlarıyla ilgili deneyimsel bir anlatım içeriyor mu?". Eğer her iki soruya birden verdiğiniz cevap hayırsa o zaman o kitabı ateşe atın, çünkü safsata ve yanılsamadan başka bir şey içermez."

Öte yandan modernizme/pozitivizme bir alternatif yaratmak, ya da modernizmi/pozitivizmi eleştirmek çoğunlukla irrasyonalizmi gündeme getirmektedir. Ancak McCloskey'e göre modernizmin/pozitivizmin alternatifi

irrasyonalizm değildir. Modernizm/pozitivizm dışında bir görüş savunmak da “*bilimi düşmanların kucağına terk etmek*” anlamına gelmemektedir (1985:167-171). Pozitivizm McCloskey’e göre 1930’lu yıllarda felsefede geçerliliğini yitirmiştir. Ancak pozitivizmin öldüğü düşüncesi iktisatta bugün hala kabul gören bir düşünce değildir. Pek çok iktisatçı (McCloskey’e göre özellikle de ‘genç’, ‘yeni mezun’ iktisatçılar) pozitivizmi benimsemekte ve yegane yöntemin pozitivizmin önerdiği yöntem olduğunu düşünmektedir. Çünkü tarih ya da edebiyat yerine iktisat çalışmaya karar veren birisi daha elle tutulur çalışmalar yapmak istemektedir. (1989:225-226).ⁱ

İktisatta modernist yönetime temel karşı çıkışların nedeni ise modernizmin kural-bağımlı bir yöntemi desteklemesidir. Eğer iktisatta kural-bağımlı bir yöntem kullanılacaksa, o zaman kural koyucunun günümüzdeki ve gelecekteki tüm iktisadi olaylara ilişkin bilgisinin tam olması gerekir. Bu noktada modernizm ‘kupaların kraliçesi’ gibidir. Ve ne olursa olsun bir yöntemin sınırlayıcı ve kural koyucu olmamalıdır. Modernizme eleştirel baktığı iddiasında olan iktisat okulları da kendi içinde kural koyucu yöntemlere sahiptirler ve bu kurallarına da sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde modernizmin ve pozitivizmin iktisattaki uzanımı olan neo-klasik iktisattan çok da farklı değildirler(1985:159-167):

“Örneğin Marksist iktisat yönteminin kuralları:

- şimdiye kadar olan tüm toplumların tarihi bir sınıf mücadelesi tarihidir,
- istatistik kullan çünkü istatistik kullanmak bilimseldir,
- yanlış anlayışlardan bulaşabilecek olan açıklamalara karşı dikkatli ol,

biçiminde ortaya koyulurken;

Neo-klasik yöntem tüm İngilizce konuşan dünyayı hakimiyeti altına alarak şöyle söyler:

ⁱ McCloskey kendi yaşamının da bu paralelde ilerlediğini ifade ederek, niçin artık pozitivist bir iktisatçı olmadığını da bu çerçevede açıklamaktadır.(1989).

- şimdiye kadar olan tüm toplumların tarihi bencil bireylerin birbiriyle etkileşimini ifade eder,
- istatistik kullan çünkü istatistik kullanmak bilimseldir,
- gözlemlenemeyen ya da yanlışalanamayan açıklamalara karşı dikkatli ol.

Avusturya Okulu yöntemi ise:

- şimdiye kadar olan tüm toplumların tarihi bencil bireylerin birbiriyle etkileşimini ifade eder.
- İstatistiklere temkinli yaklaş, çünkü onlar geçici, hayal ürünü uydurma icatlar olabilir.
- Avusturya okulu yöntemi dışında kalan açıklamalara karşı dikkatli ol” şeklinde ifade bulmaktadır.

Üç yaklaşımın da ifadeleri aslında aynı sonuca varmakla beraber yalnızca bunu ifade ederken kullandıkları dil birbirinden ayrılmakta ve bu paralelde bakış açılarını yansıtmaktadır.

Bunun gibi daha pek çok okulun ya da onların içinden doğacak başka okulların da görüşlerini yazmak mümkündür. Her bir ekol kendi öznel deneyimleri çerçevesinde kurallar oluşturarak bu kurallara bağlı kalmanın bir zorunluluk olduğu iddiasındadır. İşte McCloskey’nin bir başka karşı çıkışı ise bu gibi kural koyucu yöntem anlayışlarının iktisada bu denli hakim olmasınadır.

Tüm bu nedenlerden ötürü McCloskey iktisada retorik yaklaşımın ya da ‘söylemsel iktisat’ın iktisadı bugün olduğundan daha alçak gönüllü, daha toleranslı ve daha insani hale getirebileceğini ifade etmektedir. Çünkü ‘söylemsel iktisat’ karşılıklı konuşmaların bir ürünü olarak ortaya çıkacak, bu sayede anlaşmazlıklar daha kolay çözüme ulaşabilecektir (1985:186).

3.2. MCCLOSKEY’NİN ESERLERİNDEN HAREKETLE SÖYLEMSEL İKTİSAT

Bu alt başlıkta McCloskey’nin ‘retorik’ ve ‘söylemsel iktisat’ çözümlemelerine ilişkin kitap ve makaleleri seçilerek iktisatta ‘söylem çözümlemesi’ nin önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede ‘söylemsel iktisat’ın, iktisadın, iktisatçının söylemi olduğu, söylemin ise söyleyenden bağımsız olamayacağı; bu bağlamda evrensel ve nesnel bilim iddiasının güçlüğü ve evrensel ve nesnel bilim yaptıkları iddiasında olan bilimcilerin yaptıklarının da aslında bir retorik, bir söylem olduğu; iktisat ve hatta tüm disiplinlerⁱ için geçerli olan tek ve evrensel bir dil olamayacağı gibi argümanları McCloskey’nin ilgili çalışmalarındaki örneklerden hareketle aktarılacaktır.

Şöyle ki “Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Sözeldir” alt bölümünde modernist iktisatçıların karşılardakini ikna etmeye çalışırken, modernist araçlar ile iddialarını açıklayamasalar bile sözel araçlar yardımıyla iddialarını geliştirdikleri ve bu biçimde karşılardakileri ikna etmeye çalıştıkları ortaya konulmaya çalışılacaktır. “Matematiksel İktisatçılar da Sözel Araçlar Kullanır” alt bölümünde Samuelson’un “İktisadi Analizin Temelleri” isimli ders kitabından hareketle kendisini matematiksel iktisatçı olarak tanımlayan bir iktisatçının dahi ikna ederken sözel araçlardan nasıl yararlandığına ilişkin McCloskey’nin yorumu ele alınacaktır. “İktisatta Metafor Kullanımı” alt bölümünde Solow’un “Teknolojik Değişim ve Toplam Üretim Fonksiyonu” isimli makalesinden McCloskey’nin seçtiği bir paragraf aracılığı ile yine kendi yorumları çerçevesinde iktisadın metaforik yapısı ve iktisatta kullanılan metafor ve söz sanatları deşifre edilecektir. “İktisatçılar Ne Söyler-Ne Söylemek İster: John Muth’un Makalesinin Söylem Çözümlemesi İle Okunması” alt bölümünde ise McCloskey’nin John Muth’un “Rasyonel

ⁱ İngilizce “science” teriminin karşılığı Türkçeye her ne kadar “bilim” olarak geçmiş de olsa, burada bilim yerine disiplin sözcüğünü kullanmak daha uygun görülmüştür. McCloskey’nin bilime bakışı ve zaten yapılanın bilim olmadığı yönündeki argümanları “disiplin” sözcüğünün kullanılmasının daha uygun olduğunu düşündürmüştür.

Bekleyişler ve Fiyat Hareketleri” makalesinden hareketle, bir iktisatçının söylediği ile söylemek istediğinin farklılaştığı durumlar üzerine yaptığı çıkarımlar doğrultusunda iktisadın ne tür bir ikna sanatı olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak “Hukuksal Bir İktisadi Retorik ya da Coase’un Retoriği” bölümde Coase’un makalesinden yola çıkarak, McCloskey’nin Coase’un retoriğine ilişkin iddiaları doğrultusunda iktisadın farklı, hatta bilime uzaklığı doğrultusunda ötekileştirdiği bir disiplinin retoriğini nasıl kullandığına ilişkin ilginç bir örnek ele alınacaktır.

3.2.1. ”Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Sözeldir”ⁱ

McCloskey’e göre bilimcilerⁱⁱ diğer bilimcileri kendi iddialarına inandırmak isterler. Bunu yapmak için kullandıkları araçlardan biri de kuramlardır, ya da başka bir ifadeyle bilimcilerin diğer bilimcileri ikna etmeye çalışma çabaları kuramları doğurmuştur. Her bilimci kendi ikna aracını şekillendirmek için bir takım araçlardan yararlanır. Bu araçlar sayesinde de ortaya koyduğu kuramı daha inandırıcı hale getirir ve ‘bilimsel’ bir iddiada bulunmuş olur. McCloskey’e göre “bilimsel iddialar, bilimsel gelenekteki faaliyet alanında, bilim temsilcileri tarafından alışlagelen söyleyiş biçimleri aracılığıyla, doğayı veya insanı bir diğer bilimciden daha iyi tanımlamak amacıyla yapılan söylemlerdir”(McCloskey,1985:23-24).

İktisat bilimciler de tıpkı diğer bilimciler gibi kendilerini ve diğerlerini ikna etmek amacıyla kuramlara başvururlar. Kuramlarını temellendirirken

ⁱ Bu bölüm McCloskey’nin Rhetoric of Economics kitabında 23-28 sayfaları arasındaki bölümden alınan örnek çevresinde değerlendirileceği için başlık olarak da McCloskey’nin seçmiş olduğu başlığın kullanılması uygun görülmüştür.

ⁱⁱ McCloskey kitabında(1985) “bilimci” olarak bir tanımlama yapmaktadır. Bunun nedeni bu kişilerin kendilerinin “bilim yaptıkları iddiasında olmalarından” kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada McCloskey’nin yapmış olduğu bu tanımlama uygun görüldüğü için “bilimci” sözcüğü aynen kullanılmıştır.

kullandıkları araçlar ise aslında onların hangi epistemolojik yapı içerisinde yer aldıklarını gösterir niteliktedir. Modernist iktisat bilimcileriⁱ kuramlarını temellendirirken modernist araçlarⁱⁱ kullanmayı daha uygun bulmaktadırlar. Bu modernist araçlar ‘nesnellik’ niteliği taşıdığına inanılan araçlardır. Ancak McCloskey’e göre kendini modernist olarak niteleyen iktisatçılar bile zaman zaman ikna etmeye çalışırken modernist araçların dışındaki araçlardan yararlanmaktadırlar. Bu araçların bazıları ise ‘edebi’ nitelik taşıyan, diğer bir ifade ile sözel araçlardır (1985:23).

McCloskey herhangi bir disiplinin, örneğin iktisadın, bir ‘bilim’ olmasının, onun aynı zamanda edebi bir metin olamayacağı anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Ona göre bir disiplin için ‘edebi’ ifadesi kullanıldığında ilk etapta bu, o disiplinin drama, şiir ya da roman üzerine bir çalışma olduğunu düşündürebilir, ancak her edebi metnin mutlaka edebiyat sanatına dahil olduğunu düşünmek de yanıltıcı olacaktır. Bununla birlikte McCloskey söz gelimi “iktisat bilimseldir” cümlesinin de aslında edebi bir ifade olduğunu ileri sürmektedir. Bu cümle McCloskey’de kendi ifadesiyle: *“iktisatçılar bir takım kontrollü deneyler yaparlar, bu deneylerin sonucunda matematiksel bulgulara ulaşır ve bu bulgulardan yola çıkarak da kuramları oluştururlar, buldukları sonuçların ise ‘nesnel’ olduğu iddiasındadırlar.”* gibi çağrışımlar uyandırmaktadır. Bunlara ek olarak McCloskey’e göre iktisatçılar, *“buldukları sonuçlar geçerliliğini yitirseler bile ortaya koydukları (matematiksel bulgularla desteklenmiş) kuramların var olmaya devam edeceğini”* düşünmektedirler. Bu açıdan bakıldığında *“iktisat bilimseldir”* ifadesiyle *“iktisat edebi bir metindir”* ifadesi birbiri ile çelişen ifadeler değildir. Diğer bir deyişle iktisadın bilimsel olması aynı zamanda edebi bir ifade biçimi olamayacağı sonucunu beraberinde getirmez. (1985:23)

ⁱ Burada sözü geçen modernist iktisat bilimci daha önce sözü geçen(s.16,s.51) modernist bilimciler ile özdeş olarak kullanılmıştır.

ⁱⁱ Modernist olarak kabul edilen araçlar pozitivist bilginin bilgi/bilim anlayışı uyarınca bilimsel olarak nitelenen araçlar olarak düşünülebilir. Pozitivizm ve modernite ilişkisi de daha önce bu bağlamda ele alınmıştı(s.16).

Modern bilim anlayışı ve onun doğurduğu modernist iktisat yaklaşımları sözel ifadeleri ‘nesnel’ olmadıkları için bilimsel olarak değerlendirmemektedir.ⁱ Ancak McCloskey’e göre iktisadın sözel anlatımı da mümkündür. Hatta yöntembilimden bir mücevher satıcısının karşısındakini ikna etmesine kadar, diğer bir ifade ile en soyuttan en somuta kadar farklı aşamalarda iktisadın bu ‘sözel karakteri’ kendini göstermektedir. Bir iktisat makalesini okurken de iktisadın sözel karakteri fark edilebilir. Makalenin yazılış biçimi, anlattığı hikaye gibi pek çok unsur bunu destekler niteliktedir (1985:23).

“İktisadın sözel karakteri” ile anlatılmak istenen, matematiksel ifadeler, formüller veya ispatların iktisadın yegane ifadesi, ya da iktisatçının hikayesini anlatabilmesi için tek araç olmadığıdır. İktisadın matematiksel ifadesi mümkün olduğu gibi, sözle ifadesi de mümkündür. Bununla birlikte sözle ifade iktisatta oldukça sık karşılaşılan bir ifade biçimidir. Hem günlük hayatta, hem de akademiada bunun pek çok örneğine rastlanmaktadır.

Bu örneklerden biri de ‘talep kanunu’ dur. Pek çok iktisatçı talep kanununa ve bu kanunun ispatına, gerek makalelerinde, gerekse anlattıkları derslerde yer vermektedirler. Basitçe talep kanunu, “bir malın fiyatı arttığında o mala olan talebin azalacağını”ⁱⁱ ifade eder. Bu bağlamda talep eğrisinin negatif eğimli olması da talep kanunu ile açıklanabilir.ⁱⁱⁱ Talep edilen mal ve fiyat arasındaki ters yönlü ilişki talep eğrisinin niçin negatif eğimli olduğunu ve dolayısıyla da talep kanununun ortaya çıkış nedenini ifade etmektedir.

McCloskey’e göre ‘talep kanunu’ nu açıklayan ve onu ispatlamak isteyen iktisatçı bunun için bazı araçlar kullanılır ve bu araçlarla talep kanunun inandırıcılığını artırmak ister. Kullandığı bu araçlar ise çoğunlukla sözel karakterlidir. Bir iktisatçı “talep eğrisi negatif eğimlidir” dediğinde ve

ⁱ Bilim ile bilim olmayanı bir sınır çizgisi ile birbirinden ayırma çabasının bir ürünü olarak sözel ifadeler modernist bilimciler tarafından bilimsel bir araç olarak kabul edilmemektedirler.(bknz.s.77)

ⁱⁱ Bknz. Dinler, 2009:52; Türkay, 1995:40; Parkin, 2003:59.

ⁱⁱⁱ Veblenin gösteriş etkisine göre talep eğrisi pozitif eğimlidir. Bu durum ise iktisatçının argümanlarının iktisatçının görüşünden bağımsız olamayacağını ve durum odaklı olduğunu gösterir niteliktedir

karşısındakini buna ikna etmeye çalıştığında, farkında olsun ya da olmasın yaptığı bir retoriktir ve kendisi de bir ‘dil oyuncusudur’. Gösterdiği performans ise ortaya attığı iddianın ikna ediciliğini artırma amacı gütmektedir (1985: 23-24).

McCloskey, iktisatçıların talep kanunun inandırıcı olduğuna ikna etmek için bazı nedenleri olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenleri de aşağıdaki biçimde açıklamaktadır (1985:24-25):

- Bazen istatistiksel testler kanunu doğrulamaz. Yani yapacağınız bir anlamlılık testi, ya da istatistiksel testler bu gibi alanlarda yeterli olmayabilir. Testin sonucunda ise fiyat ile talep edilen miktar arasında pozitif bir ilişki çıkabilir. Bu durumda ‘talep kanunu’ nu test ile doğrulamak mümkün olamayacaktır.
- Kanunun anlatım ile ifadesinden ziyade sayısal gösterimlerle ortaya koyulmasına ilişkin çabalar piyasadan piyasaya farklılık göstermektedir. 1924’ten beri talep eğrilerini, çiftlik domuzları ve mısıra ilişkin istatistiklerle (verilerle) uyumlaştırmaya çalışan tarım iktisatçıları söz konusudur. Bu istatistiklerden türetilen talep eğrileri, talep kanunun öngördüğü eğimle bazen uyum göstermiş, bazen de göstermemiştir. Bu çalışmaların en ayrıntılı ve kapsamlılarından birisi olan Houthakker ve Taylor’ ın 1970’ler Amerikan ekonomisindeki tüm ürünleri kapsayan araştırmalarındaki bulgular da talep kanunu destekleme konusunda oldukça zayıf kalmışlardır. Bezeri pek çok durum gibi bu örnekte de kanunun çalışmasına ilişkin olarak hesaplama öncesinde içkinleştirilen düşünce, aslında farkındalıktan uzak nesnelliğin iddialarının, içgörü, analogi vb. sağduyu unsurları üzerine inşa edilmiş biçimdir. McCloskey Ekonometrisyenlerin bu sorunu dikkate almaya başladıklarını, ama hesaplama öncesi retorikleri konusunda hala kat edecek çok yolları olduğunu ifade etmektedir.

- Bazı iktisatçılar talep kanunu doğrulamak için bir takım deneysel testler yapmışlar ve bu testlerin kanunu doğrulamadığı örneklerle karşılaştıklarında kanunun “akıllı fareler için doğru ancak kafası karışmış insanlar için yanlış olduğu” ‘bulgusuna’ ulaşmışlardır. Bu bulgu son derece ilgi çekici olmasına rağmen kanunda savunulan argümanla çelişmesi nedeniyle büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

İktisatçıların talep kanununun inandırıcılığına ikna etmek istemelerinin nedenleri, aslında talep kanununun doğruluğunu modernist bilimin araçları ile destekleyememelerine dayanmaktadır. Bu sorun onları kanundan vaz geçmeye ya da kanunu geçersiz kılmaya yöneltmemiştir. Şöyle ki talep kanununu modernist bilim araçlarıyla açıklayamamalarına rağmen iktisatçılar, kanunun geçerli olduğuna inanmaya ve ikna etmeye çalışırken bu kanundan yararlanmaya devam etmişlerdir. Bunu yaparken de kanunun inandırıcılığını kuvvetlendirmek adına ‘modernist olmayan araçlar’ (sözel karakterli araçlar) kullanmışlardır. McCloskey bu modernist olmayan araçları ise şu şekilde sıralamıştır (McCloskey, 1985:25-27):

- “‘içgörü’(introspection) bir kanuna olan inancın temeline oturmaktadır. İktisatçılar, “benzin fiyatları yükselirse ne yaparım?” diye kendilerine sorarlar ve “benzin tüketimi azaltırım” cevabını verirler. Öyleyse benzin fiyatları arttığında iktisatçının benzine olan talebi azalmıştır. Bu durumda iktisatçı kendi davranışlarından yola çıkarak ‘talep kanununu’ nun doğruluğuna ilişkin destekleyici bir araç bulmuş olur. ‘içgörü’ bu kanuna hem kendini hem de başkalarını inandırmak için oldukça kullanışlı bir araç gibi görünmektedir. Ancak bu araç açıkça bilimcinin kendi deneyimlerini yansıttığı için ‘nesnel’ olmaktan oldukça uzaktır”.

Modernist bilim anlayışı ‘nesnelliği’ temel almakta ve bu bağlamda kişisel deneyimleri dışarıda bırakmanın ve böylece bilimsel iddialara ulaşmanın mümkün olduğunu iddia etmektedir. Ancak bir kanunu ya da kuramı inandırıcı hale getirmek için de kişisel deneyimlere başvurmaktan geri

durmamaktadırlar. Bu durumda kendi ifadeleri ile 'bilimsel olmayan' bir araçtan yararlanmış olmaktadır.

- Düşünsel deneyimler(süreçler) de fizikte oldukça yaygın olarak kullanılmakta ve ikna etmeye yardımcı bir araç olarak değerlendirilmektedir. İktisatçı bu kez de "benzin fiyatları iki kat arttığında diğer insanlar ne yapar?" sorusunu yöneltir. Bu soruya verdiği cevap da kendi deneyimleri ile paralellik gösterir. Diğer bir deyişle iktisatçı benzin fiyatları arttığında diğer insanların da benzin tüketimlerini düşüreceği sonucuna ulaşır. Kendisi için geçerli olan durumun başkaları için de geçerli olacağı sonucu, başkalarını da kendini de kanuna inandırmak için kullanılabilecek başka bir araç olarak görülmektedir.

Bu noktada iktisatçı kendi öznel deneyimleri ile ulaştığı bir olgunun başkaları için de geçerli olacağı kabul etmektedir. Yaptığı bu akıl yürütme kanunun inandırıcılığını artırmak ve bunu başkalarına da kabul ettirmek adına oldukça yararlıdır. Ancak bu duruma modernist bilim çerçevesinde bakıldığında, iktisatçının kullandığı bu akıl yürütme biçiminin modernist araçlar ya da modernist epistemoloji ile örtüşmediği görülebilir. Çünkü öznel deneyimlere dayanan bu akıl yürütme nesnellik iddiasının tamamen dışında kalmaktadır.

- Yaşamdan sterilize edilmeden yapılan kontrol dışı deneyimler ya da büyük örneklemeler de bir ölçüde ikna edici olabilmektedir. Örneğin 1973-74 te yaşanan petrol şoku, talep kanununun günlük hayattaki bir yansıması gibidir. Petrol fiyatları iki katına çıkmış ve kişiler petrol tüketimlerini azaltmışlardır. İktisatçılar bu konuda kolaylıkla bir çıkarımda bulunurken, iktisatçı olmayanlar bu çıkarımı yapmakta başarılı olamamışlardır.

Kanunu ampirik olarak sınamak yerine burada genele ilişkin bir örnekten hareketle kanunun geçerliliğine ilişkin bir çıkarımda bulunulmuştur. Modernist bilim yöntemine göre önce kuram ya da kanunun ortaya

koyulduktan sonra ampirik olarak onun sınanması gerekir. Burada bu durum tam tersine çevrilerek modernist yöntemin kullandığı sistematik yerine onun tersi kullanılmıştır.

- Piyasalara ilişkin olarak ticaret ehilleri tarafından ortaya koyulan ‘töresel bilgiler’ de ikna için oldukça elverişlidir. Piyasayı tanıyan ve ona ilişkin olarak çıkarımlarda bulunan bir ticaret ehli, fiyatları düşürdüğünde satışlarının artacağını kestirebilir. Ticaret ehlinin bu biçimdeki düşüncesi ‘töresel bir bilgi’ gibi kuşaktan kuşağa aktırılacak ve talep kanunun işlediğine ilişkin iken edici bir argüman olarak kullanılabilecektir.

Ticaret ehli olarak kabul edilenlerin kişisel deneyimlerine dayanan bu argüman akademik iktisatçılar tarafından ad hominemⁱ bir görüşten ibarettir ancak karşısındakileri iken etme açısından son derece başarılı bir araçtır.

- Akademide otoriteler tarafından oluşturulmuş ‘töresel bilgi’ de kanuna karşısındakileri inandırmak için kuvvetli bir argümandır. Otorite olarak kabul edilmiş iktisatçılar talep kanunun geçerli olduğunu düşünüyor ve doğruluğuna inanıyorsa, o zaman onların takipçileri de bu kanunun doğruluğuna inanmaya devam edeceklerdir. Akademik bilgi bir kuşaktan diğerine aktarılmış olacaktır. Zaten arkadan gelen kuşağın kanunun doğruluğuna inanmaması böyle bir durumda çok da olası değildir.

Yukarıdaki iki argüman birlikte ele alındığında aslında birbirinden çok farklı bir önerme içermediği görülebilir. Ticaret ehli tarafından ortaya koyulan ‘töresel bilgi’ de, akademik otoriteler tarafından ifade edilen ‘töresel bilgi’ gibi aynı amaca, ikna etme amacına, hizmet etmek için ileri sürülmüştür. Bu örneklerde bilgiyi ortaya koyan kişinin kimliği oldukça önemlidir. Her iki

ⁱ Bir argüman ortaya koyulurken o argüman yerine onu ortaya koyan kişiye karşı çıkmak biçiminde tanımlanabilen “ad hominem” kavramı burada da benzer bir anlam ifade etmek için kullanılmıştır. Bu düşünceye “ad hominem” denilmesinin nedeni akademik iktisatçılar için düşünceyi ortaya atan kişinin bir otorite, ya da saygı uyandıran bir kimse olarak görülmemesidir.

durumda da söyleyenin kimliğinden ötürü bilginin doğruluğuna inanma söz konusudur.

- Bir kanunun simetriği varsa bu da ikna etmek için oldukça iyi bir gerekçedir. Eğer bir arz kanunu varsa o zaman onun simetriği olan bir talep kanunun olması da şaşırtıcı olmayacaktır. Arz kanunun varlığı talep kanunun varlığına ve doğruluğuna ilişkin oldukça iyi bir ikna etme aracıdır.
- Talep kanunun tanımı başlı başına güçlü bir argümandır. Matematiksel olarak ifade edildiğinde ise gücü tamamen artar. Benzin fiyatları örneğine geri dönecek olursak, benzin fiyatlarındaki yükseliş kişilerin tüm mallarla olan taleplerinde bir azalmaya neden olacaktır. Talep kanunun tanımı gereği de böyle olması gerekir ki bu durum bir iktisatçıyı şaşırtmayacaktır.

Yukarıda sayılanların tümü bir analogi içerir. Örneğin petrol fiyatları herkesin ilgisini çeken bir konu olduğu için güncel örnek olarak petrol fiyatları seçilmiştir. Bu kanun dondurma ya da sinema bileti alırken geçerliyse petrol fiyatları içinde geçerli ve ikna edici olacak ve kanunun modernist araçlar ile ispat edilip edilmediği konusuyla pek kimse ilgilenmeyecektir. Petrol fiyatları için geçerli olan bu kanun ev fiyatları için de geçerli olabilir, ya da sağlık, işgücü, politika ve ya aşk için de geçerli olabilir. Analogi bilimin özüdür, ama kuşkusuz aynı zamanda sözel bir araçtır da.

Yukarıda sıralanan araçlar, pek çok modernist bilimci (iktisatçı) tarafından 'bilimsel' olarak nitelendirmemektedirⁱ. Öte yandan McCloskey'e göre modernist iktisatçılar 'bilimsel' olmadığını iddia etmelerine rağmen, bilimsel olmadığını farkında olarak ya da olmayarak, bu araçlardan sıkça yararlanmaktadırlar. Ayrıca bu iktisatçıların 'bilimsel' olarak nitelendirdikleri araçlar, daha önce de belirtildiği üzere talep kanunun inandırıcılığını

ⁱ Bu araçlar bir önceki bölümde (s.77) sözü geçen bilim ile bilim olamayanı birbirinden ayıran çizginin solunda kalmaktadır.

desteklemek konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Salt bu çerçevede değerlendirildiğinde modernist iktisatçıların kendi araçları ile kanıtlayamadıkları bu kanuna inanmayı bırakmaları gerekirdi. Ancak böyle yapmak yerine kanun inandırıcılığına ikna edebilmek adına modernist olmayan sözel(edebi-bilimsel olmayan) araçlara başvurarak hem talep kanuna inanmak hem de diğerlerini kanunun inandırıcılığına ikna etmek konusunda hem fikir olmuşlardır (McCloskey,1985:27).

Burada sözü geçen modernist olmayan araçların çoğunun temeli bilimcinin öznel deneyimlerine dayanmaktadır. Bu öznel deneyimler modernist iktisatçılar için çoğunlukla güvenilir değildir, güvenilir olabilmesi içinse en uç biçimde iktisatçının bir makine yaparak karşısındakinin bu öznel deneyimlerini yukarıda sözü edilen steril ortamda ‘somut’ bir biçimde görebilmesi gerekir (ki bu mümkün değildir). Bu sebeple de modernizm öznel deneyimlere bir önem atfetmez. McCloskey’e göre “bir modernist bilimci(iktisatçı) sabah kalkıp üstünü giyinirken ya da araba kullanırken şuuru yerindedir. Ancak işinin başına geçtiğinde, örneğin başını bir yere çarptığında onun ağrıyabileceğine inanmayı bırakır ”(McCloskey,1985:27). Diğer bir deyişle bir modernist bilimci işinin başına geçtiğinde aynı zamanda bir insan olduğuna inanmaktan vazgeçer.

McCloskey’nin modernist bilimcilere ilişkin bu yorumunun bir benzerini de Nelson (2003:34) şu biçimde ifade etmektedir:

“Sıradan bir günün sabahında neler yaparsınız? Sosyal bilimci şapkanızı giyip işe gitmeden önce neler yaparsınız? Belki sabah uyanıyor, pencerenizin dışında sallanan yeşil yaprakları görüyorsunuz. Mutfakta otururken kahvenin sıcak aromasının kokusunu alıyorsunuz. Sevdiginize bir günaydın öpücüğü veriyorsunuz. Gazetelerin başlıklarını okuyor, dünyanın bir başka ucundaki yeni bir terör olayının acısını hissediyorsunuz. Gününüzü planlıyorsunuz. Yapacaklarınızın bir kısmı alışkanlıklarınızla, bir kısmı ise o güne ilişkin seçimlerinizle ilişkili. Bunların hangileri daha fazla kazanma amacınıza hizmet edecek; hangileri sevdiğinizle birlikte olmanızı sağlayacak;

hangileri yeteneğinizi geliştirecek; hangileri çevrenizdeki düzeni kurup onaracak; hangileri insanlarla ilişkilerinizi düzenleyecek; hangileri anlamlı bir yaşam için gününüzü değerli kılacak? Zamanın geçtiğini hissediyor, bir sonraki yapmanız gereken şey için harekete geçiyorsunuz.

Fakat belki de zihninizin eğitilmiş ve ‘bilimsel’ yanını harekete geçirerek, bu deneyiminizin sadece bir duygu akımı olduğunu biliyorsunuz. Yeşillik yapraklarda değil, aroma kahvede değil, bunlar sinir sisteminizle karşılıklı hareket içinde belirli uzunluklardaki dalga veya parçacıklar; seviye ve empatiye ilişkin deneyimlerinizi sinir sisteminizin uyarıları, salgılar ve hormonlarınız yoluyla öğrendiniz. Bazı amaç ve değerlerin diğerlerinden iyi olduğuna ilişkin bazı duygularınız var, fakat bunların ‘öznel’ içgözlemsel ve kişisel olduğunu kavriyorsunuz; geçiminizi sağlamanın, kişisel (insani) duygularla hiçbir ilişkisi olmayan güçlü piyasa ilişkilerine bağlı olduğunu anlıyorsunuz. Zamanın geçtiğini hissediyor, ama zaman sizin için geçerken, evrenin hakikat ve düzenin değişmediğine inanıyorsunuz”. (çev. Serdaroğlu,2010:129-130)

Nelson’a göre de bir sosyal bilimci işinin başına geçtiğinde duygularından, öznel deneyimlerinden arınmak gibi bir kaygı içindedir. Bu kaygı ‘nesnellik’ ya da nesnel olabilme temeline oturmaktadır. Bu noktada bir sosyal bilimcinin ya da bir iktisatçının öznel deneyimlerini dışarıda bırakmak adına büyük bir çaba içinde olduğu söylenebilir. Ancak McCloskey’e göre yukarıda da değindiğimiz gibi kimi zaman bu öznel deneyimlerin bir ürünü olan ‘edebi’ ifadeler de iktisatçının ya da sosyal bilimcinin, farkında olsun ya da olmasın, ikna ederken kullandığı araçlara dönüşebilmektedir.

Öte yandan McCloskey’e göre modernist bilimciler öznel deneyimlerden bağımsız olarak değerlendirilmesi oldukça güç olan sözel ifadelerin destekleyici ve muhtemel, bilimsel iddiaların ise kesin olduğunu ifade etmektedirler. Fakat deneyler ya da grafiklerle çalışan bir modernist bilimci tüm bunların analogilere bağlı olduğunu ve hatta metafizik önermeler içerdiğini bilmelidir. Dolayısıyla modernist bilimciler bu çerçeveden

bakıldığında bilimsel iddiaların da destekleyici ve muhtemel olduğunu görebilir. ‘Sözel ifadelerin destekleyici ve muhtemel olması’ ile kastedilen, bunların bazı argümanların sunumunda kanıtlama ya da ispatlama amacıyla değil, zaten kanıtlanmış olan argümanların desteklenmesinde kullanılabileceğidir. Elbette ki bu iddiayı savunan modernist bir bilimcinin ‘sözel ifadeler’ in kesinliğinden bahsetmesi de mümkün olmayacaktır. Bu sebeple modernist bilimciye göre sözel ifadeler destekleyici olmalarının yanında kesin değil, muhtemeldirler. Ancak McCloskey’e göre söz konusu modernist bilimci ‘bilimsel’ iddiaların kesin olduğunu ileri sürmektedir. Fakat bunu yaparken göz önünde bulundurmadığı bazı noktalar vardır. ‘Bilimsel’ iddianın oluşabilmesi için modernist bilimcinin öznel deneyimlere, analojiye ve metafiziğe ihtiyacı vardır. Bunlar olmadan ‘bilimsel’ olarak nitelendirdiği argümanı ya da kuramı(iddiası) ortaya çıkamayacaktır. Bu durumda ‘bilimsel’ iddiaların da kesin olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Zaten McCloskey “yöntem ne olursa olsun kesinliğe ulaşamayacağını” ifade etmektedir (McCloskey,1985:27).

Özetleyecek olursak, McCloskey’e göre modernist iktisatçılar da zaman zaman karşılarındakileri ikna etmek için sözel araçlardan yararlanmaktadırlar. Ancak bunu yaptıklarında ‘nesnellik’ iddialarının arkasında durmamış olacaklardır. Ayrıca McCloskey bilimcilerin kullandıkları araç ne olursa olsun, ortaya koyduklarının bir söylem olduğu kabulü altında bunun ortaya koyandan bağımsız olarak düşünölemeyeceğini yukarıda anlatılan örneklerle ortaya koymaktadır.

3.2.2. “Bir Matematiksel İktisatçı da Sözel Yöntemler Kullanabilir- ve Hatta Kullanmak Zorundadır ”ⁱ

ⁱ Bu bölüm McCloskey’nin Rhetoric of Economics kitabında 35-38 sayfaları arasındaki bölümden alınan örnek çevresinde değeriendirileceği için başlık olarak da McCloskey’nin seçmiş olduğu başlığın kullanılması uygun görölmüştür.

Bu bölümde McCloskey' nin Paul Samuelson'ın 1947 de yayınlanan "İktisadi Analizin Temelleri" ⁱ kitabından hareketle yapmış olduğu çıkarımları üzerinden, modernist araçlar kullandığı iddiasında olan bir iktisatçının aslında daha çok sözel araçlardan yararlandığını gösterilmeye çalışılacaktır.

Samuelson'ın kitabı McCloskey'nin kendi sınıflandırması ile 'resmi retorik'e dayanmakta ve Samuelson yaptığı çalışmanın evrensellik ve nesnellik iddiasında olmasına rağmen ikna etmeye çalışırken kullandığı üslup ve metaforlar 'resmi retorik' e ilişkin izler taşımamaktadır. Kanıtlar göstermek yerine tanık göstermeyi, sayısal veriler yerine metaforları kullanmayı tercih eden Samuelson, bir matematiksel iktisatçı olarak modern iktisadın araçlarını kullandığını iddia ettiği kitabında sıkça sözel araçlardan yararlanmıştır. İddialarını karşısındakine kabul ettirmek için kullandığı araçların çoğunun sözel olması onun için bilinçli bir tercih olmayabilir. Ancak bilinçli olsun ya da olmasın bu araçları karşısındakini ikna etmek amacıyla kullanmıştır. Bu durumda Samuelson 'bilimsel' araçlar kullandığını iddia etmektedir ancak retorisi bilimsel değildir (McCloskey,1985:35-38).

McCloskey'e göre Samuelson, kendisi her ne kadar matematiksel bir iktisatçı olduğu iddiasında da olsa, yazmış olduğu ders kitabında sözel (edebi) araçlara sıkça yer vermiştir. Hatta McCloskey, bu kitaptan rastgele iki sayfa seçip bakıldığında Samuelson' ın retorisinin iddia ettiği gibi sayısal testler içermediğinin, söz konusu sayfada ya da diğer sayfalarda ikna etmeye çalışırken Samuelson' ın matematiksel ifadelerden yararlanmadığının görülebileceğini ifade etmektedir. Sayısal testlerden yararlanmamasına karşın Samuelson, kitabında "ideal örneklem koşulları altında" ya da "test edilen bu anlamlı ve yanlışlanamayan hipotez" gibi ifadelerle yer vermiştir. McCloskey'nin çıkarımına göre bu gibi ifadelerle yer

ⁱ McCloskey (1985) İktisadi matematiğe ve 19.yüzyıl fiziğine indirgediği düşünülen Samuelson' un bu kitabı, bu gün bile pek çok okuyucu (veya iktisatçı) tarafından övgüler toplamakta olduğunu ifade etmektedir.

verilmesinin arka planında ise Samuelson'ın karşısındakileri 'bilimsel retorik'ⁱ kullandığına inandırma çabası yer almaktadır (McCloskey,1985:35). Bu çaba Samuelson'ın 'bilimsel retorik'le anlatan bir iktisatçının dilinden yazıl(mış gibi görülen) ifadelerin kullanımına yöneltmiştir. McCloskey bu durumu "bla bla etkisi"ⁱⁱ olarak isimlendirmektedir (McCloskey,1994:19). Bu etkiyi Stephen Nicholas'ın 1982 de Economic History Review'de yayınlanan ve verimlilikteki değişimin ölçülmesini neo-klasik açıdan ifade ettiği makalesinden bir paragrafla şöyle örneklendirmiştir:

"doğrusal ve homojen bir üretim fonksiyonu ve tam rekabetçi ürün ve faktör piyasaları kısıtı altında iktisadi birimlerin karlarını maksimize ettikleri varsayılmıştır. Bu sınırlandırıcı varsayımlar altında bölüşüme ilişkin marjinal verim kuramı, marjinal ürünleri faktör gelirlerine eşitler. Bunu Euler kuramı izler ..." (Nicholas,1982:86, aktaran McCloskey,1994:19).

McCloskey'e göre bu makaleyi okuyan ve konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmayan pek çok okuyucunun aklında "tam rekabet ve maksimize ettikleri varsayılmıştır..... Bu sınırlandırıcı varsayım altında eşitler.... bunu izler" gibi ifadeler kalacaktır. Bu konuya ilişkin bilgisi olan okuyucular ise zaten ne anlatılmak istediğini de biliyorlardır. Bu noktada McCloskey'e göre yazılan makalenin amacı karşısındakini neo-klasik iktisat dilinden konuşulduğuna inandırmaktan öteye gidememektedir (McCloskey,1994:19).

Samuelson'nun kitabı ve Nicholas'ın makalesinin ortak noktası, her ikisinin de ürünlerinin bilimselliğini kanıtlamak amacıyla modernist araçlar

ⁱ Burada "bilimsel retorik" ile kast edilen modernist bilimin bilim olarak kabul ettiği araçları kullanarak karşındakini ikna etmektir. McCloskey "bilimsel retorik'in yerine zaman zaman "Kartezyen retorik" ifadesini de kullanmaktadır.

ⁱⁱ "Bla bla etkisi" ile kast edilen (McCloskey,1994): ileri sürülen argümanların sadece o topluluğa mensup kişiler tarafından anlaşılabilceği, bu anlamda da bu argümanın neden gerekli olduğu, ya da gerekli olup olmadığının sorgulanmadığı bir ifade tarzıdır.

ⁱⁱⁱ Nicholas kendisi bir iktisat tarihçisi olmasına rağmen McCloskey(1994)'e göre kullandığı bu üslup tümüyle matematikseldir. Böyle bir üslup kullanmasının arka planında ise daha çok modernist görüşü benimsemiş iktisatçılar tarafından kabul görme ve onları söylediklerine ikna etme çabası yatıyor olabilir.

kullanıyor oldukları iddiasına karşılarındakileri inandırmak için gösterdikleri çabalarıdır. Kimi zaman ise bu çaba, (Nicholas'ın örneğinde olduğu gibi) ne anlatmak istediklerinin önüne geçmektedir.

McCloskey Samuelson'un kitabında bir başka noktanın daha ilgisini çektiğini ifade etmektedir. Bu nokta ise Samuelson'un matematikten bahsederken 'biz' iktisattan bahsederken ise 'ben' şahıs zamirini kullanıyor olmasıdır (1985:35).

McCloskey'nin bu argümanı Samuelson'ın sözü edilen kitabında(1947) araştırıldığında bahsi geçen örneklerin hiç de azımsanamayacak sayıda olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları aşağıdaki biçimde örneklenmiştir:

“Denge eşitliğimizi ifade edebilmek için bazı fonksiyonların kısmi türevlerini almak gördüğümüz üzere yeterli gelmemiştir” (1947: 55) ;

“amacımız her bir ürün için toplam maliyeti türetebilmektir” (1947: 58);

“eşitliğimizi ve bilinmeyenlerimizi hesapladık ve her birini sayılarla ifade ettik” (1947: 100)

gibi cümlelerde matematiksel ifadelerden bahsedildiği için Samuelson biz zamirini kullanmayı uygun bulmuştur. Çünkü McCloskey'e göre Samuelson için böyle ifadeler kesin ifadelerdir. Öte yandan örneğin,

“a ve b gibi koşullar altında tüketici davranışları teorisine yeni bir temel getirmeyi önerdim” (Samuelson,1947:111),

“daha önce bunun Marshallian bir durum olduğunu tartışmıştım” (Samuelson,1947:192)

gibi cümlelerdeyse Samuelson kendini ben şahıs zamirini kullanarak özneleştirilmektedir.

McCloskey'e göre bu durum Samuelson'un 'matematiğe' ve 'iktisada' atfettiği anlamdan kaynaklanmaktadır. McCloskey'nin çıkarımına göre

Samuelson için matematiksel sonuçlar denetim altındadır, kişiden bağımsızdır ve doğrulukları da açık bir biçimde ortadadır, ancak iktisat, kişisel ve tartışılabilir. McCloskey'e göre Samuelson burada iktisattan bahsederken 'ben' zamirini kullanarak yine de pek çok iktisatçının yaptığından farklı bir şey yapmaktadır. Çünkü iktisatçıların çoğu iktisattan bahsederken 'ben' zamiri yerine öznesi belli olmayan pasif cümleleri tercih etmektedirler (1985:36).ⁱ

McCloskey 'bilimsel retorik' kullandığı iddiasında olan Samuelson, 'basit bir matematik' kullanarak bu iddiasından da uzaklaştığını iddia etmektedir. Şöyle ki Samuelson, Hicks gibi pek çok meslektaşının eklere koymayı tercih ettiği ağır matematiksel ispatlar yerine, daha kolay anlaşılabilir bir matematiğe kitabının içinde yer vermiştir. İktisadın matematik ile daha iyi anlaşılacağı iddiasında olan Samuelson' un bu tavrı McCloskey'e göre Samuelsonun bu iddiası ile çelişmemekte, ancak 'bilimsel' iddiasıyla çelişmektedir.(1985:36).

Samuelson kitabının giriş bölümde "matematik bir dildir" ifadesini kullanarak, aslında iktisadı matematikle anlatmak istediğinin de bir bakıma altını çizmektedir. Öte yandan 'basit bir matematik'i iktisadı daha iyi anlatma amacına hizmet etmek için kullanılmış da olabilir. Ancak kendisine matematiksel iktisatçı diyen birinin (bir modernist bilimcinin) 'basit bir matematik' kullanıyor oluşu, sergilemeye çalıştığı modernist bilimci tavır ile örtüşmemektedir.

McCloskey Samuelson' un bir ikna aracı olarak, okuyucular için popüler olduğunu düşündüğü bazı önemli gördüğü yazarların görüşlerine de yer verdiğini ifade etmektedir. Bu yazarlar: C.E.V Leser, Keynes, Hicks, Aristotle, Knight ve tabi Samuelson'un kendisidir. (1985:36-37). Samuelson'un kullandığı bu araç edebiyatta tanık gösterme* olarak

ⁱ İlerleyen bölümde(3.2.4.) John Muth örneğinde de bu durum görülmektedir. McCloskey'e göre Muth da burada bahsedildiği üzere çoğunlukla pasif cümle yapıları kullanarak yaptığının "bilimsel" bir çalışma olduğuna karşındakileri ikna etmek istemektedir.

isimlendirilmekle beraber 'bilimsel retoriğin' bir aracı değildir. Yazarlar iddialarını geliştirmek ya da daha inandırıcı hale getirmek adına, pek çok disiplinde bu araçtan yararlanmaktadırlar. İktisat da bu disiplinler arasında yer almaktadır. Burada üzerinde durulmak istenen nokta ise 'tanık gösterme' nin modernist bilimciler tarafından kabul gören araçlar (modernist araçlar) içinde yer almamasıdır. McCloskey'e göre Samuelson kendini bu modernist bilimcilerin arasında görmekte beraber, onların 'bilimsel' olarak kabul etmedikleri bir araç kullanarak, 'bilimsel retorik' yapma iddiasından uzaklaşmaktadır.

McCloskey'nin Samuelson'un kitabına ilişkin bir başka yorumu ise 'varsayımların yumuşatılması' üzerinedir. Varsayımların yumuşatılması Samuelson'a göre modern iktisadı daha kolay anlaşılır hale getirmeye yardımcı olmaktadır. Yine iktisadın daha kolay anlaşılması için kullanılan 'hipotetik oyuncak ekonomiler' de Samuelson' un kitabında yer almaktadır. 'hipotetik oyuncak ekonomiler' genellikle iki sektörle sınırlanmıştır, bu kolaylaştırma Ricardo'dan beri pek çok iktisatçı tarafından kullanılmakta ve Samuelson'un kitabında da dışlanmamaktadır (McCloskey,1985:37).

Samuelson hem varsayımları yumuşatarak, hem de basitleştirici varsayımlar da bulunarak iktisadın daha kolay anlaşılır hale gelmesini amaçlamış olabilir. Ancak bunu yaparken yine modernist iktisadın araçlarından yararlanmamaktadır. Onun yerine kullandığı araç sözel ifadelerle karşısındakini söylediklerine ikna etmek olmuştur. Kitabın bir ders kitabı, karşısındakilerin ise meslektaşları ya da öğrencileri olduğu düşünüldüğünde Samuelson'un kullandığı bu retorik oldukça da başarılı sonuçlar doğurmuştur ve bu gün de adından söz ettirmektedir.

McCloskey'nin Samuelson'ın kitabında 'örtük retorik' kullandığına ilişkin bir diğer çıkarımı da metafor kullanımına dayanmaktadır. Bu bağlamda Samuelson iddiasını ortaya koyarken metaforlardan yararlanmış ve üstü kapalı olarak bu sayede bir analogi oluşturmuştur. Ancak gerek analogi

gerekse metafor kullanımı ‘bilimsel retorik’te yer almamaktadır. (McCloskey,1985:37).

Özetleyecek olursak McCloskey’e göre Samuelson kendini bilimsel bir matematiksel iktisatçı olarak ifade etmekle beraber, bu kimliğin gereklerini yerine getirmemektedir. ‘Evrensel, nesnel ve bilimsel’ olma kaygısı içerisinde olduğu açıktır ve bu kaygının bir ürünü olarak da karşısındakileri, çalışmalarının modernist iktisatçıların ‘bilim’ olarak kabul ettikleri bir iktisat üzerine olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Bu durumu söylemsel iktisadın bir argümanı olan ‘iktisadın bir retorik olması’ çerçevesinde değerlendirdiğimizde Samuelson’ ın bilim yaptığı iddiasına rağmen, yukarıdan ele alınan örneklerden hareketle, retorik yaptığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim, McCloskey’nin Samuelson’ın kitabına ilişkin yaptığı bu çalışmanın Samuelson’ın yaptığının aslında bir retorik olduğunu ve iktisadın da bir ‘söylem’ olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.3. İktisatta Metafor Kullanımı

McCloskey’e göre iktisatta bir makalenin üslubu, iktisatçının okuyucuya kendini ifade etmesi için oldukça önemli bir araçtır. Bu aracı iyi kullanabilen iktisatçılar karşısındakileri ikna etmek konusunda diğerlerine göre daha avantajlı bir konumdadırlar. McCloskey bir iktisatçının karşısındakini ikna edebildiği ölçüde iyi bir iktisatçı olduğunu ve iyi ikna edebilmenin yolunun da kullanılan dile hakim olmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde iktisatta ‘metafor’ kullanımı oldukça önemli bir yere sahiptir. McCloskey’e göre iktisatçılar ‘metafor’ları bir süsleme aracı olarak ya da edebi bir kaygı ile kullanmazlar. Ona göre metaforlar iktisadi retoriğin bir parçasıdır ve ikna etmek için de oldukça önemli bir araçtır. McCloskey kitabında Robert Solow’un üretim fonksiyonu

ve verimlilikteki değişim üzerine 1957’de yazmış olduğu “Teknolojik Değişim ve Toplam Üretim Fonksiyonu”ⁱ makalesinden yola çıkarak iktisatta ‘metafor’ kullanımını ele almış ve bunun üzerine bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Solow’un söz konusu makalesi şöyle başlamaktadır:

“Rasyonel şekilde hazırlanmış iktisadi çalışmaların ve süper (şahane) girdi-çıktı tablolarının yapıldığı günümüzde, toplam üretim fonksiyonu hakkında ciddi şekilde konuşmak için şu alışıldık ‘inançsızlığı gönüllüce askıya alma’ anlayışından fazlası gerekir. Tarif etmek istediğim yeni yöntem, kişi başına çıktıdaki değişimin, teknolojik gelişmeden mi yoksa sermayenin kullanılabilirliğinden mi olduğunu ayırt etmek amaçlı temel bir yöntemdir. Bu tür bir toplulaştırma uygulanır veya uygulanmaz. Şahsen ben her iki ekole de dahilim. Nötr teknik değişim denen özel durumla başlamak uygun olur. Bu durumda üretim fonksiyonu şu özel biçimi alır $Q = A(t)f(K,L)$ ve artan faktör $A(t)$, zaman içerisindeki değişimlerin birikmiş etkisini ölçer.” (Solow,1957, aktaran McCloskey,1985:49)

McCloskey Solow’un makalesinden seçilen bu paragraftan hareketle iktisatta metafor kullanımının farklı biçimlerini irdemiştir. Buna göre(1985:48-51):

Solow’ un ‘toplam üretim fonksiyonu’ kavramı metafor kullanımına bir örnek teşkil etmektedir. Bu ‘toplam üretim fonksiyonu’ ifadesi ile günlük tükettiğimiz ekmek bir matematiksel fonksiyona dönüşmektedir. *“Alışkanlık, sevgi, anlaşmazlıklar ve tutkular, yani çalışma hayatına ilişkin tüm öğeler, tahtaya tebeşirle çizilen bir grafik ile ifade edilebilir olarak varsayılmıştır”*. Bu durumda ‘toplam üretim fonksiyonu’ ifadesi anlamının dışında pek çok farklı içerime sahip olmaktadır. İktisatçılar bu tipteki metaforları sıkça kullanırlar, ancak çoğu zaman metafor kullandıklarının kendileri dahi farkında değildir. McCloskey Solow’un makalesinden alınmış bu paragrafın *“bir iktisatçı*

ⁱ Solow bu makalesinde “1909-1949 yılları arasında Amerikalıların gelirlerindeki artışın nedenini araştırmış ve bu artışın ne kadarının fiziksel sermayeden, ne kadarının ise diğer unsurlardan (insanların yaratıcılıklarındaki değişimden) kaynaklandığını nedenleri ile birlikte ortaya koymaya çalışmaktadır (McCloskey,1985:48).

tarafından okunması durumunda kullanılan metaforların belirgin bir biçimde görülemeyebileceğini, ancak iktisatçı olmayan birinin okuması durumunda kullanılan metaforların kolaylıkla fark edilebileceğini” ifade etmektedir. (1985:49).

İktisatta en yaygın olarak kullanılan metaforlar, iktisadi olayları iktisadi olmayan olaylarla benzeştirenlerdir. ‘Esneklik’, ‘denge’, ‘rekabet’, ‘bunalım’ gibi sözcükler bu biçimde kullanılmış metaforlara örnek olarak gösterilebilir. Bu sözcüklerin çoğu iktisadi olmayan alanlardan alınarak iktisatta yaygın biçimde kullanılan metaforlardır. McCloskey bir iktisatçının bu gibi metaforlar kullanmadan (böyle edebi bir araçtan yararlanmadan) herhangi bir ifadede bulunabilmesinin oldukça güç olduğunu ileri sürmektedir. (1983:503).

İktisatta kullanılan metaforların bir örneği de ‘modeller’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Modeller kurarak iktisadi bu modeller aracılığıyla ifade etmek oldukça metaforiktir. Örneğin *“batı rüzgarı sonbaharın nefesidir”* demek ne kadar metaforikse, *“piyasalar arz ve talep eğrileri ile ifade edilebilir”* demek de o kadar metaforiktir. (McCloskey,1985:40).

İşte bu ‘iktisadi metaforlar’ ‘şiiirsel bir iktisat (a poetics of economics)’ oluşturmaktadır. McCloskey matematiksel mantığın dahi metaforik olduğunu belirtir. Söz gelimi -Solow’un makalesinden alınan paragrafta olduğu gibi- üretim fonksiyonları ifade edilirken kullanılan bazı sözcükler de özünde oldukça metaforiktir. Örneğin ‘toplulaştırılmış sermaye (aggregate capital)’ ifadesinde ‘sermaye’ kavramı ile anlamlı olarak toparlanabilen taş ve ya kum gibi bir şeyler arasında bir benzerlik kurulmaktadır. Bunun bir benzeri ‘toplulaştırılmış emek (aggregate labor)’ kavramı için de geçerlidir. Üretim fonksiyonunda yer alan bu kavramlar daha somut hale getirilmek için böyle metaforik bir anlatım tercih edilmiştir. Bu noktada üretim fonksiyonlarında anlatılanlar *“Cicero’nun söylevlerinden ya da Hardy’nin romanlarından çokta farklı şeyler değildirler”*. Ancak McCloskey bunun kötü bir şey değil, tam tersine iyi bir şey olduğunu ifade eder. Çünkü böylece ‘bilim’ olarak

değerlendirilenler ile ‘insan bilimleri(humanities)’ arasındaki boşluk kısmen de olsa doldurulabilecektir (1985:48).

Solow’un makalesinden seçilen söz konusu paragrafta geri dönüldüğünde, bu paragraftaki bir başka metaforik anlatımın da semboller yoluyla sağlandığını fark etmek mümkündür. $Q = A(t)f(K,L)$ fonksiyonundaki $A(t)$ sembolü ile tüm teknolojik gelişme kapsamlanmaktadır. Buna göre “*zaman içinde değişen $A(t)$ değişkeni teknoloji üreticilerin beşeri sermayeleri artıkça yükselmektedir*”. Öte yandan Solow’un kendi ifadesiyle “*işgücünün eğitimi alanında meydana gelen artışlar, sıçramalar ya da yavaşlamalar da $A(t)$ yi etkilemektedir*”. Bu durumda McCloskey’e göre Solow $A(t)$ değişkenini ‘teknolojik değişim’ olarak ifade etmekle anlamı oldukça geniş alanlara yayılan bir ifadenin kapsamını daha da genişletmiş olmaktadır. McCloskey Solow’un kullandığı bu metaforik anlatımın onun işini de oldukça kolaylaştırdığını ifade eder. Çünkü McCloskey’e göre Solow bu sayede pek çok değişkeni tek tek sıralamak yerine hepsini birden ‘teknolojik gelişme’ olarak ‘kapsamlamış’ ve etkili olabilecek değişkenlerin her birini ayrı ayrı tanımlama zorunluluğunu ortadan kaldırmış olmaktadır (1985:50). Bu biçimde sembollerle ifade edilen metaforik anlatım, bu örnek için irdeleme yapılacak olunursa, anlatımı oldukça kolay hale getirmek için son derece elverişlidir. Dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta ise, bu tipteki bir metaforik anlatımda edebi bir kaygının söz konusu olmamasıdır. Bu anlatım biçimi iktisatçının işini kolaylaştırmakla beraber, bunun herhangi bir süsleme amacı gütmeyen yapıldığı da açıktır.

McCloskey Solow’un makalesini kullanılan noktalama işaretleri açısından da deşifre ederek, bu noktalama işaretlerinin de öyle bilinçsiz bir biçimde rast gele kullanılmadığını göstermektedir. Buna göre Solow makalesinde herkesçe bilinen bazı kavramları tırnak işareti içerisine alarak, bu kavramları yine metaforik bir anlatım ile ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle Solow tırnak işareti kullanarak herkesçe bilinen kavramları ‘metafor’lara dönüştürmektedir. Örneğin Solow makalesinde “*rasyonel olarak tasarlanmış modeller*” ifadesini kullanırken, dinleyicilerin ‘rasyonellik’ ile ilgili şüphelerinin

olduğunu ve pek çok ekonometristin ise bu durumu farkında olmadığı kabulünü de yapmaktadır.'Teknolojik değişim'in tırnak içinde olması da yine metaforik bir anlatıma işaret etmektedir. Bu biçimde tırnak içinde yazılması genel bir ifade olmasına karşın özel bir anlamda kullanıldığını göstermektedir ki bu da 'teknolojik değişim' kavramına şüpheyile bakılmasının bir ürünüdür. Öte yandan *"bu şüpheler ortadan kalktıkça tırnak işaretleri de bunun doğal bir sonucu olarak ortadan kalkacaktır"* (McCloskey,1985:51).

McCloskey'e göre iktisatta metafor ya da diğer söz sanatlarının kullanımı süsleme amacı gütmemektedir. Ona göre metaforların süsleme amacıyla kullanıldığı düşüncesinin kendisi de metaforiktir. Bu sebeple de iktisatta kullanılan metaforları kaldırmak, süslemelerden arındırılmış daha yalın bir düşünceye ulaşmamız yerine, belki de düşüncenin ortadan kalkmasını yol açacaktır (McCloskey,1983:502).

McCloskey'nin Solow'un makalesine ilişkin bir yorumu da bu makalenin yazıldığı günden bu güne sürekli olarak kaynak gösterilen bir makale olması ile ilgilidirⁱ. McCloskey'e göre Solow söz sanatlarını kullanmada oldukça başarılıdır ve bu kullandığı araçlar sayesinde daha fazla okuyucu tarafından anlaşılabilir. Kullanmış olduğu söz sanatları Solow'un anlattıklarını hem daha ikna edici hem de daha kolay anlaşılır bir hale getirmektedir. İşte McCloskey Solow'un makalesinin yazıldığı günden bu güne pek çokları tarafından kaynak gösteriliyor oluşunu da bu duruma bağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle McCloskey'e göre Solow'un makalesi çok atıf almıştır çünkü okuyanlar bu makaleyi anlayabilmiş ve makalede anlatılanlara ikna olmuşlardır (McCloskey,1985:48).

Buna göre iktisatçının kullandığı dil oldukça önemlidir, çünkü iktisatçı kullandığı dil sayesinde karşısındakileri ikna edebilmektedir. İktisatçının

ⁱ McCloskey buna ilişkin bir tabloya da kitabında yer vermiştir. Bu tabloda Solow'un Makalesinin(1957) 1966 dan 1982'ye kadar aldığı atıfların sayısı yer almaktadır. Buna göre söz konusu makale, 1966'da 25, 1970'de 30 ,1976'da 30, 1981'de ise 25 atıf almış olarak görülmektedir. Yazıldığı yıldan 20 yıl sonra bile yine de atıf alan bu makalenin, bu sayıda atıf almasının nedeni McCloskey'e göre kullandığı dilden kaynaklanmaktadır (1985:49).

kullandığı dil içerisinde de metaforların kullanımı işte bu sebeple büyük önem taşımaktadır. Çünkü iktisatçılar gerçekleri ve mantığı kullanarak değil-ki gerçek ya da mantık da zaman içinde değişebilir- dinleyicileri kullanarak kendilerini ifade edeler. Bu sebeple de konuşma ya da yazma biçimleri iktisatçıların en önemli ikna araçlarıdır. McCloskey'e göre Solow da bunun farkındadır. Bu sebeple de metaforik bir anlatım kullanarak yazdığı makalenin ikna etme gücünü artırmıştır.

3.2.4. İktisatçılar Ne Söyler- Ne Söylemek İster: John Muth'un Makalesinin Söylem Çözümlemesi İle Okunması

Daha önce de belirtildiği üzere McCloskey'e göre iktisatçılar-bilimciler kendi görüşlerini karşısındakilere kabul ettirmek çabası içerisindeyler. Kimi zaman bu çaba onların anlatmak istediklerini doğrudan anlatamamalarınaⁱ (ya da örtük retorik kullanmalarına) da neden olmaktadır. Diğer bir ifade ile iktisatçıların anlattıkları ile anlatmak istedikleri bazen birbiri ile örtüşmeyebilir, ya da bilinçli bir tercih olarak iktisatçı ne anlatmak istediğini üstü kapalı bir biçimde ifade etmeyi seçebilir. Bu noktadan bakıldığında McCloskey iktisatçının gerçekte ne anlatmak istediğinin anlaşılabilmesi için onu 'söylem çözümlemesi yöntemi'ⁱⁱ ile okumayı önermektedir. McCloskey, John Muth'un 1961 yılında yazmış olduğu "Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi" isimli makalesini söylem çözümlemesi yöntemi ile okumuş ve buna ilişkin bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Bu kısımda bu örnek çerçevesinde iktisatçıların anlattıkları ile ne anlatmak istediklerinin zaman zaman

ⁱ Bir önceki bölüme(s.95) irdelenen Samuelson'un örneğinde görüldüğü üzere iktisatçıların doğrudan anlatımlar yerine, karşısındakini anlattığı konuya ikna etmek adına örtük retorik de kullanabilir.

ⁱⁱ Söylem çözümlemesine ilişkin bir açıklama s.30'da yapılmıştı.

farklılaşabileceğini ve buna bağlı olarak da anlatılanın anlatandan ve anlayandan bağımsız olamayacağınıⁱ örneklendirilmeye çalışılacaktır.

McCloskey'e göre bir iktisatçının kullandığı dil, onun çalışmalarının hangi koşullar altında yapıldığı ve bu iktisatçının görüşünün hangi yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirileceği gibi konularda okuyucuya bir fikir vermek anlamında oldukça önemlidir. Bununla beraber bir iktisatçının makalesini yazdığı dönem ve o dönemde hakim olan görüşler de makalenin anlaşılması üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. McCloskey'e göre Muth'un makalesi kötü organize edilmiş ve örnekler anlamında da zayıf bir makaledir. Ancak diğer bir yandan McCloskey göre Muth, bu makale ile genel kabul gören bir yargıyı, *"bir iktisat profesörünün bekleyişlerinin sıradan bir insanın bekleyişlerinden daha değerli olduğu yargısını"* farkında olmadan yıkmaktadır. Muth'a göre bir iktisat profesörünün bekleyişleri her zaman sıradan bir insaninkinden daha iyi olmak zorunda değildir. Çünkü McCloskey'e göre "Muth için asıl önemli olan rasyonelliktir, bekleyişler rasyonel oldukları sürece kime ait olduklarının bir önemi yoktur" (McCloskey, 1985:53-54).

McCloskey kitabında Muth'un makalesini değerlendirmeye geçmeden önce makalenin yazıldığı yıldan sonra 1966-1982 yılları arasında atıf gösterilme sayılarını gösteren bir tablo koymuştur (1985:52). Bu tabloya göre makale 1966'dan 1975'e kadar yılda on atıftan fazlasını alamazken, 1975 yılında yılda aldığı atıf sayısı yirmiyi bulmuş ve bu sayı giderek artarak 1982 74'e ulaşmıştır. McCloskey'e göre makalenin yazıldığı yıllarda çok atıf almamasının nedeni makalede dilin iyi kullanılmamış olmasıdır. Ancak makale sonraları modernist iktisatçılar tarafından öncü olarak kabul edilen iktisatçıların dikkatini çekmiş ve daha sonraki yıllarda oldukça fazla atıf alan popüler bir makale haline gelmiştir. Makale argümanlarının ikna edici olmasından ziyade, o dönemde iktisat camiasında sözü geçen, otorite olarak kabul edilen kişilerin ilgisini çektiği için adından çokça söz ettiren bir makale

ⁱ Yorumsamacı yaklaşım çerçevesinde bu konu daha önce de detaylandırılmıştır(s.21).

haline gelmiştir. Bu durum daha önceki bölümde irdelenenⁱ iktisatçıların talep kanununun inandırıcılığına karşılarındakileri ikna etmeye çalışırken kullandıkları araçlar ile de paralellik göstermektedir. Kendi döneminde otorite olarak kabul edilen kişiler bir makaleyi ya da bir argümanı destekliyorlarsa, arkalarından gelenler de bunları destekleyeceklerdir. Böylece yine daha önce açıklandığı gibi ‘töresel bilgi’ oluşacaktır. İşte McCloskey Muth’un makalesine de böyle bir gözle bakmaktadır. Ayrıca makale ortaya koyduğu argümanın- rasyonel bekleşler fikrinin- yeni olması dolayısıyla pek çok iktisatçı tarafından dikkat çekici bulunmuştur (1985:52-53).

Böyle yeni bir argümanı ortaya koyan bir makale McCloskey’e göre de o dönemde oldukça ilgi çekici bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple de McCloskey Muth’un makalesinde okuyucuları bu yeni argümana nasıl ikna ettiğini ve bunu yaparken de ne gibi araçları kullanmayı tercih ettiğini, onun makalesini söylem çözümlemesi yöntemi ile okuyarak yorumlamaktadır. Bunu yaparken de Muth’un makalesinden bazı paragraflar alarak bu paragrafları kendi yorumu ile yeniden düzenlemiş, ya da kendi ifadesiyle bu paragrafları ‘çevirmiştir (translation)’. Aşağıda McCloskey’nin Muth’un makalesinden aldığı örnekler ve McCloskey’nin çevirileri yer almaktadır. Bu kısımda bu çevirilerden hareketle McCloskey’nin Muth üzerine yaptığı değerlendirme aktarılacaktır (1985:54-58)ⁱⁱ:

Muth: *“Bu makalenin amacı bir beklenti teorisini ana hatlarıyla belirtmek ve sonuçların ilgili veriyle tutarlı olduğunu göstermektir”*. (1961:536’dan aktaran McCloskey,1985:54)

Çevirisi: *“Makale, insanların geleceğin neler getireceğini nasıl tahmin ettiklerini sorguluyor. Yanıt ise tarım piyasasındaki bazı olgulara karşı yapılan sınamalardır”* (McCloskey,1985:54).

ⁱ 3.2.1. ”Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Sözelidir” alt bölümündeki örnek ile paralellik göstermektedir.

ⁱⁱ McCloskey’nin Muth üzerinden yaptığı söylem çözümlemesinin tamamına burada yer verilmeyecek, seçilen örneklerden hareketle yapılan çözümleme ana hatlarıyla ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

McCloskey'e göre Muth'un ifade etmek istediği makalesinin amacının gelecekle ilgili tahminleri sorgulamak olduğudur. Muth "ilgili veriyle tutarlı" ifadesini kullanarak günlük hayatta karşılaşılan durumlardan bahsetmektedir. Ancak bu ifadeyi kullandığında modernist iktisatçıların dilinden konuşarak yaptığının bir 'bilim' olduğu iddiasını kuvvetlendirmektedir.

Muth: *"Beklentiler gelecekteki olaylar hakkında yapılan tahminlerdir ki bu tahminler ilgili iktisadi teoriyle esas itibariyle aynıdır. Bu tamamen betimleyici hipotezi, firmaların ne yapması gerektiğine dair bir bildiriyle karıştırma riskini göze alarak, böyle beklentilere 'rasyonel' diyoruz. Zaman zaman iktisattaki rasyonalite varsayımının gözlemlenmiş olgulara, özellikle zamanla olan değişimlere ilişkin teorilerin çelişmesine yol açtığı veya açıklamakta yetersiz kaldığı tartışılır (örnek, Simon 1959). Bizim hipotezimiz tam zıt bir bakış açısından temellenmiştir: bu da dinamik iktisadi modellerin yeterince rasyonellik varsayımında bulunmadığıdır".* (Muth,1961:537'den aktaran McCloskey,1985:55)

Çevirisi: *"İnsanların yaptığı tahminler muhtemelen iktisatçıların yapacağı tahminlerden daha iyi veya daha kötü değildir. İrrasyonel olanlardan (yani, saçma ve ahmakça olanlardan) ayırt etmek için, bu tahminlere 'rasyonel' diyeceğim. 'Rasyonaliteye' karşı geliştirilen düşmanlık, iktisadi eleştirenler arasında oldukça yaygındır. Ben başka bir yol izlemek istiyorum: insanların şu anda ekmek alırken olduğu gibi geleceği tahmin ederken de eşit şekilde rasyonel olduklarını farz ederek ne kadar ileri gidilebileceğini görmek istiyorum"* (1985:55).

Muth'a göre beklentileri rasyonel ve irrasyonel olarak ayırmak önemlidir. Yine de bu şekilde ifade etmenin kafa karıştırıcı olabileceğini de düşünmüş, ancak bunun alınmaya değer bir risk olduğunu ifade etmekten de kaçınmamıştır. Öte yandan McCloskey'nin çevirisinde Muth'un makalesiyle ilgili üstünde durduğu bir başka nokta ise, iktisadi eleştirenlerin 'rasyonelliğe olan düşmanlıkları' dır. Muth buna 'rasyonellik düşmanlığı' demek yerine 'rasyonellik varsayımı yapmak teorinin tutarlılığını azaltır' demeyi tercih

etmiştir. Bu şekilde ifade edildiğinde söz konusu olanın bir düşmanlık değil teori ve gerçek arasındaki bağlantının zayıfladığına ilişkin bir eleştiri olduğu anlaşılabilir. Rasyonellik düşmanlığı, tüm okuyucu kitlesinin dikkatini çekmek ve bununla birlikte okuyucuyu ‘düşmanlık’ gibi bir söz kullanarak rahatsız etmemek güdüsüyle üstü kapalı biçimde ifade edilmiş olabilir.

Muth: *“Teorinin öngörüsü, firmaların beklentilerine göre büyük ölçüde daha iyi olsaydı, işin iç yüzünü bilen kişi (insider) için stok spekülasyonu yaparak, bir firma işleterek veya firmalara fiyat öngörüsü hizmeti vererek bu bilgiden kâr etme fırsatları doğardı. Firmaların toplam beklentileri teorinin öngörüsüyle aynı olursa kâr elde etme olanağı olmayacaktır: ...Beklenen fiyat denge fiyatla eşittir”*. (Muth’dan aktaran McCloskey, 1985:55)

Çevirisi: *“Rasyonel tahmin nosyonu oldukça mantıklıdır. Eğer iktisatçılar iş adamlarından daha iyisini yapabilselerdi, iktisatçılar zengin olurdu. Ama değiller. Bir çiftçinin domuz fiyatları hakkındaki tahmini piyasadaki ortalama fiyatla uyumlu olacaktır ya da uyumlu olsa iyi olur.”*(McCloskey, 1985:55-56).

Beklentilerin rasyonel olması ile kastedilen iktisatçıların beklentilerinin rasyonel olması değil, o iş ile ilgilenenlerin beklentilerinin rasyonel olmasıdır. Diğer bir ifadeyle iktisatçının beklentileri teori ile de örtüşerek rasyonel olsaydı o teorileri yazan iktisatçıların çok zengin olmaları gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. Muth burada herhangi bir biçimde rasyonellik atfı yapılacaksa bunun kişilere değil direkt olarak beklentilere ilişkin olarak yapılabileceğini vurgulamaktadır.

McCloskey’e göre bu makalenin *“kutsal bir buyruk”* haline gelmesinin nedeni retorik avantajını kullanmasındandır. Aslında makale modernist ya da pozitivist bir araç kullanılmadan yapılan bir çalışmadır. Ancak kullandığı dil itibarıyla modernist epistemolojinin tam içinden konuşmaktadır. Örneğin ‘veri’ ‘tutarlılık’ gibi kavramların kullanılması ya da ‘sınama’ lardan bahsedilmesi bu makaleye modernist bir perspektif kazandırmaktadır. Öte yandan makale içeriğine bakıldığında ise modernist bakışın ‘bilimsel’ olarak nitelendirmediği

araçlar kullanılarak yine pozitivist bakışın oldukça dışında olan ‘insani’ bir konu, ‘beklentiler’ ele alınmıştır. Makalenin pek çok modernist iktisatçının ilgisini çekmesinin nedeni kullanılan üslubun modernist olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle makalenin içeriği modernist bilim anlayışı ile örtüşmese de üslubu modern bilimin üslubudur ve bu durum ise makaleye retoriksel bir avantaj kazandırmaktadır (McCloskey,1985:58).

Burada üzerinde durulan nokta John Muth’un büyük yankılar uyandıran ve modernist çevrenin beğenisini toplayan, onlar tarafından ‘bilimsel’ olarak nitelendirilen makalesinin, yine modernistlerce belirtilen ‘bilimsellik kriterlerini’ⁱ taşıyor oluşudur. Kullanılan dil ve kavramlar makaleyi ‘bilimsel’ nitelik taşıyormuş gibi göstermektedir.

McCloskey’e göre Muth makalesinde genellikle pek çok ‘bilimsel’ iktisadi yazında olduğu gibi pasif cümle yapısı kullanmıştır.ⁱⁱ Bu sayede okuyucu yapılan işin ciddiyetini ve bilimselliğinin kavrayabilecektir. Ayrıca yine çoğu cümlede tıpkı diğer bilimciler ya da krallar gibi biz demeyi tercih etmiştir. Bu sayede ise savunduğu iddiaların inandırıcılığını artırmaktadır. McCloskey’e göre bu makale eğer ‘çevirisi’ olarak nitelendirdiği kendi çözümlemesi ile yayınlansaydı o zaman pek çoklarının kutsal saydığı bir makale olmak yerine pek okunmayan sıradan ‘bilimsel olmayan’ bir makale olacaktı. Ancak makaleye ‘bilimsel bir nitelik’ kazandıran yazımında kullanılan üsluptur (McCloskey,1985:60).

McCloskey’e göre sonuçta Muth’un makalesinin üslubu “söylem olarak retorik yapılmadığının retoriğini yapmak” olsa da bu, yapılanın bir retorik, bu makalenin ise bir söylem olduğu sonucunu değiştirmez (McCloskey,1985:60-61).

ⁱ Bknz. Tablo 1: Bilim ile Bilim Olmayanı Ayıran Sınır Çizgisi(s.77)

ⁱⁱ Benzer biçimde pasif cümle yapısı kullanımına önceki kısımda(s.96-97) Samuelson’ın örneği irdelenirken de değinilmiştir.

3.2.5. Hukuksal Bir İktisadi Retorik ya da Coase'un Retoriği

Bu kısımda iktisat yazında oldukça prestijli bir yere sahip olan Ronald Coase'un 1937'de yazdığı "Nature of the Firm (Firmanın Doğası)" isimli makalesinde kullandığı retoriği McCloskey'in perspektifinden incelemeye çalışacağız.

McCloskey 1932 yılında Coase'un, daha önce hiçbir makalesi yayınlanmamış yirmi bir yaşında "hiç iktisat bilmeyen" genç bir adam olarak, 1937 yılında yayınladığı makalesini ilk kez bir ders olarak sunduğunda pek çok problemle karşılaştığını ifade eder. Coase okuyucu ya da dinleyicinin aklında bir yer edinmek kaygısı ile 1937 yılındaki makalesini kaleme almıştır. Ancak 1960'lara gelindiğinde McCloskey'nin ifadesiyle *"bu adam artık 49 yaşındadır ve dinleyicilerin aklına girmek gibi bir kaygısı yoktur"*. Belki de bu sebeple rastgele ve üzerinde pek düşünmeden 1960'da yazdığı makalesine *"bu makale firmaların diğer firmalar üzerinde zararlı etkiler yaratan davranışları ile ilgilidir"* (Coase, 1960:95) biçiminde başlarken, 1937'de yazdığı "Nature of the Firm" makalesinin girişinde *"iktisat teorisi geçmişte, varsayımları açıkça ortaya koymamış ve bu nedenle de başarısız olmuştur"* (Coase, 1937:32) şeklinde başlamıştır. McCloskey'e göre bu farklılık Coase'un 1937 ve 1960'da farklı kaygılara sahip olmasından ötürüdür. 1937'de Coase genç bir iktisatçıdır ve kendini kanıtlamak gibi bir kaygı içindedir. Ancak 1960'da artık kendini kanıtlamıştır ve bu sebeple de 1937'deki kadar açıklayıcı bir dil kullanmaya ihtiyaç duymamıştır (McCloskey, 1985:87).

Bir iktisatçının kullandığı dil, kişisel deneyimleri sonucunda şekillenmekte ve farklılaşmalar göstermektedir. Öyleyse aynı iktisatçının zaman içinde üslubu farklılaşacaktır. Bu anlamda tüm iktisatçılar için evrensel tek bir üsluptan söz etmek hiç de olası görülmemektedir. İktisatçının kullandığı dil nasıl zaman içinde değişim gösteriyorsa, dilin iktisatçıdan iktisatçıya da farklılık göstermesi şaşırtıcı değildir. McCloskey Coase'un 1937

ve 1960 yıllarında yazmış olduğu makalelerinde bir birinden farklı üsluplar kullandığı yorumunda bulunurken, aslında modernistlerin evrensel, nesnel tek bir dil iddialarının mümkün olamayacağına ilişkin görüşünü örneklendirmektedir.

McCloskey'e göre Coase, makalesinin giriş kısmında modernist iktisatçıların iktisadi nesnelleştirme kaygısından etkilenmiştir. *“Konuşurken ne kastettiğimizi ancak hangi aksiyomlarla başladığımızı biliyorsak tam ifade edebiliriz”* söylemi Descartes’ dan bu yana oldukça yerleşiktir. Coase makalesinin girişinde bu söylemden etkilenerek ‘aksiyomlaştırma’(Kartezyen) retorliğini kullanmış olmasına rağmen McCloskey’e göre Coase bu retorği makalesinin ilerleyen kısımlarında ve sonraki çalışmalarında sürdürmemiştir (1985:87-88).

McCloskey 1930’ların başında genç iktisatçıların çoğunun yeni bir araç kullanmaya istekli olduklarını ifade etmiştir. Bu araç *“ grafikler ve eşitliklerle kara tahtayı doldurup, ders saatini, gerçek hayatta ne olduğuna dair bir şey anlatmadan tamamlamaktır”*. McCloskey’e göre Coase da başlangıçta diğer meslektaşlar gibi bu isteğe kapılmış ancak sonraları bundan kendini ‘sıyırmıştır’ (McCloskey,1985:88).

McCloskey *“gerçek hayatta ne olduğuna dair hiçbir şey anlatmadan ders saatini tamamlamak”* diyerek dönemin iktisatçılarını eleştirmektedir. Bu eleştiri başlangıçta Coase için de geçerli olmuştur. Ancak sonraları Coase kendi dönemindeki iktisatçıların bu alışkanlığından çabuk kurtulmuştur. McCloskey’nin Coase’u farklı bir konumda değerlendirmesinin nedenlerinden biri de bu durum olabilir.

Yine de McCloskey’e göre Coase *“genel kabul gören iktisat dili”* ni de kullanmıştır. Bir (ethos) değer kurmuş ve makalesinde bunu ağır ağır genelleyerek *“diğer her şey eşit olduğunda bir firma işlem maliyetlerini azaltmak için büyüme yönünde eğilimlidir”* ifadesini kullanmıştır. *“Diğer her şey eşitken”, “eğilim”* gibi ifadeler okuyucu ve iktisatçı arasındaki en temel, bilindik anlaşmayı gösterir ifadelerdir. McCloskey böyle bir ‘bilimsel retorik’

Coase'un döneminde oldukça popüler olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Coase'un makalesinde “*bir önceki paragrafta değinilen nokta*” (Coase,1937:44), “*bir önceki bölümde ortaya konulan problem*” (47), “*bu konu daha önce açıklanmıştı*” (51), “*yukarıda bahsedilen faktörler*” (53), gibi ifadeler de karşısındakini ‘bilimsel retorik’ kullandığına inandırmak için uygun olduğuna dikkat çekmektedir. (1985:89).

Bir önceki alt başlıkta değinildiği üzere bir iktisatçı ‘bilimsel retorik’ kullandığına karşısındakini ikna etmek istiyorsa, o zaman o retoriğe ilişkin cümleler kurarak bunu yapabilir. Ancak böyle bir durumda yine iktisatçının yararlandığı araç dil olacaktır. Diğer bir ifade ile McCloskey’e göre Coase modernist bilimciler tarafından kabul görmek adına onların retoriğini kullandığına modernist bilimcileri inandırmak için böyle bir retorik kullanmıştır.

Ancak diğer bir yandan McCloskey’e göre Coase “*bir avukattır, bir ispatçı değil*”. Bu sebeple de kullandığı retoriğin temeli aksiyomlaştırıcı, bilimsel ya da Kartezyen değildir. McCloskey Coase’un retoriğinin daha çok ‘hukuksal’ olduğunu ifade eder. Coase’un retoriğinin ‘temeli’ hem hukuktan hem de iktisattan yararlanarak yeni bir ‘iktisat bilimi’ kurmak amacına yöneliktir (1985:89).

Coase’un retoriğinin ‘resmi iktisat retorik’ i değil hukuksal olduğunu gösteren özelliklerinden biri de McCloskey’nin ifadesiyle ‘tartışmacı(disputatiousness)’ olmasıdır. Tekrar tekrar bazı argümanlara karşı çıkıp bir dizi derinlemesine olasılık değerlendirmelerinin ardından örneğin Knight’a dönerek, “*ancak onlar konuyla hiç ilgisi olmayan bir noktaya işaret ediyor gibi görünmektedir*”(Coase,1937:40-41) ya da “*Maurice Dobb’un savunduğu bu nedenler kabul edilemez*”(s.47) gibi ifadeler kullanmaktadır. Makalede bu gibi sert tartışmalar sıkça görülmektedir. Üstelik de bunlar çoğunlukla isim verilerek yapılmaktadır. Bu gibi tartışmalar yer verilmesi hukuki bir retorik kullanıldığına ilişkin bir işaret olarak yorumlanabilir (1985:90).

Coase'un bu tartışmacı üslubunun 'bilimsel retorik' ile paralellik göstermediği söylenebilir. Çünkü Coase böyle bir üslup kullanarak modernist araçlardan yararlanmak yerine 'sözel' araçlara başvurmuştur. Kullandığı sözel araçlar sayesinde görüşünü karşısındakine kabul ettirmeye çalışan Coase'un retoriğinin McCloskey tarafından 'hukuksal' retorik olarak adlandırılmasında da kullandığı bu 'tartışmacı' üslup etkili olmuştur.

Öte yandan McCloskey'e göre Coase tipik bir iktisatçının akademik retoriğine birebir karşıt bir üslupla, hukukçu alışkanlığı ile siyasi uygunluğa önem veren bir tavır sergilemektedir. 1930'lardaki koşullar iktisatçıların ve hatta şairlerin politik açıdan dikkatli davranmalarını gerektirmektedir. Pek çoklarının aklında ise devamlı olarak sosyalizme bir alternatif yaratma çabası yer almaktadır. Planlama bilmecesi tek bir kelime ile 'Rusya' ile özetlenmektedir. Coase'a göre planlamayı amaçlayan bir sistemin problemi fiyat hareketleri ile çözülebilir. Burada bahsi geçen iktisadi planlamadır. (McCloskey,1985:90)

McCloskey'e göre Coase "Nature of the firm" makalesinde günlük hayata ilişkin ifadelerle sıkça yer vermiştir. "Gerçek şudur ki" (Coase,1937:35,37,52) gibi söylemlere başvurur. Ancak Coase'un bu ifadenin ardından açıkladığı gerçekler değil, daha çok mantıklı düşüncelerdir. Coase bunların gerçekler olduğunu iddia etmektedir. Bu da retoriğinin olgulara dayandığını gösterir niteliktedir. (McCloskey,1985:92-93).

Diğer bir yandan McCloskey'e göre Coase *"her şeye rağmen yine de, bir iktisatçıdır"*. Düzenleme ve stilindeki farklılıklara rağmen Coase sonunda belli argümanlara ulaşırken hukuki değil 'iktisadi yöntem' izlediği söylemek yanlış olmayacaktır. McCloskey'e göre *"Eğer ki Coase'un stili ve düzenlemeleri iktisatçıların kafasını karıştıracak nitelikteyse, bulguları da bir hukukçunun kolaylıkla kafasını karıştırabilir"* (McCloskey,1985:94). Diğer bir ifadeyle Coase makalesinde stil ve düzenlemeler açısından bir hukukçu gibi açıklamalarda bulunurken ve sonuçta argümanlarını ortaya koyarken bir iktisatçı gibi davranmaktadır.

McCloskey, Coase'un iktisadi yanının fırsat maliyetini göz önünde bulunduran bir akıl yürütme kullanmasıyla ortaya konulduğunu ileri sürer. McCloskey bu durumu bir avukatın hırsızlık suçu ile yargılanan bir müvekkilini cinayet suçu işlemediği için suçsuz olduğuna inandırmasına benzetir. Bir hukukçu alternatifleri göz önünde bulundurmak yerine duruma odaklanırken, bir iktisatçı daha çok alternatiflere odaklanmayı tercih etmektedir. McCloskey'e göre işte bu sebeple Coase'un argümanlarını şekillendirirken kullandığı üslup bir hukukçudan çok bir iktisatçıya benzemektedir. McCloskey'e göre bu akıl yürütme "Nature of the Firm" makalesinin de temelini oluşturur ve oldukça iktisadidir (1985:94).

McCloskey'e göre Coase'un retoriğini 'bilimsel retorikten' ayıran bir başka nokta ise onun 'konuşma yetisine(faculty of speech)' atfettiği önemden kaynaklanmaktadır. Konuşma yetisi, hukukçuların sıkça yararlandığı bir özellik olmakla beraber, iktisatçılar için bir gizemdir. Fakat McCloskey'e göre 'konuşma yetisi' ekonomik faaliyetin şaşırtıcı derecede büyük bir parçasıdır ve görmezden gelinmeye devam edilemez. Marshall'ın iktisadını genişleten Coase 'konuşma yetisini' de göz önüne alarak Smith'in iktisadi yaklaşımıyla da paralellik kurmaktadır. Coase'un bahsettiği işlem maliyetleri aslında konuşma maliyetidir ve ona göre düşük işlem maliyeti 'konuşma yetisinin' iyi kullanılmasının bir sonucudur (McCloskey,1985:96)

McCloskey Coase'un kurumcu iktisat ve neo-klasik iktisat arasında kurduğu köprünün temelinde de 'işlem maliyetleri' olduğunu ifade eder. *"Bunlar fiyatların ne ilgili olduğunu keşfetmek, tahminleme, belirsizlik, satış fiyatları ve vergiler üzerinedir. Çözüm ise işlem yapmanın bir maliyet doğurduğunu farkına varıp bunları analize dahil etmektir"* (Coase,1988'den aktaran McCloskey,1985:97).

McCloskey'e göre Coase'un iktisadi farklı açılardan değerlendirildiğinde neo-klasik iktisadın çizdiği sınırlar içinde değildir. Hukuk ve iktisat disiplinlerinin her ikisinden de yararlanarak oluşturulmuş disiplinler arası bir çalışma niteliğindedir. Ruskin'in ifadesiyle ise bu iktisat 'gotik

iktisattırⁱ.””Gotik iktisat’ Ruskin’e göre birleşik bir alan için teoriler oluşturma çabasının sonu ya da Descartesçi bir rüyadan uyanıştır”. İşte McCloskey’e göre Coase’un retorisi de böyle bir retordir. Teori ve pratik arasındaki hiyerarşik ilişki Coase’un retorisinde tersine çevrilmiştir (McCloskey,1985:98).

McCloskey’e göre Coase’un gotik iktisadı başka bir dünyayı yeniden canlandırmaktadır. Bu dünya, ‘genel ahlaka iftira atar’ niteliktedir. Evrenselliğe inanan bir dünya yerine daha farklı kurallarla şekillenen bir dünyadır bu. Bu dünya içinde Coase’un yaklaşımı ise “*eğer bir şeyin doğruluğuna inanıyorsan kollarını siva ve gerçek hayatta bunu deneyimle*” biçiminde ifadede bulunan duruma göre bir yaklaşımdır. Diğer bir ifade ile kurallara dayanan hikâyeler, metaforlar, gerçekler ve mantığı elindeki durumla birleştirmeye çalışan ve bu sayılanlardan herhangi birine karşı saplantılı olmaktan kaçınan bir yaklaşımdır. Etik bir hikaye anlatıcılığı stili ile durumun da prensipler kadar önemli olduğunu ifade eder. McCloskey’e göre Coase iddiasını ortaya attığı yıllarda iktisat ve hukuk aynı anda hem iktisadi hem de hukuksal olabilen bir retoriğe çok ihtiyaç duyuyordu. İşte bu sebeple Coase’un makalesi bu alandaki bir boşluğu doldurmak anlamında büyük önem taşımaktadır. (McCloskey,1985:99). Öte yandan Coase’un makalesi ‘bilimsel’ bir retorik kullanmamakla beraber yalnızca giriş kısmında böyle bir retorik kullanacağına karşısındakini inandırma çabası içindedir. Bu çabanın1937 yılında Coase’un kendini kabul ettirme isteği ile de ilişkili olduğu söylenebilir.

Coase’un bu makalesi hem yazıldığı yıllarda hem de bugün adından sıkça söz ettirmektedir. McCloskey’e göre bunun sebebi ise Coase’un makaleyi yazarken kullandığı dil ve ikna ederken kullandığı araçların güçlü olmasındandır. Coase modernist iktisatçıları da ikna edebilmek için makalenin giriş kısmında onları bilimsel retorik kullandığına ikna etmeye

ⁱ Gotik iktisat” daha çok uygulamalı iktisatta görülür. Örneğin iktisat tarihçi Robert Fogel’dan mimari iktisatçı Theodore Schultz’a, finansal iktisatçı Robert Shiller’dan istatistikçi iktisatçı Edward Leamer’a kadar farklı alanlardaki iktisatçılar “Gotik iktisat” içinde değerlendirilebilir. Yasal iktisatçı ya da hukukçu iktisatçı Ronald Coase da bunlardan biridir. Diğer yandan Samuelson, Arrow ya da Klein ise “gotik iktisat”ın kesinlikle dışındadır (McCloskey,1985:98-99)

alışmış ancak sonrasında bu üslubu terk ederek ‘hukuksal’ retorik kullanarak makalesine devam etmiştir.

3.3. Niçin Söylemsel İktisat

Söylem özömlemesinin iktisada yansıması ya da ‘söylemsel iktisat’ olarak adlandırılan yaklaşımın temel argümanları McCloskey’nin seçmiş olduğu örnekler çerçevesinde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu örneklerden hareketle oluşturulan söylemsel iktisadın temel argümanları aşğıdaki biçimde özetlenebilir:

- İktisatçılar ve hatta tüm bilimciler kendi görüşlerini karşılarındakine kabul ettirmek, onları ikna etmek çabası içindedirler. Bu sebeple tüm bilimcilerin yaptığı aslında bir retoriktir.
- İktisat bir söylemdir ve tüm söylemler gibi söyleyenden(söyleyenin kimliğinden, edinimlerinden) bağımsız olarak düşünülemez.
- İktisadı anlatmanın tek yolu matematiksel ifadeler değildir. İktisatçılar iktisadı açıklamaya çalışırken matematiksel ifadeler kadar sözel ifadelere de başvururlar.
- İktisatta metaforlar tıpkı matematiksel ifadeler gibi, iktisatçının iktisadı anlatmak için kullandığı araçlardır.
- Bir iktisatçının iktisadı açıklarken kullandığı dil zaman içinde değişebileceği gibi, bu kullanılan dil iktisatçıdan iktisatçıya da değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla tek ve evrensel bir iktisat dilinden bahsetmek mümkün değildir.
- İktisatta kuramlar oluşturulurken öznel deneyimlerin dışarıda bırakılması mümkün değildir.

Bu biçimde değerlendirildiğinde McCloskey ‘söylemsel iktisat’ argümanı ile modernizmin iktisattaki yansıması olarak görülebilecek ana akım iktisat yaklaşımlarını ve bunlar içinde de özellikle neo-klasik iktisadı eleştirmektedir. Eleştirisinin odağında ise neo-klasik iktisadın ‘bilimsellik’ iddiası yer almaktadır. Bilimsellik iddiasında olan neo-klasik iktisat ve bu görüşün taraftarları bu iddialarını uygulamaya koyamamaktadırlar. Modernizmin etkilerinin pek çok disiplinde artık var olmadığı görüşünde olan McCloskey’e göre iktisatta hala modernizmi bir din gibi görmek ve onun katı kurallarını uygulamaya çalışmak oldukça gereksizdir. Çünkü modernizm zayıf bir yöntemdir. McCloskey’e göre modernizmin zayıflıklarının en başında ‘bilim’le ‘bilim olmayanın’ sınırını çizirken gösterilen dogmatik tavır yer alır. Bunun dışında kuramların öndeyi gücüne ve yanlışlamacılığa olan inanç da yine pozitivist-modernist yöntemin zayıflıkları arasındadır. İşte bu zayıflıklardan ötürü diğer disiplinler artık modernist yöntemler izlemekten vazgeçmişlerdir (1983:493).

McCloskey’nin eserlerinden hareketle ‘söylemsel iktisat’ın analizleri ile ortaya konulan yukarıdaki argümanlar göz önünde bulundurulduğunda ‘söylemsel iktisat’ın postmodern bir nitelik taşıdığı ve daha önceki bölümlerde ifade edilen postmodernizmin iktisada yansımaları biçimindeki görüşler ile örtüştüğü görülecektir.

‘Söylemsel iktisat’tan hareketle iktisadın örtük retoriğini deşifre etmenin pek çok yararı olacaktır(McCloskey,1983:512-515):

- İktisat, bilimsel bir amacı gerçekleştirmek için öylesine üretilen bir formül gibi, kötü bir dille yazılmıştır. İktisatçının kurduğu cümlelerin çoğunda ise “ben bir bilimciyim, yol açın” gibi bir mesaj saklıdır. İktisadı böyle anlatan iktisat bilimcilerden öğrenen öğrenciler de onların bu geleneğini devam ettirecek ve böylece arkadan gelen nesil de bu “sığ bir dille yazılmış” iktisadı anlatmayı ve öğretmeyi sürdürecektir. Ancak ‘söylemsel iktisat’ ile öğrenciler iktisatçının

kullandığı dil ile ilgili en azından eleştirel bir tutum içerisine girebileceklerdir.

- Diğer bir yandan iktisadın öğretilme biçimi de sorunludur. Bunun nedeni ise öğretmenlerin yetersizliği değildir. Ancak öğretmenler iktisadi bilginin örtüklüğünü (sarih olmayan ya da kendinden menkul bir yapısı olduğunu) (tacitness) kabul etmemektedirler. Bununla birlikte öğretmenler, iktisadi aksiyomlar ve kanıtlar kullanarak öğretme konusunda ısrarcıdır. Bunun yerine problem çözme ve uygulamalara (olgulara) daha fazla ağırlık verilerse iktisat öğretimi de daha iyi bir durumda olacaktır. İşte bu nedenlerle 'söylemsel iktisat'ın analizleri daha iyi bir iktisat öğretimi için yol gösterici olabilir.
- İktisat resmi retoriği olan modernist yöntem sebebiyle diğer (hem doğa hem de beşeri) bilimciler tarafından yanlış anlaşılmakta ve her iki disiplin için de itici görülmektedir. İktisat beşeri bilimcilere itici görünmektedir, çünkü onlara göre oldukça anti-humanist bir tavır içinde olan modernist yöntemi kullanmaktadır; doğa bilimcilere ise yöntemi gereği ulaşmaya çalışılan kesinliğe gerçekten erişemediği için itici görünmektedir. Odağında insan ve insan faaliyetleri olan bir disiplin olarak iktisadın argümanları (kuramları) disiplinin içine hapsolmuş durumdadır. Öte yandan farklı disiplinlerle de ilişki kurma çabası içerisinde (iktisat tarihi, iktisat sosyolojisi, iktisat felsefesi, iktisadi hukuk gibi). Farklı disiplinlerle ilişki kurarken de kendi yöntemlerini muhafaza eden iktisadın, bu yayılmacı tavrı daha çok emperyal bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu da iktisat dışındaki farklı disiplinlerin mensuplarınca hoş karşılanmamaktadır. Söylemsel iktisat ile iktisat ve farklı disiplinler arasında bu şekilde kötüye giden ilişkilerin düzelebileceği düşünülebilir.
- İktisatçılar kendilerini 'nesnellik' ile sınırlamaktadırlar. Çünkü modernist nosyon içerisinde bilgi anlamaya ya da öznel deneyimlere dayanmayan nesnel bir şeydir. Ancak bu biçimde değerlendirildiğinde

bazı kanunlara olan inancın nesnellik iddiası sebebiyle sarsılması gerekir. ‘Söylemsel iktisat’ iktisadı bu nesnelleşme çabasından da sıyracaktır. Böylece modernist kodlamanın dışında kalan bir ‘bilim’ e ulaşmak da mümkün olabilecektir.

- İktisat alanındaki bilimsel tartışmalar sonu gelmez bir hal almıştır. Bu durum diğer bilimlerde bu kadar sık rastlanan bir olgu değildir. ‘Söylemsel iktisat’ iktisadın bu “hastalıklı doğasını” da iyileştirebilecektir.

McCloskey’e göre *“hakikatin kendisine erişemeyeceğimizi, fakat bazı hakikatler üzerine uzlaşabileceğimizi kabul ederek, ciddi bir retorik üzerine temellenen gerçek bir iktisat disiplinine”* sahip olunabilir (2001:123).

SONUÇ

Günümüzde kuramsal bağlamda pek çok farklı iktisadi yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımların temel farklılıkları ise sahip oldukları farklı söylemlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada 'iktisadın iktisatçının söylemi' olduğundan hareketle, iktisadın ve hatta tüm disiplinlerin bir 'retorik' olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. İktisadi retorik olarak ele almak, modernist bilgi/bilim anlayışını benimseyen neo-klasik iktisadın dahi retorikten ibaret olduğu kabulünü beraberinde getirecektir. Kullanılan araçların modernist olup olmaması konusu ise bu bağlamda anlamını yitirecektir. Bu anlamsızlaştırma modernist araçların diğer araçlara göre daha üstün olduğu yönündeki argümanla da desteklenen modernist bilim anlayışının 'evrensel', 'nesnel' ve 'rasyonel' olma iddialarının da sarsılmasına neden olacaktır. Öyleyse 'iktisat retoriktir, söylemdir' argümanı ya da 'söylemsel iktisat', 'ana akım' ya da 'marjın dışındakiler' gibi ayrımları da iktisat disiplini içerisinde anlamsızlaştıracaktır. Bu argüman çalışma kapsamında McCloskey'nin ilgili alanda verdiği ürünlerden hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda 'söylemsel iktisat' postmodernite kavramsallaştırması ile gündeme gelen 'çoklu söylemlerin mümkün olduğu' görüşü ile yakından ilişkilidir. Bu ilişkinin detaylandırılabilmesi ise postmodernite kavramsallaştırmasına ilişkin bir çerçeve çıkarılması gereğini doğurmuştur. Postmodern, postmodernite ve postmodernizm gibi kavramsallaştırmaların içinin doldurulması oldukça güçtür. Bu durum göz önüne alındığında sözü geçen kavramsallaştırmaların kullanıldıkları bağlamda anlamlandırılmalarının daha uygun olduğu düşünülebilir. Öte yandan postmodern, postmodernite ve postmodernizm gibi kavramsallaştırmaların, modern, modernite, modernizm gibi kavramsallaştırmaların içeriği ifade edilmeden anlamlandırılması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünün ilk alt başlığı altında modernite ve postmodernite kavramsallaştırmalarına ilişkin bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Modern, modernite ve modernizm sözcüklerine ilişkin olarak literatürde pek çok farklı anlamlandırmaya rastlamak mümkündür. Az da olsa söz konusu olan uzlaşılardan hareketle ‘modern’ sözcüğü “eskiden yeniye geçişi” ifade etmek için kullanılmıştır (Aksoy ve Aksoy, 1992:58). Sözcüğün bu biçimde tanımlanması oldukça geniş bir düzlemde ifade edildiğini de gösterir niteliktedir. Modernite sözcüğünü ise “makine metaforundan” yararlanarak anlamlandırmak mümkün olmuştur. Buna göre makine metaforunu kabul etmenin “temelcilik, nesnellik ve kontrol” gibi sonuçları olacaktır.(Wendt,1990:48) Bu sonuçlar modernist bilgi/bilim anlayışı ya da pozitivizmle paralellik gösteren çıkarımlardır. Özellikle modernist bilim anlayışının temeline oturan ‘nesnellik’, ‘evrensellik’ ve ‘rasyonellik’ modernitenin bir ürünü olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda modernite ve pozitivizm ile bağlantı kurularak, modernitenin ürünlerinin pozitivist yaklaşımlarca desteklendiği ortaya konulmuştur.

Postmodern, postmodernite ve postmodernizm sözcüklerinin anlamlandırılmasına (içerimlerine) ilişkin bir uzlaşsı söz konusu olmadığı gibi literatürde farklı ve hatta karşıt kavramsallaştırmalara rastlamak da mümkündür. Çalışmanın konusu bağlamında postmodernite, moderniteye bir karşı duruş ve ‘doğruluk’ iddiasında olan tekil söylemler ile anılan modernist bilgi/bilim anlayışının bir eleştirisi olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışmanın argümanlarından biri olan çoklu söylemlerin mümkünlüğü ve tek egemen bilim anlayışının eleştirisi postmodernite ile örtüşmektedir. Bu bağlamda postmodernist bakışlar pozitivizme de bir karşı duruş niteliği taşımaktadır. Ancak tarihsel süreç dikkate alındığında pozitivizme karşı duruşlar içinde yorumsamacı yaklaşımdan öncelikli olarak söz edilmesi gerekliliği gündeme gelmektedir. Yorumsamacı yaklaşım ‘anlama’ya vurgu yaparak ‘anlama’nın öznel pratikler ile mümkün olduğu ve bu nedenle pozitivizmin ‘nesnellik’ ilkesinin sarsılacağı yönünde bir argüman ortaya sunmaktadır. Bu argüman çalışmanın asıl konusu olan ‘söylemsel iktisat’ ın argümanlarını desteklemek amacıyla da kullanılmıştır.

Yorumsamacı yaklaşım çalışmanın içeriği doğrultusunda ele alındıktan sonra postmodernitenin pozitivistlik karşı duruşlar bağlamındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. İlgili literatüre atfen yapılan bu değerlendirme sonucunda doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin çalışma prensipleri arasındaki farklılıklar irdelenmiş ve ‘bilimsel çalışmaların değer yargılarından bağımsız olamayacağı’ görüşü pozitivistlik getirilen bir eleştiri olarak ele alınmış detaylandırılmıştır.

Söylem ve söylem çözümlemesi tanımlamalarına değinilmeksizin ‘söylemsel iktisat’ açıklaması yapmanın mümkün olamayacağı göz önünde bulundurularak, söylem “*kendi içinde tutarlı, belirli bir düzeni bulunan düşüncelerin, tek bir tümce ya da birden çok tümceyi içeren yazılı ya da sözlü dilsel metinlerin tümüne birden verilen ad*” (Güçlü ve diğerleri,2002:) olarak tanımlanmıştır. Söylemin etkin, dinamik bir açıklama ve yorumlama süreci olduğuna dikkat çekilerek öznesinden bağımsız bir söylemin söz konusu olamayacağı konusu üzerinde durulmuştur. Bu tespit iktisadi söylem olarak ele alan bu çalışmanın argümanı bakımından da oldukça önemlidir. Öyleyse öznesinden bağımsız bir iktisat disiplininin bahsetmek de mümkün görülmemektedir. Bu argüman ise modernist bilim anlayışının ‘nesnellik’ ilkesini yerle bir etmektedir. Dilin soyut ilkeleriyle, somut bağlamların ilişkilerinin incelenmesi işlemi ise söylem çözümlemesi ile yapılmaktadır (Demir, 1995: 258). Dil çözümlemelerinin sosyal bağlamlar hesaba katılarak genişletilmesi söylem çözümlemesini doğuracaktır. Buradan çıkan sonuç ise söylem çözümlemesinin bağlam bağımlı bir analiz olduğudur. Bağlam bağımlılık hem ‘nesnellik’ hem de ‘evrensellik’ ilkeleri ile tezat bir söylem olduğundan ‘söylem çözümlemesi analizi’ de pozitivistlik karşı duruşlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Söylem çözümlemesinin kullandığı araçlardan biri olan ‘yapısöküm yöntemi’ yapısalcı yaklaşımın metinlere ilişkin yaptığı ikili karşıtlıkları (alçak/yüksek, aydınlık/karanlık vb.) eleştirerek bu karşıtların yerlerini korumak için kendilerini nasıl dönüştürdüklerini ya da yok ettiklerini deşifre

etmektedir (Eagleton, 2004:167-168). Derida ile adından söz ettiren bu yaklaşım, iki karşıt terim var olduğunda sonuçta mutlaka birinin egemenliğinin söz konusu olacağını ifade etmektedir (Derrida'dan aktaran Serdaroğlu, 2010: 29). Derida 'tersine çevirme' ve 'yerinden etme' işlemleri yapısöküm yöntemini uygulamakta ve bir metnin nasıl okunması gerektiğini bu biçimde belirlemektedir (Serdaroğlu, 2010: 29; Mutman ve Yeğenoğlu, 1992: 54). 'Yapısöküm yöntemi' ile modernist bilim anlayışının benimsediği 'Kartezyen düalizm' eleştirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde söylemsel iktisat ile ilişkileri çerçevesinde ele alınan modernite, postmodernite, pozitivizm, pozitivizme karşı duruşlar, yorumsamacı yaklaşım, postmodern yaklaşımlar, söylem çözümlemesi ve yapısöküm yöntemi, ikinci bölümde iktisatla olan ilişkilendirmeleri temelinde irdelenmiştir. Bu bağlamda ikinci bölüm ilk bölümde sözü geçen kavramsallaştırmaların iktisattaki uzanımları olarak nitelendirilmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak pozitivizm ile modernite ilişkisi bağlamında neo-klasik iktisat yaklaşımı ele alınmıştır. Neo-klasik iktisadın ontolojik arka planı, epistemolojik anlayışı ve özellikle de metodolojisi ile modernizm ve onun uzanımı olan pozitivizmin bilgi/bilim anlayışı arasında oldukça büyük bir paralellik olduğu göze çarpmaktadır. Şöyle ki neo-klasik iktisat yaklaşımının epistemolojisi 'bilimsel pozitivizm', metodolojisi ise 'sayısal istatistiki analiz' üzerine kurulmuştur(Mac Donald 1995'ten aktaran Serdaroğlu,2010:93). Neo-klasik iktisadın dayandığı yöntem pozitivist yöntemdir ve pozitivist yöntem de modernitenin bir sonucudur. Öyleyse neo-klasik iktisat rasyonel ve bireyci dinamiklerin egemenliğini sürdürdüğü, gerçekliğin nesnel kavranabilirliği mümkün kabul edilerek evrensel doğru varsayımların yapılabildiği bir bilim anlayışı içinde anlamlıdır. Böyle bir bilim anlayışının ne ölçüde mümkün olduğunun tartışmasının ise, çalışmanın temel argümanı olan 'evrensel' 'nesnel' ve 'rasyonel' tek doğru söyleminin eleştirilmesi bakımından oldukça önemli olduğu görüşü, bu bağlamda ortaya konulmuştur.

Çalışmanın izleyen alt bölümünde ‘iktisada postmodernist bakışlar’ bu alanda ürünleri bulunan düşünürler çerçevesinde ele alınmıştır. İktisada postmodern yaklaşımlar pozitivistimin iktisat disiplini içindeki hakimiyetini eleştirmektedir. Ana akım olarak görülen neo-klasik iktisat tek ‘doğru’ yöntemin ‘bilimsel’ yöntem olduğunu iddia etmektedir. Ancak iktisatta postmodern yaklaşımların adından söz edilmeye başlanması ile birlikte bu tek ‘doğru’ ve ‘bilimsel’ yöntem ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur. söz konusu eleştiriler dayanakları itibariyle farklılaşmaktadır. Örneğin Dow(1996:38-40) eleştirilerinin odağında ise iktisat ve doğa bilimlerinin aynı yöntemle sahip olmalarının mümkün olmadığı görüşünü oturtmaktadır. Bu bağlamda iktisatta deney yapmanın güçlüğü, evrensel kanunların sınırlılığı, insan davranışlarını formüle etmenin zorluğu ve iktisatçının dünya görüşünü yansıtmadan ‘bilimsel’ çalışmalar yapamayacağı gibi argümanlar ortaya konulmuştur.

Caldwell(2002) ise postmodern yaklaşımların argümanlarından biri olarak *“kullanılan yöntemle eleştirel bakabilmek ve onu yeniden yapılandırmak”*ı ortaya koymaktadır. Buna göre tek bir yöntemin kullanılması gerekliliğinin savunmak modernist bilim/bilgi anlayışının eleştirilmesi gereken en temel argümanıdır. Tek doğru yöntemin mümkün olamaması, herhangi bir yöntemin diğerine göre daha üstün olamayacağı görüşünü de doğrulamaktadır.

Sıralanan bu argümanlar postmodernitenin ‘çoklu söylem’ argümanı ile birlikte ele alındığında neo-klasik iktisadın da iktisada bakışlar içerisinde bir bakış olduğu anlaşılabacaktır. Bu durumda ise neo-klasik iktisadın kullandığı ‘bilimsel’ araçların da diğer araçlar gibi sadece bir araç olduğu görülecek ve üstünlüğüne olan inanç da böylece ortadan kalkacaktır. İktisatta çoklu söylemlerin mümkün olduğu iddiası ile yola çıkan postmodern yaklaşımlar iktisattaki farklı yaklaşımlar/ yöntemler arasındaki hiyerarşiyi de bu söylemleri ile alaşağı edeceklerdir. Pozitivizme karşı duruşlar bağlamında ele alınan iktisada postmodern yaklaşımların ‘söylemsel iktisat’a doğru giden yolda önemli bir dönemeç olduğu, bu yaklaşımların argümanlarından hareketle ortaya konulmuştur.

'Söylemsel iktisat' a giden yol üzerinde bazı köşe taşlarının önemini ifade edebilmek, çalışmanın ikinci bölümü altında ele alınan bir diğer alt başlığın şekillenmesi bakımından oldukça önemli görülmüştür. Bu bağlamda 'Söylemsel İktisadın Yol Haritası' alt başlığı altında iktisatta 'yorumsamacı yaklaşım' ve 'yapısöküm yöntemi' bu alandaki ürünlerden örneklerle ele alınmıştır. Yorumsamacı yaklaşımın iktisattaki uzanımı Lavoie(1990)'nin görüşlerinden hareketle örneklendirilmiştir. Lavoie yorumsamayı 'anlamanın felsefesi' olarak ifade etmekte ve iktisada yorumsamacı bir yaklaşım ile bakılması durumunda, iktisadın günlük hayata daha yakın bir disiplin olacağını ileri sürmektedir. Yorumsama diğer yandan öznellik ile ilgili çekinceleri de ortadan kaldırmaktadır. 'Bilimsel' olduğu iddia edilen çalışmaların dahi öznellik barındırdığının ve barındırmasında da her hangi bir sakınca olmadığına altını çizen yorumsamacı yaklaşım, ana akım iktisadın incelediği nesne olan insanın öznelliğini kabul ederken, iktisadı ortaya koyan bilimcinin/insanın öznelliğini eleştirilmesini anlamlı bulmamaktadır. Rosetti(1990)'nin görüşleri çerçevesinde ele alınan iktisatta yapı söküm yöntemi ise iktisadi metinlerin çözümlemelerine odaklanmaktadır. Bu yöntem ile ele alınan metinler, metnin yazarının dünya görüşü, dahil olduğu sosyal çevre ve seçtiği gruplamalara ilişkin okuyucuya fikir vermesi bakımından önemlidir. Yapısöküm yöntemini Rosetti Lucas tarafından kaleme alınmış 'Unemployment Policy (İşsizlik Politikası)' isimli makaleye uygulamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan sonuç oldukça ilginçtir: nesnel olduğu iddiasında olan bir iktisatçının yazdığı metinden hareketle onun dünya görüşü ve değer yargılarına ilişkin saptamalar yapılabilmesi, nesnelliğin aslında sadece bir iddia ya da diğer bir ifadeyle bir ikna yöntemi olduğunu sergilemektedir. Bu argüman ise 'söylemsel iktisat'ın 'iktisat retoriktir' argümanı ile örtüşmektedir.

İkinci bölümde 'söylemsel iktisat'ın McCloskey dışındaki temsilcilerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda Samuel'in görüşlerinden hareketle 'bir söylem olarak iktisat' ele alınmış, iktisadın bilgi, söylem ve dil ile arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmıştır. İktisatta kullanılan kuramların, modellerin ve analiz tekniklerinin karşısındakileri ikna amacına hizmet ettiği

ve başka bir işlevi olmadığı üzerinde duran Samuels'e(1990) göre iktisadın bir söylem olarak ele alınması, iktisatçıların ne yaptığını belirlemeye çalışmaktır. İktisatçının değer yargılarından yalıtılmış olamayacağı ve bu nedenle de 'nesnel bilim' anlayışının mümkün olamayacağı bu alt başlığın sonucunda ortaya konulan argümanlar arasında yer almaktadır. Klamer'in ürünlerinden hareketle ele alınan söylem çözümlemesi yaklaşımı ise iktisadi bilgi üretiminin bir sosyal eylem türü olduğu ve iktisatçıların eserlerinin de içinde yer aldıkları sosyal ilişkileri bağlamında ele alınması gerekliliği üzerinde durmaktadır:

Klamer'e göre *"iktisatçılar ortak bir düzleme sahip değildir; argümanları kesin değildir ancak kullanıldıkları bağlam içinde anlam kazanır; varsayımlar oluşturulurken ya da iddialar savunulurken kullanılan üslubun belirlenmesinde ise değer yargıları önemlidir".* (1984: 284-285)

Bu argümanlardan hareketle, 'bilimsel' olduğu iddia edilen ana akım iktisat anlayışının, değer yargılarından yalıtılmış olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Klamer ayrıca 'bilimsellik' kriterleri ile hazırlandığı iddiasında olan ders kitaplarının da, söylem çözümlemesi ile okunması durumunda, iddia edildiği gibi 'bilimsellik' kriterlerini yansıtmadığının göze çarpacağını ifade etmektedir.

Çalışmanın temel argümanının ortaya konulduğu üçüncü bölüm ise McCloskey'nin söylemsel iktisat ve retorik alanında yaptığı çalışmalardan seçilen örnekler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 'söylemsel iktisat' ile postmodernitenin örtüştüğü noktalar McCloskey'nin görüşlerinden hareketle genel bir çerçeve içinde sunulmaya çalışılmıştır. 'Söylemsel iktisat'ın, iktisadın, iktisatçının söylemi olduğu; söylemin ise söyleyenden bağımsız olamayacağı; bu bağlamda evrensel ve nesnel bilim iddiasının mümkünsüzlüğü; evrensel ve nesnel bilim yaptıkları iddiasında olan bilimcilerin yaptıklarının da aslında retorik/söylem olduğu; iktisat ve hatta tüm disiplinler için geçerli olan tek ve evrensel bir dil olamayacağı gibi

argümanlar McCloskey'nin ürünlerinden seçilen örneklerle ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda “Talep Kanunun İspatına İlişkin Kullanılan Araçların Çoğu Sözel” alt bölümünde McCloskey'nin nitelemesi ile modernist iktisatçıların karşılardakini ikna etmeye çalışırken, modernist araçlar kullandıkları ancak bu biçimde iddialarını açıklayamadıkları noktada sözel araçlar yardımıyla iddialarını geliştirerek karşılardakileri ikna etmeye çalıştıkları ortaya konulmuştur. Bu durumda modernist araçların diğer araçlara göre üstün olduğu iddiasında olan modernist iktisatçıların, modernist araçlara yükledikleri ‘saygınlığın’ sarsıldığı dikkat çekici bir sonuç olarak göze çapmaktadır.

“Matematiksel İktisatçılar da Sözel Araçlar Kullanır” başlığı altında ise, kendisini matematiksel iktisatçı olarak tanımlayan bir iktisatçının dahi ikna ederken sözel araçlardan nasıl yararlandığına ilişkin Samuelson'ın “İktisadi Analizin Temelleri” isimli ders kitabından hareketle McCloskey'nin irdelemesi ele alınmıştır. Evrensellik, nesnellik özelliklerini taşıdığı iddiası ile ortaya konulan ürünlerin de retorikten ibaret olduğunu savunan McCloskey bu tür kitapların retoriğini resmi retorik olarak nitelendirmektedir. Bu kategoride ele aldığı Samuels'ın kitabının da iddialarının aksine ikna etmeye çalışırken kullandığı üslup ve metaforların ‘resmi retorik’ e ilişkin izlerini sürmektedir. McCloskey'e göre kanıtlar göstermek yerine tanık göstermeyi, sayısal veriler yerine metaforları kullanmayı tercih eden Samuelson, bir matematiksel iktisatçı olarak modern iktisadın araçlarını kullandığını iddia ettiği kitabında sıkça sözel araçlardan yararlanmıştır.(1985:35-38) Bu durumun tespiti Samuelson gibi ‘bilimsel’ iktisat anlayışını benimsediğini iddia eden bir iktisatçının dahi sözel araçlar kullandığını göstermek ve bu bağlamda kullanılan araç ne olursa olsun iktisadın iktisatçının söylemi olduğunun altını çizmek bakımından oldukça önemlidir.

“İktisatta Metafor Kullanımı” başlığı altında irdelenen Solow'un “Teknolojik Değişim ve Toplam Üretim Fonksiyonu” isimli makalesinden

McCloskey'nin seçtiği bir paragraf aracılığı ile yine McCloskey'nin yorumları çerçevesinde iktisadın metaforik yapısı ve iktisatta kullanılan metafor ve söz sanatları deşifre edilmiştir. Daha çok edebi sanatlar ile özdeşleşen metaforik anlatımların iktisattaki kullanımının oldukça yaygın olması dikkat çekici bir başka noktadır. Çoğu iktisatçı metafor kullandığını farkında olmadan pek çok metaforik ifadeye başvurmaktadır. Metafor pozitivist bilim anlayışının benimsediği 'bilimsel' araçlar içerisinde yer almamasına rağmen, modernist iktisatçılar tarafından sıkça kullanılması, ortaya konulanın aslına bir ikna çabası olduğuna dikkat çeker niteliktedir.

"İktisatçılar Ne Söyler- Ne Söylemek İster: John Muth'un Makalesinin Söylem Çözümlemesi İle Okunması" bölümünde ise McCloskey'nin John Muth'un "Rasyonel Bekleyişler ve Fiyat Hareketleri" makalesinden hareketle, bir iktisatçının söylediği ile söylemek istediğinin farklılaştığı durumlar üzerine yaptığı çıkarımlar doğrultusunda iktisadın ne tür bir ikna sanatı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son olarak "Hukuksal Bir İktisadi Retorik ya da Coase'un Retoriği" bölümünde Coase'un makalesinden yola çıkılarak, bir iktisatçının öznel deneyimlerinin kullandığı üsluba nasıl yansıdığı; iktisadın, bilime uzaklığı doğrultusunda ötekileştirdiği hukuk disiplininin retorikini nasıl kullandığı McCloskey tarafından ilginç bir örnek olarak sunulmaktadır.

Yukarıda sözü geçen örneklerin seçilmesindeki temel amaç, çalışmanın asıl konusu olan 'iktisadın söylem olduğu' argümanını 'kanıtlamak' tır. İktisadın iktisatçının söylemi olduğunu ortaya koymak, her bir iktisadi yaklaşımın kendi söylemi olduğunu ve bu bağlamda farklı ikna araçları kullanabileceklerini kabul etmeyi de beraberinde getirecektir. Öyleyse herhangi bir iktisadi yaklaşımın kullandığı araç bir diğerinkine göre üstün olarak görülmeyecek, 'evrensellik', 'nesnellik', 'rasyonellik' gibi nitelikler anlamlılığını yitirirken, ana akım ve ya marjın dışındakiler gibi ayrışmalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

AKSOY,N. ve B.AKSOY; “İki Aydınlanma”, **Birikim**, sayı 3, s.58-61, Ocak 1992.

ANDERSON, P.; **Postmodernitenin Kökenleri**, (çev.E.Gen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

ARISTOTELES; **Retorik**, (çev. M.H.Doğan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

BACKHAUSE, R.E.;" The Fixation of Economic Beliefs", **Journal of Economic Methodology**, v.1,n.1,s.33-43, Haziran 1994.

BATUR, E.; **Modernizmin Serüveni**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

BEED,C.; “ Philosophy of Science and Contemporary Economics: an overview”, **Journal of Post Keynesian Economics**, s.459-489, Yaz 1991.

BENVENISTE, E.; **Genel Dilbilim Sorunları**, çev.Erdim Öztokat, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995

BLAUG, M.; **Economic Theory in Retrospect**, Cambridge, Cambridge University Press, 4th.edt., 1985.

BLAUG, M.; **The Methodology of Economics or How Economists Explain**, Cambridge, Cambridge University Press, 1980.

BUĞRA, A.; **İktisatçılar ve İnsanlar**, İstanbul, İletişim Yayınevi,2005.

BULUTAY, T; “Bilimde Bulmak Değil Yaratmak”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, s.63-75, Aralık 1989.

CALDWELL, B. J. , “ In Defense of Basic Economic Reasoning”, **Post-autistic economics review**, issue no.13, May 2, article 4, 2002. Erişim 09.04.2013 <http://www.autisme-economie.org/article117.html>

COMTE, A.; **the Philosophy of Auguste Comte: Vol.II**, çev. Harriet Martineu, New York, Cosimo Press, 2009.

CORSARO, W.A.; “Sociological Approaches to Discourse Analysis”, **Handbook of Discourse Analysis**, içinde (der. T.A.van Dijk), London, Academic Press, s. 167-192, 1985.

CRYSTAL, D.; **Dictionary of Linguistics and Phonetics**, Oxford, Blakwell, s.106, 1992.

DEMİR, Ö.; **İktisat ve Yöntem**, İstanbul, İz Yayıncılık,1995.

DILTHEY, W.; “Tin Bilimlerine Giriş” **Hermeneutik Üzerine Yazılar** (der.ve çev. .Doğan Özlem) içinde Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

DİNLER,Z.; **İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Yayınevi, 15.baskı, 2009.

DOW, S.C.; “Postmodernism and Economics”, **Postmodernism and the Social Sciences**,(der. E.Graham, J.Docherty,ve M.Malek) içinde, New York, Macmillian, s.148-161, 1992.

DOW, S. C.; **The Methodology of Macroeconomic Thought: A Conceptual Analysis of Schools of Thought in Economics**, 2.ed., Cheltenham, Edward Elgar Publishing, s.38-40,1996.

DÜRÜŞKEN, Ç.; **Roma’da Rhetorica Eğitimi**, İstanbul, Kanaat Basımevi, 2001.

EAGLETON, T.; **Edebiyat Kuramı**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.

EREN, E.; **İktisatta Yöntem**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, 1992.

FERM, V.; **A History of Philosophical Systems**, NewYork, The Philosophical Library Press, 1950.

FOUCAULT, M; **Söylemin Düzeni/Ders Özetleri**, çev. S.Hilav, İstanbul, Yapıkredi Yayınları, 1992.

GADAMER, H.-G. ; “Hermeneutik” **Hermeneutik Üzerine Yazılar** (der.ve çev. .Doğan Özlem) içinde Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

GIDDENS, A.; **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları**, çev. Ü.Tatlıcan ve B.Balkız, İstanbul, Pradigma Yayınları, 2003.

GIDDENS, A.; **The Consequences of Modernity**, Standford, Standford University Press,1990.

GUERRIEN, B.; **Neo-Klasik İktisat**, çev. Ertuğrul Tokdemir, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

HANDS, D.W.; “The Structuralist View of Economic Teories: A Review Essay: The Case of General Equilibrium in Particular”, **Economics and Philosophy**, n.1(2), s.303-335, 1985.

HARVEY,D.; **Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri**, (çev. S.Savran), İstanbul, Metis Yayınları, 1999.

İŞGÜDEN, T. ve A.Ç.Köne; “Ortadoks İktisat Üzerine Notlar”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, sayı:5, s.97-108, 2002.

JAMESON, F.;“Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiğı”, çev. D. Erksan, **Postmodernizm**(der.N. Zeka) içinde, İstanbul, Kıyı Yayınları, s.59-116, 1990.

JEANNIERE, A.; “ Modernite Nedir?”, Çev. N.TUTAL, **Modernite Versus Postmodernite**(der. M.KÜÇÜK) içinde, Ankara, Vadi Yayınları,s.15-25,1997.

KABAAĞAÇ S. ve Erdal Alovani; **Latince-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Sosyal Yayınları, s.180, 1998.

KALE, N.; “Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, s. 31-51, 2002.

KARA, A.; **İktisat Kuramında Pozitivizm ve Postmodernizm**, Ankara, Vadi Yayınları,2001

KLAMER, A.; “Economics as Discourse”, **The Popperian Legacy in Economics** (der. N. Marchi) içinde, Cambridge, Cambridge University Press, s.259-278, 1988.

KLAMER, A.; "Levels of Discourse in New Classical Economics", **History of Political Economy**, No:16/2, s. 263-290, 1984.

KLAMER, A.; "The Textbook Presentation of Economic Discourse", **Economics as Discourse** (der. W.J. Samuels) içinde, Boston, Kluwer Academic Publishers, s.129-154,1990.

KLAMER, A.; "Towards the Native's Point of View The Difficulty of Changing the Conversation", **Economics and Hermeneutics** (der. D. Lavoie), içinde, London, Routledge, s. 17-31, 2005.

LAVOIE, D; " Hermeneutics, Subjectivity and the Lester/Maclup Debate: Toward a More Anthropological Approach to Empirical Economics", **Economics as Discourse**,(der. W.J.Samuels) içinde, Boston, Kluwer Academic Publishers, s.167-184,1990.

LYOTARD, J.F; **Postmodern Durum**, (çev. Ahmet Çiğdem), İstanbul, Ara Yayınları, 1990.

MACDONELL, D.; **Theories of Discourse: An Introduction**, New York, Academic Press, 1986.

MACDONELL, M.; " The Empirical Challenges of Feminist Economics", **Out of the Margin: feminist perspectives on economics**, (der.E.Kuiper ve J.Sap) içinde, New York, Routledge, s.175-197, 1995.

McCLOSKEY, D. N.; "The Rhetoric of Economics", **Journal of Economic Literature**, Volume XXI, June, 481-517, 1983.

McCLOSKEY, D. N. ; **The Rhetoric of Economics**, Madison, University of Wisconsin Press, 1985.

McCLOSKEY,D.N, A.Klamer ve R.M.Solow; **The Consequences of Economic Rhetoric**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

McCLOSKEY, D.N. ; “ Why I am No Longer a Positivist”, **Review of Social Economy**, vol.XLVII, n.3 Fall, 1989.

McCLOSKEY, D.N. ; “ How Economists Persuade”, **Journal of Economic Methodology**, v.1,n.1,s.15-33, Haziran 1994.

McCLOSKEY, D.N.; **Crossing a Memoir**, Chicago, The University of Chicago Press, 1999.

McCLOSKEY, D. N.; “The Genealogy of Postmodernism: An Economist Guide”, **Postmodernism, Economics and Knowledge**, (der. S.Cullenberg, J.Ameriglio, D.F.Ruccio)içinde, London, Routledge, s.102-128,2001.

MISCH, G.; “Tin Bilimleri Kuramı İçinde Yaşama Felsefesi Düşüncesi” **Hermeneutik Üzerine Yazılar** (der.ve çev. .Doğan Özlem) içinde, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

MUTMAN, M. ve M.YEĞENOĞLU; “Bilimlerde ve Toplumda Postmodernizm”, **Birikim**, Sayı 3, s. 42-57, Ocak, 1992.

NELSON,J.; “Feminism and Economics”, **Journal of Economic Perspectives**, Spring,19(2), s.131-148, 1995.

NELSON,J.; “How did ‘the moral’ get split from ‘the economic’?”, **Toward a Feminist Philosophy of Economics**, (der. D.K.Barker, E.Kuiper)içinde, London, Routledge, s.134-141, 2003.

ÖZDEMİR,E.; **Edebiyat Bilgileri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.

ÖZKIRIMLI, A.; **Türk Dili ve Anlatımı**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.

ÖZLEM, D. ; “Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler”, Defter ve Toplum ve Bilim Ortak Çalışma Grubu , Sempozyum Bildirileri, **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Kavrayışa Doğru**, İstanbul, Metis Yayınları,s.53-69, 2001

ÖZLEM, D. ;**Hermeneutik Üzerine Yazılar**, Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

ÖZLEM,D.;**Metinlerle Hermeneutik Dersleri**, İstanbul, İnkılap Yayınevi,2003a.

ÖZLEM, D.; **Bilim Felsefesi (ders notları)**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2003b.

ÖZLEM, D.;**Kavramlar ve Tarihleri-1** İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2002.

PARKIN, M.; **Economics**, Boston, Addison-Wesley, 6.Edition, 2003.

PICKERING, M.; **Auguste Comte: an Intellectual Biography**, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

ROSENAU, P. M.; **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri-İçgörüler, içakışlar, içeridalışlar.** (çev. Tuncay Birkan), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, 1998.

ROSETTI, J.; “Deconstructing Robert Lucas”, **Economics as Discourse** (der. W.J. Samuels) içinde, Boston, Kluwer Academic Publishers, s.225-243,1990.

RUCCIO, D. F. ; “ Postmodernism and Economics”, **Economics as Discourse** (der. W.J. Samuels) içinde, Boston, Kluwer Academic Publishers, s.495-510,1990.

SAMUELS, W. J. ; **Economics as Discourse (An Analysis of the Language of Economics)**, Boston, Kluwer Academic Publishers, 1990.

SAMUELSON, P.; **Foundations of Economic Analysis**, Wisconsin ,Madison University Press, 1947.

SANCAR,S.; “Söylem”, Kavram Sözlüğü,(edit.F.Başkaya), Özgür Üniversite Yayınları,s.580-586 Ankara,2005.

SARUP, M.; **Post-yapısalcılık ve Potmodernizm**, (çev. Baki Güçlü), Ankara, Ark Yayınevi, 1995.

SAUSSURE, F. De ; **Genel Dilbilim Dersleri**, (çev. B.Vardar), İstanbul, Multilingual, 2001.

SERDAROĞLU, U.; “İktisatta Kadın Bakış Açısını İçerecek Bir Yaklaşım Postmodernist Olabilir mi?”, **Ekonomik Yaklaşım**, , 6:15, s. 53-74, Kış 1995.

SERDAROĞLU, U.; “**Feminist İktisat’ın Bakışı (Postmodernist mi?)**”, Ankara, Efil Yayınevi, 2010a.

SERDAROĞLU, U.; “Feminist İktisat “Bilim”i Sorguluyor”, **İktisat ve Toplumsal Cinsiyet** (der. Ufuk Serdaroğlu) içinde , s.129-160, Ankara, Efil Yayınevi, 2010b.

STRASSMANN, D.L.; “Feminist Thought and Economics; or What do the Visigoths Know”, **American Economic Review**, May, 84(2), s.153-158, 1994.

ŞAYLAN, G., **Postmodernizm**, Ankara, İmge Yayınevi, 2009.

TÜRKAY, O.; **İktisat Teorisine Giriş Mikro İktisat**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 10.baskı, 1995.

Van DIJK, T.A. ; “Principles of Critical Discourse Analysis” **Discourse Theory and Practice**, (der. Margaret Wetherell, Stephanie Taylor, Simeon J. Yates) içinde, London, Sage Publications, 2001.

Van DIJK, T.A. ; “ Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-dicipline”, (der.T.A.van Dijk) **Handbook of Discourse Analysis**, vol.1, London, Academic Press, s.1-10, 1985.

VARDAR, B. ; **XX.Yüzyıl Dilbilimi- Kuramcılardan Seçmeler**, (der. ve çev. Berke Vardar), İstanbul, Multilingual, 1999.

VARDAR, B. ve N.Güz, E.Öztokat, O. Senemoğlu, E.Sözer; **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul-Ankara-İzmir, ABC Kitapevi, s.188, 1988.

VATTIMO, G.; “Ortak Dil Olarak Yorumbilgisi”, (çev.Sami Oğuz), **Modernite versus Postmodernite**, (der.Mehmet Küçük), Ankara, Vadi Yayınları, s.172-180,1993.

WENDT, P. ; “ Comment on Economics as Postmodern Discourse”, **Economics as Discourse** (der. W.J. Samuels) içinde, Boston, Kluwer Academic Publishers, s.47-64,1990.

YALÇINTAŞ,A. : “Otomobillerimiz de Var Pizzalarımız da:D.N.McCloksey ile Bir Söyleşi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, No:30(251),s.185-197,2006.